

Dalupproret 1743 - en ny inledande artikel 2003

Av Börje Sandén

([ukf/dal-inle.htm](#))

[UKF:s startsida](#)

[Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

[Förordet 1993](#) med kommentarer

[Högtidstal på Stortorget i Stockholm](#) 2003-05-17

[Förordet 2001](#)

[Författaren läser inledningen](#)

[Förordet 2002](#) efter nya doktorsavhandlingen

Dalupproret 1743 - En ny tolkning börjar växa fram

Tolkningen av händelserna vid det s.k. Dalupproret 1743, som oftast brukar kallas "Stora daldansen", har behandlats på denna hemsida i ett stort antal artiklar. Att det som skedde i Stockholm skulle vara ett folkligt uppror - det sista bondeupproret - har stått att läsa i våra historiska läseböcker ända sedan 1700-talet.

I en tidningsartikel hade jag läst att Stäket varit en viktig plats i sammanhanget. Då måste den stora människoskaren marscherat genom Upplands-Bro. Vid ett Tibble någonstans längs marschvägen hade de haft sitt "högvärter" fick jag veta. Kunde det vara Tibble i Kungsängen? Men det finns ju väldigt många Tibble - fyra stycken bara i Upplands-Bro.

I ett antikvariat hittade jag en stora avhandlingen om Dalupproret. Här borde svaret finnas. Mycket riktigt - det var vår gästgivargård i Kungsängen. Och inte nog med det; i högväret hade man författat en skrivelse, där man förklarade vad man hade för avsikt med den långa marschen från Dalarna.

Vid denna tidpunkt hade jag redan skrivit avsnittet om Kungsängen i hembygdsboken Det hände i Upplands-Bro, som kom ut av trycket bara några månader senare 1984. Det blev dock plats för några rader om "Stora daldansen" i kapitlet om kyrkoherden Jacob Mörk i Bro som skrev en appell på vers riktad till den svenska riksdagen 1747, där man ännu ivrigt diskuterade det allvarliga som hade hänt vid den föregående riksdagen 1743.

År 1992, när vi närmade oss - 250-årsminnet av händelserna 1743 - beslöt jag att på allvar ta itu med vad som hände vid Tibble gästgivargård den 19 juni 1743, där "upprorsmännen" skrev ner sitt i all hast tillkomna Tibble-dokument. Studiet av Bjarne Backmans grunläggande doktorsavhandling från 1930, annan litteratur i ämnet och allra viktigast ett femtiotal historiska handlingar, varav några aldrig blivit tryckta, övertygade mig om att det inte stod helt rätt till i den historiska beskrivningen om "vad som egentligen hände".

*Grundläggande för denna tolkning är framställningen i min bok [Dalupproret 1743 - "Stora daldansen"](#) i UKF:s bokserie *Vad hände egentligen?* utgiven 1993 i samband med 250-års minnet av den blodiga avslutningen av en flera år lång inrikespolitisk kris.*

När detta skrivs har den 10 år gamla boken just sålts av bokklubben [Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek](#) i 160 exemplar

*Jacob Mörk blev färdig med den sista delen av vårt lands första roman 1744, *Adalrik och Göthildas äventyr*, en fornhistorisk skildring som i själva verket återspeglar händelser i Mörks egen tid.*

Bjarne Beckman, Dalupproret 1743 och andra samtida rörelser inom allmogen och bondeståndet. (1930)

Tryckta handlingar i [Svenngårdsska samlingen i Kungsängens bibliotek och Låssa kyrkas arkiv](#)

<p>Det skulle så småningom visa sig att mina funderingar kring händelserna i Stockholm 1743 utifrån ett lokalhistoriskt perspektiv hade större bärkraft än jag vågade hoppas när förordet skrevs 1993. Jag tyckte mig nämligen ha funnit att historiens dom över den s.k. Stora daldansen alltför ensidigt grundade sig på den regeringsberättelse som utfärdades redan ett par veckor efter militärens "massaker" mot demonstranterna (min benämning) som samlats på nuvarande Gustav Adolfs torg.</p>	<p>Förordet från 1993</p>
<p>Omvärderingen började när prof. Alf Åbergs anmälde boken i Svenska Dagbladet redan efter ett halvår under rubriken "Nytt ljus över Daldansens blodbad". Han avslutade sin anmälan med samma ord som han 2002 skulle använda i sin egen bok om händelsen. "Regeringens officiella berättelse är en partsinlaga, som har använts i historieskrivningen fram till vår tid. ... Uppbådet var inte någon sammansvärjning mot staten utan syftade till att återge bönderna deras bestämmanderätt på riksdagen. ... "</p>	<p>SvD 94-07-17 <i>Alf Åberg</i> <i>Tragedin på torget</i> <i>Sista stycket i SvD 94-07-17</i></p>
<p>När Karin Sennefeldt lade fram en ny doktorsavhandling år 2001, 70 år efter den föregående, blev "Stora daldansen" närmast en folklig manifestation med positiva förtecken.</p>	<p>Karin Sennefelts avhandling</p>
<p>Under mellantiden hade jag tagit än mer fasta på några skriftliga yttranden från den protesterande allmogen. Dels den nästan helt obeaktade skrivelsen, där ledarna för protestmarschen redovisar vad de vill förhandla med statsmakten om när de kommer till Stockholm, dels några promemorier som sändes till riksdagen från dalska allmogen.</p>	<p>Tibble-dokumentet Underdånigst memorial Hörsamt memorial</p>
<p>Dessa handlingar visade på något mer än blotta händelseförloppet, vilket man även i försättningen kommer att tvista om. Exempelvis vilken part som inledde stridigheterna. Av Tibble-dokumentet framgår i sista punkten att man efter avslutade förhandlingar önskar få träffa sin kung. Så uttrycker sig inte rebeller som har för avsikt att stöta kungen</p>	<p><i>Läs vad doktorsavhlingen 1930 säger i tillägget</i> Tibble-dokumentet <i>punkt 6</i></p>
<p>Än viktigare är den fråga som inte fanns med från början, nämligen kravet att de valda riksdagsmännen skulle vara ansvariga inför sina väljare - det som senare skulle kallas representativ demokrati.</p>	<p>Tibble-dokumentet <i>punkt 5</i></p>
<p>Till detta kommer kravet från allmogen att få läsa riksdagens protokoll för att få veta hur det ödesdigra anfallskriget mot Ryssland kommit till, ett krav som skulle tillgodeses enligt protokollet från förhandlingarna. En stadfästning av en sådan offentlighetsprincip blev aldrig aktuell efter militärens ingripande. Men frågan kom upp igen när samma politiska krafter fick makten 1765 och från den tiden stammar vår berömda offentlighetsprincip</p>	<p>Tibble-dokumentet <i>punkt 3</i> Underdånigst memorial <i>punkt 1</i> Förhandlingsprotokollet <i>punkterna 1 och 6</i> Offentlighetsprincip. representativdemokrati</p>

Historien kring 1743 får en positiv beskrivning i november 2001 då Karin Sennefelt lägger fram sin avhandling "Den politiska sjukan - Dalupproret och frihetstida politisk kultur".

Från och med nu är allmogens protest mot sin regering en legitim handling, en del av den politiska kulturen under frihetstiden. "Dalupproret utgjorde inget brott, undantag eller tillbakagång, utan det var en kombination av äldre politiska praktiker och nyskapande politisk aktion". Begreppet politisk kultur ingår i den akademiska forskningens ordlista sedan en tid.

Karin Sennefelt: [Den politiska sjukan - Dalupproret 1743 och frihetstida politisk kultur](#)

Även UKF:s bok får positiv beskrivning. Den ingår i forskningshistoriken bland tre omnämnda böcker i modern tid, och är den enda som i likhet med Beckmans grundläggande doktorsavhandling framhåller de rikspolitiska sammanhangen.

*Utdrag ur Sennefelts avhandl.
De avsnitt som berör Börje Sandéns forskning i ämnet*

Det förvånar mig mycket att den under 1740-talet livligt diskuterade frågan om representativ demokrati (principalatsläran) inte ges en framträdande plats i dagens forskning. Särskilt avhandlingen från 2001 med titeln "Den politiska sjukan" och med en underrubrik som tar upp "frihetstida politisk kultur" borde behandlat ämnet utförligt.

När såväl bönder som borgare under riksdagarna 1743 och 1747 förde saken på tal är det en tradition från forntiden man faller tillbaka på, då den frie bonden hade självklar rätt att delta i samfundets angelägenheter. Den lösning som man kommer fram till 1747 är mycket märklig.

Jag kommer längre fram att behandla "principalatsfrågan", dvs frågan om valda representanters förhållande till sina principaler = de som utsett representanterna.

[UKF:s startsida](#) [Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

[Förordet 1993](#) med kommentarer

[Förordet 2001](#) i samband med EU:s diskussion om offentlighetsprincipen

[Förordet 2002](#) efter nya doktorsavhandlingen

Tibble-dokumentet - två centrala frågor i aktuell politisk historia

Börje Sandén läser inledningen till sin bok om Dalupprorer 1743

Ett exempel på hur lokalhistorisk forskning skapar nya infallsvinklar till historien

[lokalhistoria/Bok3ljud.htm](#)

UKF:s [Startsida](#) [Läs mer](#) [Lyssna](#) - på bokens inledning [Böcker och skrifter](#)

Några inledande frågor.

[Författaren läser - ljudfil i mp3-format - 6 minuter.](#)

Läsa mer?

Här en nyskriven inledning om du vill sätta dig in i frågeställningen

Det var inför året 1993 - då det skulle bli 250 år sedan Dalupproret år 1743 med våld slogs ner i Stockholms centrum - som jag av lokalhistorisk nyfikenhet närmare ville ta reda på vad som "verkligen hade hänt". Jag hade känt till att det skulle finnas en förklaring till "upproret" skriven av upprorsmännen själva under marschen till Stockholm, när de befann sig på en gästgivargård som hette Tibble . Upproret har i våra historieböcker beskrivits som ett försök till revolution. Vilket Tibble? Namnet är mycket vanligt, bara i Upplands-Bro har det funnits ett Tibble i fyra av kommunens sex socknar. Att det var just Tibble i Kungsängen hade det inte stått i boken. Det kunde ju finnas andra Tibble längs marschvägen. För en lokalhistorisk forskare var det uppenbart att saken borde kontrolleras.

Det skulle visa sig att det var ett mycket viktigt papper, det som i den stora doktorsavhandlingen i ämnet hade det hamnat på undanskymd plats, men med en något utförligare beskrivning i en fotnot. Dokumentet skulle finnas i kronofogdarnas skrivelser till landshövdingen. Dessa hade senare i hamnat i en låda på landsarkivet. Där fann jag skrivelsen från Tibble instucken i ett annat handskrivet dokument.

Nu blev det till att leta reda på kompletterande handlingar i ärendet. Jag förstod att sådana skulle kunna kasta ljus över den internationellt mycket uppmärksammade händelsen i Stockholm. Det var bara att sätta i gång, och jag hittade dem på närmare håll än jag kunnat ana. En lunta i kyrkans arkiv innehöll alla kungörelser som regeringen hade skickat ut till prästerna i landet för att läsas upp i kyrkorna. I kommunbiblioteket fanns ju också den stora hembygdssamlingen som Herman Svenngård skänkt till kommunen. Den innehöll flera serier med tryckta historiska handlingar som gav den ena ledtråden efter den andra.

Med historiska handlingar från 1700-talet i handen såg jag att historieskrivningen inte kunde ha gått helt rätt till. Inte minst när det gällde det som dalkarlarna skrev vid gästgivargården i Kungsängen. Det var ju inget försök till uppror, det var en stor protestdemonstration med några mycket tydligt angivna frågor som man krävde svar på. När man fått dem skulle man vända tillbaka hem.

Att den just då samlade riksdagen inte förstod frågorna - och regeringen inte ville förstå dem - är ju uppenbart när man ser frågorna formulerade. Till att börja med var det första gången i Europas historia som en folkgrupp - allmoge kallad - ställde kravet att dess representanter i riksdagen skulle vara ansvariga i sina beslut inför dem som valt dem. Något vi nu kallar *representativ demokrati*. Ett annat krav från den svenska allmogen var att man ville veta varför Sverige kommit i krig med Ryssland utan att detta land hotat oss. Det svenska anfällskriget hade ju förlorats som aldrig någonsin - vare sig före eller efter 1742. Man begärde helt enkelt att få läsa riksdagens protokoll, vilket man förvägrats sedan den s.k. Frihetstiden infördes i början av 1700-talet, således *offentlighetsprincipen* tjugo år innan den blev lagstadgad.

På bokens pärmar har jag klistrat fast två nya förord allteftersom mina påståenden från 1993 mer eller mindre bekräftats av andra forskare.

[Förord 1 år 1993](#); [Förord 2 år 2001](#); [Förord 3 år 2002](#); [Rec i SvD 1994](#)

[Länk till flera artiklar](#)

Register över tryckta historiska handlingar

(*dalakter.htm*)

[UKF:s första sida](#) Åter till [Dalupproret 1743](#) [Register över artiklar](#)

Här redovisas främst två typer av tryckta handlingar. De som jag funnit i dels Handlingar rörande Skandinaviens Historia, HSH, dels i officiella förordningar, dvs den typ av kungörelser som meddelades svenska folket genom att läsas upp av prästen efter söndagens predikan.

HSH utgavs i 40 band inklusive ett fylligt registerband mellan åren 1816 - 1865. Serien finns i Svenngårdska samlingen i kommunbiblioteket i Kungsängen.

Förordningarna har hämtas ur kyrkornas arkiv.

21 bilagor till Kungl. Majt:s "Berättelse om en del dalallmoges och dess medföljes sammangaddning och uppror" har under benämningen "allegat" medtagits för att styrka den långa berättelse som regeringen mycket snabbt presenterade för svenska folket.

En * markerar sådana handlingar som helt eller delvis återgivits i boken. Handlingarna har placerats i kronologisk ordning där så varit möjligt; odaterade sist.

Förkortningar

HSH n:nn Handlingar rörande Skandinaviens Historia, band och sida
 Allegat nn Bilaga till Kungl. Majt:s Berättelse av 9 juli 1743 , en officiell kungörelse
 Skokloster Nr nn Handlingar med allegater tillhörande Skoklostersamlingen K.M. Kungl. Majt. Återgiven helt eller delvis i boken

1742-10-13 till

- 1743-06-23 * Bondeståndets Protokoll. HSH 15:181-316
- 1742-07 Alsterins Querela Dalekarlorum. HSH 3:212
- 1742-07 Alsterins promemoria. HSH 3:207
- 1742-07-23 * Dalekarlarnes Postulata vid allmänna Landztinget 1742. HSH 3:220
- 1743-03-02 * Fler fullmäktige sänds till riksdagen - Underdånigste Memorial. HSH 3:227
- 1743-03-04 * K.M. brev till Wennerstedt. Berättelsen. Allegat I
- 1743-03-16 Utdrag ur Ständerkommissionens protokoll. HSH 1:280
- 1743-03-16 * Utdrag ur Ständerkommissionens protokoll. HSH 1:281
- 1743-03-23 * Deputerades memorial till Bondeståndet. HSH 1:287
- 1743-03-31 Wennerstedts brev till K.M. Berättelsen. Allegat III
- 1743-04-05 K.M. brev till Wennerstedt. Berättelsen. Allegat 11

- 1743-04-14 Wennerstedts brev till K-M. Berättelsen. Allegat IV
- 1743-04-28 Wennerstedts brev till K.M. Berättelsen. Allegat V
- 1743-04-28 Adlersträhles brev till K.M. Berättelsen. Allegat VI
- 1743-05-03 * K.M. varning till dalallmogen. Berättelsen. Allegat VII
- 1743-05-03 K.M. brev till Wennerstedt. Berättelsen. Allegat VIII
- 1743-05-26 * Wennerstedts brev till K.M. Berättelsen. Allegat IX
- 1743-06-02 * Wennerstedts brev till K.M. Berättelsen. Allegat X
- 1743-06-02 * Adlersträhles brev till K.M. Berättelsen. Allegat XI
- 1743-06-04 * K.M. brev till Wennerstedt. Berättelsen. Allegat XII
- * Wennerstedts relation. Berättelsen. Allegat XIII
- Överenskommelse mellan invånarna i Norrbärke. HSH 3:248

- 1743-06-05/07 Förhållningsregler för Grangärde vid marschen. HSH 3:230
- 1743-06-09 Dalkarlarnas Proklamation i Falun. HSH 3:243
- 1743-06-09 Brev från Dalkarlarna till Norrbärke socken. HSH 3:246
- 1743-06 Överenskommelse mellan invånarna i Norrbärke socken. HSH 3:248
- 1743-06 Om Dalkarlarnas revolt i juni 1743. HSH 3:234
- 1743-06-11 Fullmakt för deputerade. HSH 2:169. 1:293. Allegat 1,2
- 1743-06-11 K.M. konsistorial för de deputerade. Berättelsen. Allegat XV; Skokloster Nr 1,2. HSH 2:172
- 1743-06-11 K.M. instruktion för de deputerade. Berättelsen. Allegat XVI
- 1743-06-11 Landshövdingeämbetet i Västerås till K.M. Berättelsen. Allegat XIV
- 1743-06-13 Deputerades brev till Dalallmogen. Skokloster Nr 3. HSH 2:172. (Sala)
- 1743-06-14 K.M. brev till de deputerade. Berättelsen. Allegat XVII
- 1743-06-14 Deputerades brev till Konungen. Skokloster Nr 4. HSH 2:176. Allegat 4. (Sala)
- 1743-06-14 Kungl.Maj:ts svar/förnyade fullmakt för deputerade att förhandla. Berättelsen. Allegat XVII
- 1743-06-14 Jöns Pehrssons brev till länsman Petter Hedenberg. Skokloster Nr 5. HSH 2:180. (Sala)
- 1743-06-14 P. Hedenstedt till "wälaktat Herrdags Man". Skokloster Nr 6. HSH 2:183. (Berg)
- 1743-06-14 K.M:s omedelbara svar till Deputerade. Skokloster Nr 7. HSH 2:184
- 1743-06-14 Talmännens "välmente Svar till dalallmogen". Skokloster Nr 7. HSH 2:186
- 1743-06-14 Deputerades föreställning till Dalallmogen. Skokloster Nr 8. HSH 2:190. (Sala)
- 1743-06-15 Skyddsbrev, utgivet av Dalkarlarna. HSH 3:253
- 1743-06-16 Deputerades brev till landshövdingarna i Västerås och Uppsala. Skokloster Nr 9. HSH 2:197
- 1743-06-16 * Allmogens försäkran. Skokloster Nr 10. HSH 2:198
- 1743-06-18 * Påminnelse till allmogen. Skokloster Nr 1 1. HSH 2:200
- 1743-06-19 * Tibble-dokumentet. Allmogens svar. Berättelsen. Allegat XVIII
- 1743-06-19 * Lagerkrantz' berättelse. HSH 2:203
- 1743-06-19 * K.M:s svar på Tibble-dokumentet. Berättelsen. Allegat XIX
- 1743-06-22 * K.M:s publikation - ultimatum. Berättelsen XXI
- 1743-06-22 * Koncept och original till protokoll. HSH 1:289
- 1743-06-23 Dalallmogens sammangaddning. Kungörelse. Håbo-Tibble kyrka
- 1743-06-25 * K. Maj:ts Deputerades berättelse om sitt uppdrag. Skokloster. HSH 2:155
- 1743-07-01 * Budkavlars utskickande. Förordning. Håbo-Tibble kyrka
- 1743-07-01 * Varning till allmogen i Dalarna. Brev. Håbo-Tibble kyrka
- 1743-07-09 * K.M:s berättelse. (med allegater). Brev. Låssa kyrka
- 1743-07-28 Instruktion för Johan Christopher Düring vid förhandlingar med ryska hovet. HSH 1:301
- 1743-09-15 Kungl. brev angående Dalupproret. Adolf Fredriks giftermål m.m. HSH 9:275

Johan Pehrsons berättelse. HSH 1:205-271. Johan Pehrson, i HSH 1:207 felaktigt kallad Jan Persson, var under dalupproret riksdagsman från Stora Tuna i Dalarna. Han var protokollskrivare vid de viktiga förhandlingsmötena med riksledningen 21-22 juni 1743. Berättelsen presenteras såsom den första i HSH:s många redogörelser för "Handlingar rörande Dalkarlarnes Uppror år 1743", och sägs vara författad "icke få år efter händelsen" och, enligt Johan Pehrson själv, på uppmaning av Kommissioralrätten. Följande icke daterade allegater är bilagda Johan Pehrsons berättelse:

- Prosten och riksdagamannens berättelse. HSH 1:272
- Dalkarlarnas instruktion till de deputerade som skulle till Stockholm. HSH 1:275
- Deputerades koncept till redogörelsen för riksdagen. HSH 1:277, egenhändigt av Johan Persson.

Handlingar rörande generalen Lewenhaupts öde. HSH 2:219-306
Ytterligare handlingar rörande greve Lewenhaupt. HSH 3:253-270

[UKF:s första sida](#) Andra artiklar [Dalupproret 1743](#) [Register över artiklar](#)

Vad säger läroböckerna om Dalupproret 1743

Skolans, universitetens och folkets historieböcker

(dalbok2.htm) - 2002

[UKF:s startsida](#) [Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

Kunskapen om 1700-talets politiska historia förefaller att vara låg. Det är inte så underligt, eftersom läroböcker och historieböcker numera prioriterar 1700-talets rika kulturhistoria; det har varit skönt att finna, att historia inte bara betyder krig och politik.

Ett dilemma har emellertid uppstått. Vi har tagit till oss 1600-talets många framgångsrika krig, men missat 1700-talets förlustbringande. Resultatet har gett oss en skev bild av oss själva: "Du tronar på minnen av fornstora dar, då ärat ditt namn flög över jorden" kan lätt bli slutresultatet. För att inte förhäva oss gentemot andras historia, bör vi påminnas om även de mindre gloriösa sidorna av vår historia.

Författare av skolans läroböcker, ja, alla författare av historiska böcker har ett stort ansvar, när det gäller att ge en rättvisande sverigebild av det förgångna, men det har också museer och universitet. Kunskap om tiden kring "Stora daldansen" är viktig för att vår historia skall vara i balans. Här får vi veta, att det kan gå illa för oss, om ledningen av landet tänker fel; om folkopinionen grips av nationell yra. Därmed inte sagt att vi måste framhäva sådant som varit dåligt, men det skall finnas med i bakgrunden; såväl dagrar som skuggor måste finnas, för att en bild skall vara intressant.

Och nog är det intressant att ta del av, hur det kunde gå som det gjorde under 1740-talet. Men det är också intressant att se, hur bilden av denna tid vuxit fram. Vi har kunnat konstatera, att många forskare sagt beska sanningar om 1740-talet; men vi har också funnit att senare tiders forskning - och historieskrivning - i sin bedömning påverkats av det som tidigare skrivits.

Vi skall nu se, hur böcker av olika slag behandlat ämnet under 1900-talet.

Exemplen är hämtade ur Börje Sandéns bok. Vad hände egentligen? del 3. Dalupproret 1743 - "Stora daldansen".

Folkskolans läroböcker

Ingen nämner något om de ryska trupperna i Sverige.

Odhners historia för folkskolan, 18:e upplagan 1907 "Detta krig blev det nesligaste som Sverige någonsin fört."

--- "En allmän förbittring uppstod i landet mot dem som genom sitt lättsinne dragit skam och olycka över fäderneslandet.

Grimbergs historia för folkskolan, 3:e upplagan 1911 Dito, 11: e upplagan 1939

Det berättas ganska utförligt om det misslyckade kriget; inget om folkets reaktion.

Dito, reviderad (Svanström) 1952

Det berättas ganska utförligt om kriget. Dalupproret döljer sig bakom orden: "Förbittringen mot hattarna var därför stor i landet".

Sven Ulric Palme - Birger Lindell, Historia, 1956 Mycket kortfattat om kriget; om hattarnas övermod; om de förutbestämda fredsvillkoren. "Stora delar av Finland ockuperades". Sverige tvangs välja Adolf Fredrik till tronföljare.

Hagnell - Olander; Svensk och allmän historia, 1956 Ganska utförlig skildring. Hattarna förklarar krig. Fredsvillkoren bestäms i förväg. "Det blev till och med uppror i Dalarna, och dalkarlarna tågade ner till Stockholm och ställde till med oroligheter som kallats "Stora daldansen".

Guðrun Du Rietz, Vår historia i färg, 1962

Endast de kulturella landvinningarna nämns under Frihetstiden.

Realskolans läroböcker

Odhner - Westman, Fäderneslandets historia, 18:e uppl 1909, 27.-e uppl 1940

Utförlig skildring av kriget; "Stora daldansen" beskrivs kortfattat; krav på straff av de som började kriget; Olof Håkanssons förklaring av "aktivitet = aktsamhet". "Ryssland försökte med mutor lägga Sverige under sin lydning."

Grimberg - Söderlund, Sveriges historia, 3:e uppl. 1951

Ett dåligt skött krig; "... gjort svenska armen till åtlöje för all världen". Inget nämns om "Stora daldansen", endast: "den stora massan av vårt folk hade nu fått ögonen öppnade, och såg med fasa, hur riket styrdes hän mot sin undergång".

Andolf - Bergman, Människan och tiden, Historia 3, mellanstadiet, 1983.

"Stora daldansen" nämns vid namn. Orsaken till marschen var främst önskan att få välja danska kronprinsen till tronföljare, "för att få en ändring". "Först vågade ingen göra något, men efter några dagar började soldaterna skjuta. Många dödades och bönderna skingrades. Deras ledare avrättades".

Grundskolans läroböcker - mellanstadiet

Kahnberg - Lindeberg, Genom tiderna, mellanstadiet, 1963

Kriget omtalas som en del i hattpartiets program: "Genom förbund med Frankrike skulle Sverige återvinna vad som förlorades efter Karl XI:s död."

Eklund - Thorén - Åberg Urfolkens liv, mellanstadiet, 1976

Hattarna drev igenom två krig, mot Ryssland och Preussen; "Kriget mot Ryssland slutade med att den svenska armen fick ge upp och utrymma hela Finland. I freden måste Sverige avstå hela östra Finland till Ryssland". Inget nämns om "Stora daldansen" eller de ryska trupperna i Sverige.

Grundskolans läroböcker - högstadiet

Hildingson - Husen, Historia i grundskolan, åk 9, 1967

Kapitlet Kungamakt, herremakt och folkemakt i Sverige: "Efter många års krig började en lång fredsperiod - den s. k. frihetstiden (1718-1772) -, bara då och då avbruten av illa förda krig".

SAMS - Samhälle, historia, religion, geografi, Esselte Studium, 1988

Svensk historia före 1800 behandlas inte.

Gymnasiets läroböcker

Falk - Tunberg, Svensk historia för gymnasiet, 1939

Redogörelse för kriget; "Stora daldansen" nämns ej med namn: "Då avgörandet i tronföljdsfrågan dröjde, utbröt i Dalarna ett formligt uppror. Allmogens gamla konungslighet vaknade till liv. 'Vi vilja ha en konung och intet så många', sade man, 'nu vilja alla råda och regera, som peruker hava.' Bönderna begåvo sig i stora skaror ned mot Stockholm, tågade in i staden och lägrade sig på Norrmalmstorg (nuvarande Gustav Adolfs torg). Efter fruktlösa underhandlingar gåvo slutligen trupperna eld, och bönderna skingrades i vild flykt. Många omkommo, och upprorets ledare straffades." (att de avrättades liksom regeringens utsedda syndabockar ansågs tydligen inte lämpligt att tala om för 1940-talets gymnasister)

Bergström - Löwgren - Almgren, Alla tiders historia, Grundbok i historia för gymnasieskolans humanistiska och samhällsvetenskapliga linjer. 1985

I kapitlet Norden under 1700-talet med underrubriken Hattar och mössor: "Kanslipresident under frihetstidens första decennier var Arvid Horn. Hans erfarenheter som officer och ämbetsman under Karl XII:s tid hade gjort honom övertygad om att krig är en olycka. Han förde därför en försiktig utrikespolitik. Så småningom växte en opposition fram som ville ta revansch på Ryssland. Det var en yngre generation som inte hade upplevt krigets gräsligheter. För den blev Karl XII en politisk symbol och hjälte med makt över sinnena. Många önskade också en djärvare ekonomisk politik ...". *Att kriget - ja, två krig - verkligen startades av hattregimen nämns inte med ett ord.*

Universitetslitteratur

Ingvar Andersson, Sveriges historia, 4:e uppl, 1953. "Hattarnas historia under dessa 26 år (1739-1765) handlar om, hur partiet och dess begåvade ledare övervunno en rad kriser, vilka delvis framkallades av olika drag i deras regering." Förutsättningen för kriget presenteras. "Av olika skäl blev detta revanschkrig ett fullkomligt fiasko". "Hattarna hotades av en mäktig och skickligt stärkt opinionsstorm bland den svenska allmogen mot den frihetstida byråkratin och mot författningen". "Dalkarlarna reste sig och tågade mot Stockholm, samtidigt som oro spordes på flera håll i landet. Den 'stora daldansen', som så hade börjat, blev blodig, dalkarlarna blevo slagna och hårt straffade." Inget nämns om de ryska trupperna i Sverige. Ingen referens till Beckman: Dalupproret 1743, 1930.

Sten Carlsson - (Jerker Rosen), Svensk historia, 4:e uppl. 1979

Utförlig skildring av krigsförberedelserna och kriget, inklusive Villmanstrand och Håkanssons medverkan. "Förhandlingarna komplicerades avsevärt genom dalupproret ("stora daldansen"). Som orsak till dalallmogens engagemang framhålls försvårandet av gränshandeln och att dalregementet förlorade 281 man vid Villmanstrand.

Tåget mot Stockholm beskrivs kortfattat; händelsen på Gustav Adolfs torg: "Dalkarlarna ryckte samma dag in i huvudstaden och tog sitt högkvarter på Norrmalmstorg. De militära cheferna vågade inte ingripa. Nervositeten steg på ömse sidor, och den 22 juni lossade dalkarlarna de första skotten mot de reguljära trupperna. En del av dessa vägrade att ingripa, men andra slog till hårt och hänsynslöst. Inom kort var upprorsmännen fullständigt besegrade, Sex ledare dömdes 1744 till döden och avrättades; ett fyrtiotal fick lindrigare straff. Så slutade det sista stora bondeupproret i svensk historia. (*inte heller här nämns att Lewenhaupt och Buddenbrock avrättades.*)

De ryska truppernas närvaro skildras sålunda: "Danskarna företog så hotfulla rustningar, att regeringen - i stort sett samma herrar som yrkat på krig 1741 - såg sig nödsakad att begära rysk hjälp, främst till sjöss. Ryssland sände inga linjeskepp men väl 30 galärer och 12000 man. (...) En tid senare återvände de ryska trupperna hem."

Göran Behre. Sveriges historia 1521-1809, Stockholm 1985

Hattarnas krigspolitik skildras. "I mars 1741 slöt Sverige en överenskommelse med Frankrike att mot erhållande av franska subsidier angripa Ryssland." Nederlaget vid Villmanstrand och kapitulationen omtalas. "Riket befann sig i ett synnerligen utsatt läge." Dalallmogens marsch till Stockholm och de övriga oroligheterna i landet återges på följande sätt: "I Sverige rådde en folklig oro som gränsade till revolution." --- "Den sociala oron kom till utbrott i Dalarna, och en flera tusen man stark upprorshär gick mot Stockholm, där den kunde hejdas dagen efter fredsslutet. Oron i landet lade sig."

Annan historisk litteratur som ej ingår i denna boks referenser

Georg Starbäck Berättelser ur Svenska historien, del 18, 1878

Utförligt berättat, huvudsakligen med Malmström som källa. Kortfattade biografier över 1700-talets persongalleri.

Alfred Kämpe, Svenska allmogens frihetsstriders 1920. Förkortad utgåva 1974

Mycket utförlig skildring; den största före Bjarne Beckman. Här berättas också om bondeståndets talman Olof

Håkansson, och Dalarnas riksdagsman Johan Pehrsson, som skrev protokollet vid förhandlingarna.

Sten Carlsson, Den svenska historien, band 6, 1967 Samma som Carlsson - Rosen, Svensk historia.

Alf Åberg, Vår svenska historia, 1978

Mycket kort redogörelse för kriget. "De lätttröliga dalkarlarna som var vana vid långa arbetsvandringar beslöt att tåga till Stockholm och tvinga 'herrarna' att godkänna kronprinsens kandidatur, De hade också andra krav och klagomål. I juni tågade den 4500 man starka upprorskåren in i Stockholm, men där fick 'stora daldansen' ett raskt slut. Bönderna blev omringade och besegrade av reguljära trupper. Åtskilliga stupade, och sex av ledarna avrättades. En del trupper vägrade att ingripa i striden. Bland dem fyra gardessoldater, som förklarade att de inte ville skjuta mot dalkarlarna, eftersom de var deras landsmän. De fyra männen anklagades för myteri och dömdes till 30 par spö vardera och sedan livstids straffarbete på Marstrands fästning."

Elmqvist - Rydberg, Sveriges historia ritad och berättad av ..., 1979.

Krigets planering och genomförande beskrivs; ganska utförlig skildring av marschen; ryska soldaternas närvaro framhålls.

Staffan Högberg; Stockholms historia, Två band, 1981

Den utförligaste av alla moderna skildringar. Många intressanta detaljskildringar finns; Högberg är en av de få författare som behandlar dalkarlarnas framgångsrika förhandlingar med regeringen och som framhåller att regeringstrupperna provocerade dalallmogen före utgången av den tidsfrist som regeringen lämnat allmogen.

Högberg lämnar den mest opartiska beskrivningen av hur striden på torget började: "Trupperna marscherade upp på södra sidan av torget med Strömmen och Norrbro i ryggen. Under flera timmar stod de båda härarna mot varandra utan att komma till annat än ett ivrigt munhuggande. Ingen var beredd att ge order om eld. Till slut tröttnade truppernas befälhavare fältmarskalk H J Hamilton på käbblet och försökte utmanövrera bönderna genom att rycka fram längs Drottninggatan och vid Jakobs kyrka. Vid Jakobs kyrka avlossades ett kanonskott mot det framryckande kavalleriet. Skottet gick för högt, men striden var i gång".

Helt opartisk är emellertid inte skildringen - och det kan nog inte någon vara, inte heller min. Att Högberg ser positivt på Dalupproret framgår inte bara av den långa skildringen - händelsen förtigs verkligen inte - utan också av att han i ovan återgivna utdrag inte uttryckligen säger att det var dalkarlarna som sköt det första skottet, vilket de av allt att döma gjorde.

De flesta har betraktat striden på Gustav Adolfs torg som en mer eller mindre regelrätt krigshandlingen med två "härar" som stod mot varandra. Jag vill inte se det så. Dalallmogen hade inte förberett sig på strid, den hade inte ens sina ledare, Schedin och Wrangel på plats. Det behövdes i detta skede inga regelrätta krigsförberedelser från allmogens sida. Man skulle ju just börja avveckla demonstrationen och lämna stadsområdet; endast utsedda fullmäktige skulle stanna kvar.

I en rubrik råkar emellertid även Högberg kalla anfallskriget mot Ryssland för "det finska kriget", ett uttryck som många författare använt, och som jag vänder mig mot, eftersom ordets makt över tanken har stor kraft: genom att tala om finska kriget leds tanken bort från den verkliga saken, nämligen Sveriges krig mot Ryssland. Själva texten hos Högberg lyder helt korrekt: "Anfallskriget mot Ryssland utvecklade sig till en katastrof..."

De ryska truppernas närvaro i Sverige efter Dalupproret återges på följande sätt: "Ungefär samtidigt som Adolf Fredrik kom till Sverige anlände 10 000 man ryska trupper, som skulle försvara landet mot ett befarat danskt angrepp. Med viss svårighet hade man lyckats avvisa ett ryskt krav att trupperna skulle förläggas i Stockholm."

Lexikon och uppslagsverk

Nordisk Familjebok (nytryck 1943; efter 3:e upplagan 1923-37)

"... Den 22 juni omgavs deras läger på Norrmalm med trupper, och de uppmanades att mot löfte om straffrihet nedlägga vapnen. Några följde uppmaningen, andra började skjuta, trupperna besvarade elden, några bönder stupade, och de övriga sökte fly, men de flesta, ca 3500 man togs tillfånga. Av ledarna dömdes sex till livets förlust och avrättades ..., andra straffades med spö eller fängslades. Innan de tillfångatagna frigåvos, hade en stor del av dem bortryckts av farsoter."

Bra böckers lexikon, 1974

En utförlig skildring för att vara i ett uppslagsverk, relevanta moment medtagna. Sammandrabbningen beskrivs sålunda: "Stämningen var inflammerad och den 22 juni kom det till direkt strid, i vilket upprorsmännen fullständigt kuvades av lojala regementen."

Man måste läsa "mellan raderna" för att finna att en del trupper inte var lojala.

Nationalencyklopedin, 1990

Dalupproret 1743 behandlas inte under slagordet dalupproren. I en hel spalt talas endast om dalupproren under Gustav Vasas tid. Slagordet daldansen hänvisar till Stora daldansen, som ännu inte utgivits, när detta skrivs. Det kan dock vara värt att lägga märke till att dalupproret 1743 i ett uppslagsverk av detta slag kommer att beskrivas under *ett förklenande - om dock vanligt - uttryck. (min kursivering)*

.....
När utgivningen kommit fram till bokstaven S låter det på följande sätt: "stora daldansen, *vedertagen men till sitt ursprung avsiktligt nedsättande benämning (min kursivering)* på ett bondeuppror som utgick från Dalarna 1743, mer korrekt benämnt dalupproret 1743"

I boken **Vad hände egentligen? del 3 Dalupproret 1743**, finns ganska utförliga citat ur forskares historiska verk från 1700-talet till vår tid:

Sven Lagerbring, Erik Gustaf Geijer, Niklas Tengberg, Anders Fryxell, Carl Gustaf Malmström, Ludvig Stavenow.

[UKF:s startsida](#) [Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

Dalupproret 1743 - historiska handlingar

Tibble-dokumentet

([daldoku.htm](#)) - 1997

[UKF:s startside](#) [Register över artiklar](#)

Återges här med modern stavning och tolkning

[Originalstavning](#) och komplett text

Fotostatkopior av [Första sidan](#) och [undertecknarna](#)

1. Allmogen vill veta varför valet av tronföljare så länge dragit ut på tiden tvärt emot förut gjorda och ännu oföränderliga beslut att kronprinsen av Danmark måtte bliva förklarad som tronföljare på den svenska tronen.
2. Allmogen vill förvissa sig om att de kommenderande generalerna vid sista kriget blir vederbörligen avstraffade.
3. Att få till stånd en undersökning om hur krigsförklaringen gick till, vem som var orsaken till såväl krigets påbörjande som dess genomförande, samt om något förräderi förekommit.
4. Att de som handlat förrädiskt måtte efter lagens stränghet utan allt uppskov dömas.
5. Allmogen finner det alldeles obekvämt och till tidens utdräkt ländande att göra halt här vid Stäket, utan tänker fortsätta resan till staden. Dock så, att menige allmogen stannar utanför och genom sina fullmäktige andraga och utföra ovannämnda ärenden, då berörda fullmäktige ha så mycket kortare väg och bättre möjligheter att rådpläga med allmogen uti de angelägenheter den vill bli hörd. Allmogen försäkrar, den ene med den andre, att den skall på det högsta beflita sig om skick och god ordning, utan våld och oförrätt.
6. Det är allmogens enhälliga önskan och underdånigaste begäran att Hans Kungl. Maj:t, vår allernådigaste konung ville nedlåta sig, att vid lägligt tillfälle glädja sina trogna undersåtar med dess nådiga besök, på det att allmogen innan avtågandet hem igen må för Hans Kungl. Maj:ts höga person få muntligen betyga sin undersåtliga vörndnad.

Tibble Gästgivare Gård den 19 juni 1743.

Dokumentet är undertecknat med deltagarnas namn och hemort; på denna plats återges endast de representerade dalaorterna med nuvarande stavning.

Vänjan	Säter	Floda
Älvdalen	Svärdsjö	Nås
Orsa	Sundborn	Järna
Mora	Vika	Malung
Leksand	Torsång	Stora Tuna
Rättvik	Skedvi	Gagnef
Ore	Husby	Folkärna
Bjursås	Hedemora	By
Ål	Grytnäs	Garpenberg

Tibble-dokumentet med originaltext

Tibble-dokumentet Tibble-dokumentet återges här i sin originalform, således ej enligt den tryckta versionen som regeringen bifogade sin Berättelse om dalupproret av den 9 juli 1743.

Dahle-Allmogens Wördsamme Swar puncte wijs, uppå the till Sahla, Allmogen emotsände, och till Stockholm återreste Riksens Ständers Herrar Fullmäktiges afgifne påminnelser med mera.

1mo Är Orsaken till Allmogens rörelse, att med Successions-Saken så långt på tiden ankommit, (den följande fortsättningen på punkt 1 är utelämnad i regeringens officiella redogörelse, eftersom den skulle påminna svenska folket om att beslut redan fattats tillförmån för deras kandidat) twert emot Allmogens förr giorde och ännu oföränderliga påstående, thet måtte CronPrintzen af Dannemarck, blifwa förklarad till Successor på Svenska Tronen.

2do Att Allmogen will blifwa förvissad, om the wid sidsta Finska Fält Tåget, Commenderande Generalers Wederbörliga afstraffande.

3tio Att få undersökning, huru med Krigs Declarationen tillgådt, Hwem thertill så wäl som Krigets olyckeliga utförande warit Orsaken, samt huruwida något förräderie blifwit brukadt.

4to Att med them, som förrädeligen sig förhållit, måtte efter Lagens stränghet utan allt upskof förfaras.

5to Finner Allmogen aldeles obeqwämt (= otjänligt, onaturligt; F.A: Dahlgrens ordbok) och till tidens utdrägt ländande, att göra Hallt Här wid Stäket, utan tänker fortsättia resan till Staden-, dock så att menige Allmogen stadnar utanföre, och genom sine Fullmäktige, andraga och utföra ofwannämde Årender, tå berörde Fullmäktige hafwa så mycket Kårtare wäg och bättre lägenhet, att med Allmogen rådpläga, uti the omständigheter hwaröfwer Allmogen will blifwa hörd, försäkrandes, att then ena med then andra, skall om skick och god ordning, utan allt Wåld och oförrätt, sig på thet högsta beflita.

6to Är Allmogens enhälliga Åstundan, och underdånigste begäran, thet täcktes Hans Konglige Majt:s, Wår Allernådigste Konung, wid lägligit tillfälle, hugna oss, sine trogne undersåtare, med Thess nådiga besök, på thet Allmogen, innan Aftågandet skier, må för Hans Kongl. Majt:s Höga Person, få munteligen betyga sin undersåteliga Wördnad.

Tibble Gästgifware Gård de 19: Junii 1743.

Wänian Pär Erson
 Elfdahlen Jon Jonson
 Orsa And: Anderson
 Mora Bältar Jan (bomärke) Jansson
 Leksand Matz Danilson, Gjöstra Elofson, Olof
 Rätwijk Olofson
 Ohre Erich Larson
 Biusåås
 Åhl
 Floda
 Nåås Anders Andersson
 Jerna
 Malung (bomärke)

Tuna Erich Ohlson
 Gagnef
 Säther Erich Matson
 Sverdsjö
 Sundborn
 Wijka Hans Matson
 Tårsång Hans Erson
 Schiedwij Jöran Jörson
 Huusby Carl Ohlson
 Hedemora Olof
 Grytnäs Göstafson
 Folkierna Lars Ohlson
 Byy Matz
 Garpenberg Anderson
 Per Anderson

 Undertecknarna av Tibble-dokumentet

E. Tibble *Opus* *Magister* *Guarad*
 d. 19to Junii 1743.

i denna *opra* *est* *my* *Patet*

Göstafrö Tor Hansson
 Orsa Abd. Andersson
 Mora Mia *...*
 Collfand Mot Danielson
 Gåstha Platte
 slög Olafson
 Hultroyd Enghöjden
 Ofve
 Erikssön
 Affe
 Anders
 Näss
 Herrna Anders Andersson
 Malin
 Tunna Enghöjden
 Gagnaf

P. Bredén *...*
 Sundborn *...*
 Wylle *...*
 Sonson *...*
 Sabie *...*
 Hauv *...*
 H. Semons *...*
 J. N. *...*
 G. *...*
 P. *...*
 G. *...*

Tibble-dokumentets första sida

År 1743 den 19 Junij

1
I nomen etc...
Ommer p...
till Salla, etc...
f...
ut...
g...
u...
v...

2
Ommer...
v...
p...
u...
g...
u...
v...
till successor...
v...

3
Ommer...
p...
u...
v...
till successor...
v...

Svenska flottan skjuter skarpt i Norra Björkfjärden Midsommaren 1743

Utdrag ur boken Dalupproret 1743 - "Stora daldansen", Börje Sandén 1993

[/ukf/dal-flottan-1743.htm](#)

[UKF:s startsida](#) [Inledande artikel och förord](#) [Presentation av boken](#) [Dess innehållsförteckning](#)
[Register över artiklar på hemsidan](#) [Alf Åbergs recension i SvD](#) [Övriga ämnesområden](#)

UKF:s bok Dalupproret 1743 – ”Stora daldansen”

Ett försök år 1993 att förklara vad som egentligen hände för 250 år sedan.

Ett exempel på hur ett obeaktat historiskt dokument ger en ny syn på det som skedde.

Ett exempel på vad lokalhistorisk forskning kan bidra med.

Prof Alf Åberg i rec i SvD

"Nytt ljus över Daldansens blodbad"

"Uppbådet var inte någon sammansvärjning mot staten utan syftade till att återge bönderna deras bestämmanderätt i riksdagen"

UKF har idagare publicerat ett stort antal artiklar som lyfter fram nya sidor av historien om ett misslyckat krig och dess politiska följder. Sidor som mycket snart skulle få stor betydelse för utvecklingen fram till vår berömda offentlighetsprincip och vår representativa demokrati.

I en [inledande artikel](#) finner du länkar till inlägg i en kontorversiell fråga.

UKF publicerar nu successivt utdrag ur boken av sådant som har särskild lokalhistorisk anknytning.

Boken kan köpas för 190:- inkl frakt och med tillägg av två förord med anledning av den utvecklade synen på det grundmaterial som lämnats i boken. Där finns bl.a ca 50 historiska handlingar som gör det möjligt för läsaren att själv bedöma rimligheten i de nya tolkningarna av det som hände.

Vad hände på norra Björkfjärden när flottan sköt skarpt på demonstranter

Carl Tersmedens memoarer, eller "Lefnadsjournal" som han själv kallade sina anteckningar, är mycket omfattande. Dels spänner de över lång tid, han föddes 1715 och dog 1797, dels är de volymmässigt mycket vidlyftiga; i renskriven form nära 11 000 foliosidor. Som "vidlyftigt" brukar nog också innehållet betraktas; han skrev mycket om allt, inte minst sina egna bedrifter. Utdrag ur hans memoarer finner man inte så sällan i antologier av olika slag, och då är det särskilt miljöskildringarna som är värdefulla för oss idag. En förkortad version av memoarerna utgavs i 6 band under åren 1912-1919 av Nils Erdmann. Avsnittet i memoarerna om händelserna på Mälaren finns under [Läs mer](#). (pdf-format)

Tersmeden säger att det var hans idé att skingra demonstranterna i Norra Björkfjärden med hjälp av några kanonbåtar ur flottan. Han hamnar också mitt i striden på Gustav Adolfs torg. Han påstår att den kula, som dödade riksrådet som försökte komma till tals med dalkarlarna, i själva verket varit avsedd för Tersmeden själv. Befälhavaren Carl Tersmeden för själv berätta:

....

Möter de första upprorsmännen vid Eldgarns sund.

Klockan 12 om natten (22 juni) kom jag till Eldgarns sund. På krogen hade man av en fiskare fått underrättelse om att en myckenhet allmoge låg med sina båtar vid en holme i Norra Björkfjärden. De väntade på god vind för att kunna gå till Stockholm.

Krögaren sade mig också att tre båtar, som väl har 70 - 80 beväpnade bönder ligger här på andra sidan udden - från Enköpingsidan - och väntar på att deras kamrater från Västmanland och Södermanland skall komma. De

talat mordiskt. Krögaren trodde att om de visste, vad som hänt dalkarlarna i Stockholm, så skulle de vända om.

Jag hade två Enköpings stads båtsmän till sluproddare och lät skicka en av dem - en flink karl vid namn Berg - att tala vid dem. Bergen, glad över detta uppdrag, svarade: - "Jag skall så predika för de dumma djävlarne, så att de skall tacka Gud för att de får vända om hem!"

Flotteskadern vilar ut på Ådö

Emellertid gick jag upp till Ådön, till grevinnan Löwen. Ett stycke från gården mötte jag en lakej, som var satt som utkik. Jag frågade, om grevinnan för tillfället fanns på gården, och när hon i så fall stiger upp. - "Ack, herr kapten, ingen människa sover i huset. Här är en faslig jämmer, Gud tröste oss!"

På gården mötte mig grevinnan tillsammans med bägge döttrarna och häpna frågade de hur det stod till i Stockholm? - "Nu är det rätt bra, Ers Nåd", svarade jag med ett leende. - "Det är något ovanligt för Ers Nåd, att kl 3 om morgonen ta emot visiter, men så är också min visit fägningsam, hoppas jag."

Jag berättade om gårdagens händelser i Stockholm och om min expedition i Mälaren. - "För Guds skull, kör först bort det packet, som ligger här nere vid udden och som hotat oss!"

I detsamma såg jag fyra av mina fartyg komma och kunde så trösta grevinnan. Jag skyndade mig ned till sundet, och Berg, som kom emot mig, sa att Enköpingsborna blev så skrämde av hans berättelse, att de strax vände hem i största hast och tackade sin himmelske fader.

Grevinnan, som förmodligen sett Enköpingsbåtarna ro bort, skickade bud och bad mig komma upp till slottet. Jag tog Ulfsparre med mig, och vi blev nu inbjudna till en skön frukost, under vilken både jag och Ulfsparre nästan somnade af trötthet. Grevinnan erbjöd oss var sin säng, för vilken vi tackade.

Jag sov till klockan 3 på eftermiddagen. När jag kom ut i salen stod där ett grant bord dukat. Men det var inte nog med att vi på det hederligaste undfägnades, för när vi kom ned till Karpen, hade grevinnan skickat ombord en korg med matknyten och en korg med iskällardricka i krus.

Drabbningen på Norra Björkfjärden

Mot aftonen i solnedgången började det stillna ut. Jag överlade då med mina lotsar. En Arbogabåtsman Flink trodde, att vi borde möta de andra mitt på Björkfjärden. Han tyckte att vi borde kringgränna de djävlarne och sänka dem allihop! "Du har ej mycken barmhärtighet", sa jag.

Klockan 11 gick vi till sjöss. Vi rodde helt sakta under den allra vackraste natt, och den 24, Midsom-mardagen, klockan 3 om morgonen, såg vi på ungefär en 1/4 mils avstånd en mängd med stora lastbåtar. Jag gav order om att spänna en barkass för vardera dubbla slupen, och min slup för Karpen, för att fortare kunna avancera. Så gjorde jag bägge mina 3-pundiga kano-ner färdiga för att skrämma dem med ett par kulor över huvudet. Jag befallde bägge dubbla sluparna att på samma sätt rikta in sina kanoner.

Jag stod i största förundran över denna fårskokken, som - trots att de väl kunde se oss - likafullt rodde rakt mot oss, till dess vi var knappa 200 alnar ifrån varandra. Jag lossade några skrämshot, då de äntligen besinnade sig, kastade sina mordgevär och matsäckar i sjön och skingrades, den ena hit, den andra dit. Vi sköt med kanonerna medan vi avancerade efter dem, och en av sluparna, som Rundberg förde, avlossade skott, som jag tror av ilskenhet, mitt i flocken av 10 eller 12 båtar, som rodde söderut. Jag hörde ett ynkligt skrik, och genast skickade jag slupen och bannade honom att sättas i arrest. Jag befallde bägge dubbla sluparna samt barkasserna att proforma förfölja de flyende.

Somliga av oss räknade 43, andra 45 båtar, med 30 å 40 man i varje båt, packade som sillar med 6 å 7 man vid varje åra. Innan klockan var 10 på dagen kunde jag inte se en enda båt mer. Var och en sökte fasta landet, de flesta åt Västmanlandssidan.

Västra Högholmen

Jag rodde upp till holmen (torde vara nuvarande Västra Högholmen), där jag lade mig för ankar och gjorde mig en delikat middag tillsammans med Ulfsparre av grevinnans sköna matsäck och kosteliga svagdricka till klockan 5 på eftermiddagen, då mina lätta troppar samlades och avgav rapport om att de så skrämde dem, att ingen vågar tänka på Stockholm.

Jag gick sedan ombord och vilade samt läste med eftertanke igenom min instruktion. Bland annat innehöll 6:te punkten, att om det kunde verkställas, önskade Hans Maj:t, att jag antingen själv eller genom pålitliga utskickade skulle få underrättelse, hur tänke-sättet var hos allmogen ute i landet, i synnerhet åt västra Bergslagen och uti

Förord 1993 till boken

Dalupproret 1743 - "Stora daldansen"

Av Börje Sandén

[/ukf/dalfor93.htm](#)

[UKF:s Startside](#) [Förord år 2001](#) [Förord år 2002](#) [Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

Bro 2003-04-18

Det skulle så småningom visa sig att mina funderingar kring händelserna i Stockholm 1743 utifrån ett lokalhistoriskt perspektiv hade större bärkraft än jag vågade hoppas när förordet skrevs 1993. Jag tyckte mig nämligen ha funnit att historiens dom över den s.k. Stora daldansen alltför ensidigt grundade sig på den regeringsberättelse som utfärdades redan ett par veckor efter militärens "massaker" mot demonstranterna (min benämning) som samlats på nuvarande Gustav Adolfs torg.

Omvärderingen började när prof. Alf Åbergs anmälde boken i Svenska Dagbladet redan efter ett halvår under rubriken "Nytt ljus över Daldansens blodbad". Han avslutade sin anmälan med samma ord som han 2002 skulle använda i sin egen bok om händelsen.

"Regeringens officiella berättelse är en partsinlaga, som har använts i historieskrivningen fram till vår tid. ... Uppbådet var inte någon sammansvärjning mot staten utan syftade till att återge bönderna deras bestämmanderätt på riksdagen. ... "

Ytterligare studier kring Dalupproret gjorde att jag kände mig manad att ta fasta på några skriftliga yttranden från den protesterande allmogen. Dels den nästan helt obeaktade skrivelsen, där ledarna för protestmarschen redovisar vad de vill förhandla med statsmakten om när de kommer till Stockholm, dels några promemorier som sändes till riksdagen frånden dalska allmogen.

Väl framme vid år 2001 kändes det angeläget att skriva ett nytt förord att klistra in på insidan av pärmen av ännu osålda böcker och publicera det i UKF:s Nyhetbrev och på hemsidan.

När det så i slutet av 2001 - efter 70 år - kom en ny doktorsavhandling som såg positiva värden i dalallmogens agerande 1743 var det dags för ytterligare ett förord

Kungl. Maj:ts Nådiga brev till Överståthållaren och samtliga landshövdingar, daterat i Rådskammaren den 9 juli 1743

- Berättelse om en del Dalallmoges och dess medföljes sammangaddning och uppror

- Upptar 18 trycksidor i UKF:s bok

[SvD 94-07-17](#)

Alf Åberg

Tragedin på torget

Sista stycket i [SvD 94-07-17](#)

[Tibble-dokumentet](#)

[Underdånigst memorial](#)

[Hörsamt memorial](#)

[Förord 1](#) - år 1993 - se nedan

[Förord 2](#) - år 2001

[Förord 3](#) - år 2002

Eftersom jag i boken 1993 - "Det historiska året" hävdade att det förelåg andra bedömningsgrunder än de av historikerna hävdvunna fann jag för gott att visa viss återhållsamhet i min framställning. Jag antog att jag missat viktiga källskrifter och forskningsresultat och att de handlingar jag stödde mig på inte var relevanta för en seriös forskning eftersom de inte utnyttjats.

Eftersom boken inte på tio år blivit motsagd av den akademiska forskning, snarare tvärtom, roar det mig att för den intresserades kännedom här publicera förordet från 1993 i sin helhet utan ändringar.

Förord - Det ursprungliga från 1993

Året 1993 har kommit att bli Den Svenska Historiens år på ett alldeles särskilt sätt. Dels visar de stora museerna i Stockholm och alla läns museerna i landet årslånga utställningar kring vår historia, dels pågår en omfattande debatt i dagspress och fackpress om hur denna historia skall presenteras. Museernas ambition är att få svenskarna att "återupptäcka" sin historia. Man vill råda bot på den under många år ökande "historielösheten". Universiteten menar att den framställning av historien som presenteras i utställningar, vissa TV-program och populär litteratur grundar sig på en förlegad forskning och man klagar över att forskningen inte ges medel att visa sina forskningsresultat för allmänheten. Herman Linqvists ande svävar över debatten; han används som tillhygge både för och emot.

När det gäller Tredje bokens tema kompliceras saken av att vårt ämne knappast varit föremål för forskning på 60 år. Visserligen har det då och då skrivits uppsatser om Dalupproret 1743 i tidskrifter av olika slag. En del historieböcker har också tagit upp ämnet. Alla tycks dock referera till Bjarne Beckmans stora avhandling från 1930. Då dessutom läroböckerna i grundskola, gymnasieskola liksom grundböckerna på universiteten behandlat ämnet mindre och mindre för varje ny upplaga har historien om vad som hände 1743 - för precis 250 år sedan - blivit allt mindre känd.

Därför har tanken vuxit fram att låta våra läsare både kunna ta del av vad som hände och ges en möjlighet att jämföra framställningen i såväl denna bok som i annan historielitteratur med vad källorna har att säga. Men vi börjar berättelsen med den lokala historien.

Ur lokalhistorisk synpunkt har vi minst tre skäl att ta upp "Stora daldansen" förutom det allmänhistoriska intresse som händelsen utgör, när den blir känd av en bredare läsekrets.

*Enligt Herman Linqvist i TV:
"dalkarlarna hade långt gångna revolutionära krav".
- Sådana krav hade man hittat i fickorna hos demonstranterna efter militärens ingripande.
- Vid de protokoll förde förhandlingarna framfördes långt gånga politiska krav
(min kommentar)*

Bjarne Beckman, Dalupproret 1743 och andra samtida rörelser inom allmogen och bondeståndet. (1930). 528 sidor, endast antikvariskt

Se [Register över tryckta historiska handlingar](#) - *
för de som återges i boken

1. Det var på gästgivargården i Kungsängen som den upproriska dalallmogen slutligen formulerade sina "revolutionära" krav i fem punkter.
2. Det var i farvattnen i Norra Björkfjärden, som svenska flottan sköt med kanoner mot en stor mängd demonstranter.
3. Det var i Bro prästgård som Jakob Mörk, vårt lands första romanförfattare, skrev kritiska inlagor i tidens politiska debatt.

Tar vi med den i sammanhanget viktiga hälsningen till kungen, att allmogen före återfärden måtte få träffa honom för att därvid betyga honom sin undersåtliga vördnad, blir det
6 punkter i [Tibble-dokumentet](#)

[Ur Tersmedens memoarer](#)

Se kapitlet Jakob Mörk - litterära inlägg i samhällsdebatten i Vad hände egentligen? Dalupproret.

Dessutom är UKF övertygat om att lokalhistoria och rikshistoria kan dra nytta av varandra när det gäller att skapa en historisk medvetenhet. Den egna bygden blir intressantare om den på något sätt är en del i ett större historisk sammanhang, samtidigt som vi får anledning att ta till oss rikshistorien, därför att vi råkar bo på en viss plats.

När det gäller de rent lokalhistoriska frågorna har vi ansett det viktigt att återge de aktuella historiska handlingarna ordagrant, eftersom de inte tidigare varit publicerade. I det arbetet har UKF:s arbetsgrupp som sysslar med handskriftstolkningar varit till mycket stor hjälp.

Genom expertmedverkan belyses en del mer allmänna synpunkter på Dalupproret. Lars Ericson kompletterar på ett intressant sätt synen på arméns situation under den här tiden. Lars är 1. arkivarie vid Krigsarkivet, där han har ansvar för arkivets forskarservice. Han har skrivit ett flertal arbeten inom det militärhistoriska området och medverkat med artiklar i Populär historia. Lars Ericson är fil dr med avhandlingen "Borgare och byråkrater. Omvandlingen av Stockholms stads förvaltning 1599 - 1637" (1988).

Pär Frohnert är också arkivarie vid Krigsarkivet och dessutom lärare vid Historiska institutionen vid Stockholms universitet. Hans artikel skildrar vissa ämbetsmäns roll under Dalupproret. I juni 1993 disputerade han på avhandling "Kronans skatter och bondens bröd. Den lokala förvaltningen och bönderna i Sverige 1719-1775". Tidigare har han publicerat "Administration i Sverige under frihetstiden" (1985).

Stefan Nordin, hembygdsforskare i Järfälla sedan drygt tjugo år, har skrivit om Stäkets färja och förhållandena där under mitten av 1700-talet. Han har särskilt studerat de äldre kommunikationerna med gästgiveri- och skjutsväsende. Hit hör också hans stora specialitet milstolparna, som han inventerar över hela landet. Av särskilt intresse för oss är hans bidrag om vägväsendet i Järfällaboken II. Om milstolpar har Stefan Nordin bl.a. skrivit i Svenska Turistföreningens årsbok 1983

Vanligtvis brukar vår bokserie ha en avdelning som vi kallar Tidsbilder. I år ansluter sig alla tidsbilder till huvudtemat. Du finner dem under rubriken Memoarer och andra icke officiella källskrifter.

I avdelningen Rapporter redovisar vi bl.a. UKF:s bidrag till det historiska året: föredrags- och exkursionsprogrammet "Rikshistoria på hemmaplan".

Bro i september 1993. Börje Sanden.

Original Protokollet vid samma tillfälle, sådant som det justerat framlämnades till Lantmarskalken (22 juni 1743)

([ukf/dal-forh.htm](#))

[UKF:s Startsidea](#) [Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

År 1743 den 22 juni sammanträdde åtskilliga Deputerade av den hitkomna allmogen från Kopparbergs län, samt Upplands och Västmanlands hövdingedömen uti bondeståndets vanliga mötesrum vid riksdagen i Stockholm: Varvid, efter noga övervägande, och sedan Kungl. Maj:ts allernådigste resolution på bemälte allmogens underdåniga besvär av innevarande dato blivit uppläsen, vart enhälligen beslutat och överenskommet i så måtto som följer:

Med den slutna freden emellan Sverige och Ryssland förklarar sig allmogen ifrån berörda hövdingedömen så mycket mera nöjd, som den av det förda kriget redan känt nog tyngd och besvärlighet; och vad successionen angår, så ehuruval denne allmoge helst hade önskat att Riksens Höglovliga Ständers val därvid hade fallit på kronprinsen av Danmark, såsom till vilken allmogen i gemen funnit sig hava största kärlek och böjelse, men som den hugneliga friden ej på annat sätt kunnat erhållas, än igenom valet av fursten av Holstein, varom tvenne av Riksens Höglovliga Ständer jämväl redan förenat sig; alltså vill allmogen icke heller vara däremot, att högbemälte furste nu må förklaras för efterträdare till Kungl. Svenska Tronen, dock med kraftigt förbehåll, att i fall någon ändring med honom skulle tilldraga sig innan tronen framdeles bliver ledig, så må allmogens fria val då vara dem obetagit.

Härjämte komma följande mål och ansökningar att hos Hans Kungl. Maj:t i underdånighet anmälas:

1.
Att ej allenast rätta orsakerna måtte tydligen och omständeligen uppgivas så väl till krigsfolkets avsändande till Finland år 1739 och i början av år 1741, som det samma år påföljde verkliga kriget, med flera sådana vid bägge de sista riksdagarna skedda eftertänkliga och skadliga författningar; utan även en kommission förordnas att skyndsammelingen och allrasist inom 8 dagar rannsaka och döma över dem vilka allt detta åstadkommit.
2.
Att domen över de 2:ne i fängelse sittande generaler genast och medan allmogen är här i staden bliver ställd i verklig fullbordan, varefter allmogen strax skall begiva sig till sina hemvister.
3.
Att även de som på ett eller annat sätt varit vållande till krigets olyckliga utgång, eller ock annars begått något fel därvid, måge därför, utan uppehåll, varda ställda under laga rannsaking, samt dömda och straffade.
4.
Att tullarrendet måtte genast upphöra och bevakningen sättas uti sitt förra skick och stånd, samt under Kronans betjäning efter förra förordningar förvaltas.
5.
Att en friare handel må tillåtas, helst med de varor vilka antingen icke eller ock otillräckligt här i landet tillverkas, men likväl för allmogen äro alldeles nödvändiga.
6.
Att för alla de riksens medel, vilka så väl här i Sverige som uti Finland under detta kriget utgått, må göras en noga redo och räkning, samt dessa räkenskaper till den ändan avslutas, utan tillåtelse av någon lång tids utdräkt.
7.
Att samteliga vederbörande likaledes måge eftertryckligen förpliktas till skyndsamhet och riktigt redogörande för manufaktur och landhjälpmedlen, som i alla de förvekne åren blivit utdelte.
8.
Att allmogen under dessa svåra tider, samt i anseende till deras utarmade tillstånd, må på några år i nåder befrias

från lön- och betalningsavgiftens erläggande.

9.

Att med apostla- och de mindre helgdagars firande må efter förra vanligheten förhållas, och

10.

Att allmogen hvarken nu eller i framtiden, måtte underkastas förvitelse, ansvar och tilltal för deras nu företagna rörelse och hitkomst, emedan sådant inga lunda skett uti någon ond avsikt, utan allenast att, sedan de av elände och tvång funnit sig för mycket tryckta, välment efterfråga vilka det förorsakat, samt att söka rättelse och ändring därutinnan, så väl som att förekomma, så att sådant icke måtte vidare övergå dem i framtiden.

Under det att ovannämnda deputerade överlade sins emellan om ovanskrivna punkter, erhöll herr kaptenen Apiarius efter åstundan företräde med 30 man soldater från det med galäreskadern hemkomna manskapet. Han utlät sig å egna och deras medbrödres vägnar vara alldeles nöjda med friden, samt vilja den med liv och blod försvara emot alla dem, som sätta sig däremot: de Deputerade svarade att de icke äro emot friden, allenast förrädare och andra illasinnade bliva dömda och straffade.

I lika måtto inkommo Herr baron och Lantmarskalken, Herr biskop doktor Schröder, samt talmännen från borgare- och bondestånden, med några ledamöter av vart stånd, och gjorde Herr Lantmarskalken ett vackert och vidlyftigt tal, varut föreställes den skada och fara som krigets fortsättande kunde förorsaka, men däremot vad nytta och fördel riket, uti dess nu varande tillstånd, av den erhållna friheten kan tillflyta.

Herr baron och Lantmarskalken åhörde jämväl de besvär och angelägenheter som merberörde läns Deputerade nu anfört, och lovade Herr lantmarskalken att de skulle varda Hans Kungl. Maj:t i underdånighet föredragna, och med hedersam resolution avhulpa. Även försäkrade Herr baron och Lantmarskalken att om allmogen ville förfoga sig härifrån och lämna sina Deputerade kvar i staden, skulle försorg dragas om deras underhåll och dem dessutom tilldelas en plåt till mans, varmed allmogen viste sig nöjde.

Sedan detta sålunda i enighet och sämja blivit avhandlat, vart denne sammankomsten slutet och föregående protokoll däröver efter befallning författat av

Johan Pehrsson Riksdagsman från Dalarna

Under det bataljen på Norrmalms-torg skedde sattes detta protokoll i ordning; och renskrevs av Reinholdt Hedman, vilket jag kl 10 om aftonen levererade till Herr baron och Lantmarskalken, som jag fann igen hos Herr hovkanslern grev Piper, och påföljande dag lämnade Herr Lantmarskalken det till Hans Maj:t.

Av den slutliga versionen framgår tydligt vad som hände vid förhandlingen och hur man tänkte. Det är märkligt att de åsikter och beslut som här kommit till uttryck kom att resultera i den blodiga uppgörelsen. Var och en kan spekulera över hur det kunde bli så.

[UKF:s Startsidea](#)

[Register över artiklar](#)

[Ämnesområden](#)

Förord år 2002 till Vad hände egentligen? Dalupproret 1743

(/ukf/dalforo.htm) - 2002

[UKF:s startsida](#)

[Förord år 2001](#)

[Register över artiklar](#)

[Ämnesområden](#)

Förord i oktober år 2002

*När herrarna skulle ställas till svars -
När Sverige öppnade dörren för folket*

Det föregående förordet är daterat mars 2001.

När Karin Sennefelts doktorsavhandling publicerades i november samma år fick händelserna 1743 en ny dimension. Avhandlingen gavs namnet "Den politiska sjukan - Dalupproret 1743 och frihetstida politisk kultur". Författaren ville visa att det som ägde rum var exempel på politisk kultur där den svenska allmogen sågs som en viktig part i rikspolitiken. Denna åsikt överensstämmer med den uppfattning jag kom fram till, när jag i Tibbledokumentet (Kungsängen) fann demonstranternas skriftliga förklaring till avsikten med marschen till Stockholm.

Demonstranterna från Dalarna, Västmanland och Uppland ansåg sig vara representanter för allmogen. De hade rätt att delta i det politiska livet enligt gammal tradition ända från forntidens tingsförhandlingar. Rikspolitik var inte bara något som skulle förbehållas herrarna i riket. Alltsedan Frihetstidens början, då bondeståndet uteslöts från alla viktiga frågor inom riksdagen, hade man misslyckats i sina försök om återgång till den gamla ordningen. Man ville få tillgång till riksdagens protokoll - i grunden en offentlighetsprincip.

Avhandlingen visar att allmogens reaktion på den förda politiken inte längre bör betraktas som en klandervärd handling. När studien anmäldes av en historiker i Svenska Dagbladet fick artikeln rubriken "När Sverige öppnade dörren för folket". En annan tidningen använde orden "Herrarna skulle ställas till svars".

Alf Åberg bekräftade i sin år 2002 utgivna bok "Tragedin på torget" det viktiga budskapet i UKF:s bok, att det som historien kallat ett uppror i själva verket varit en mycket kraftfull demonstration. I ännu skarpare ordalag framhåller Åberg att historieskrivningen fram till nu grundat sig på regeringens partsinlägga, sådan den framställdes 17 dagar efter massakern på demonstranterna på nuvarande Gustav Adolfs torg.

Alltsedan dalupproren och Dackefejden 200 år tidigare hade staten ansett sig behärska den folkliga opinionen. Folkets reaktion på regeringens politik, vilken lett till både ett nesligt förlorat krig och en ekonomisk kris, som närmade sig den vid Karl XII:s död 25 år tidigare, var därför en ny erfarenhet, som regeringen inte visste hur den skulle tacklas.

De krav som kom från den förment oupplysta allmänheten var dock så seriösa att allmogen fick ett tydligt övertag i sina argument gentemot staten. Osäkerheten hos regeringen, hos den samlade riksdagen och inom militären om hur man skulle agera var total. Två av de högsta regeringsföreträdarna flydde från Stockholm, och när till slut frågan såg ut att lösas vid de för allmogen framgångsrika förhandlingarna gick militären till aktion mot de demonstranter, som samlats på nuvarande Gustav Adolfs torg för att mottaga utlovad färdkost inför återtaget till sina hembygdar.

Enligt protokollen från förhandlingarna och i allmogens skrivelser har man inte framfört några "konkreta revolutionära krav" vilket framhållits i ett TV-program som repriserats flera gånger. I fickorna hos en del demonstranter, och vid förhör i rättegångarna efteråt, hade man förvisso funnit sådana krav men de kom från enskilda deltagare, inte från ledningen för marschen. Liksom vid dagens demonstrationer tog sig enskilda deltagare friheter, som inte sanktionerats av ledningen. Historieskrivningen har inte i tillbörlig grad tagit hänsyn till den ursprungliga avsikten med demonstrationen. Att dåtidens statsledning kallade demonstrationen för uppror är lätt att förstå. Man fick en legitim anledning att slå ned demonstrationen.

När jag år 1993 gav min version av händelserna 250 år tidigare var ambitionen närmast att skriva om en sak som för många var helt okänd och som jag tyckte hade förtjänstfulla inslag inför den framtida politiska utvecklingen, exempelvis de tidiga spåren av offentlighetsprincipen och kraven på riksdagsmännens ansvar inför sina väljare. Det var i det försummade dokumentet från Tibble som dessa intressanta ämnen uppenbarade sig för mig.

Skriftens tillkomst skiljer sig från de s.k. besvär som tidigare framförts till myndigheterna. Den författades i all hast efter uppmaningar från regeringen att skriftligen förklara vad man hade för ärende. Före marschen var det

många fler punkter bland allmogens besvär än de fem som nu formulerades. En sjätte punkt var inget diskussionsämne utan ett önskemål att före återfärden få möta kungen i egen hög person och därvid muntligen få betyga sin undersåtliga vördnad. Den upplysningen är viktig såtillvida att den visar att man inte hade för avsikt att göra revolution.

Punkterna måste också ses som de allra viktigaste av de frågor deras fullmäktige skulle diskutera med regeringen efter framkomsten till Stockholm. Den fråga som historieskrivningen lyft fram som den viktigaste var allmogens krav i tronföljdsfrågan. Den var emellertid inte med från början och vid förhandlingarna avfördes den från dagordningen, efter att allmogen accepterat Rysslands kandidat som tronföljare. Den viktiga frågan om riksdagsmännens ansvar inför sina väljare berördes inte alls. Historiska dokument som jag studerat tycktes mig flera gånger kunna tolkas till allmogens fördel. Därför beslöt jag att i boken publicera ett femtio-tal historiska handlingar som talade till förmån för allmogens demonstrationsmarsch.

Det jag nu tycker är den viktigaste saken i hela händelseförloppet 1743 är att frågan om riksdagsmännens ansvar inför sina väljare kom till uttryck på allmogens initiativ vid denna riksdag. Saken hade skymtat redan några år tidigare, när Arvid Horn och hans regering tvingades avgå, men då hade inte kraven kommit från allmogen. Vid riksdagen 1746-47 var det sedan borgarna i Stockholm som krävde att deras riksdagsmän skulle stå till svars för sitt handlande i riksdagen.

Men detta ansåg riksdagen vara en befängd idé eftersom riksdagsmännen då skulle förlora sin suveränitet. Man menade att en ny riksdag faktiskt skulle kunna upphäva ett tidigare beslut, en helt orimlig tanke för den frihetstida uppfattningen, som såg den samlade riksdagen som ofelbar. Man tog tronföljarvalet som exempel på principens omöjlighet. En ny riksdag kunde naturligtvis inte välja en ny tronföljare, och därför var själva principen i grunden felaktig. Det blev en mycket het debatt i denna sak, som slutade med att den borgare som framhårdade dömdes till livstids fängelse. Riksdagen beslöt till slut att sådana tankegångar i fortsättningen skulle anses som landsförrädisk handling och dömas därefter. Idag är en sådan syn helt otänkbar. Nu är det helt naturligt att politiker ställs till ansvar inför väljarna.

Det tar lång tid för ett folk att lära sig demokrati. Det som hände under 1740-talet gav vårt lands lagstiftare en värdefull erfarenhet. De tankar som torgförts utvecklades i nästa generation till den berömda tryckfrihetsförordningen och dess offentlighetsprincip. Läger man därtill folkets krav på riksdagsmännens ansvar inför sina väljare, så kan jag inte finna annat än att svensk allmoge står för ett hedrande initiativ i svensk politisk historia.

Börje Sandén i oktober år 2002

[UKF:s startside](#)

[Förord år 2001](#)

[Register över artiklar](#)

[Ämnesråden](#)

Dalupproret 1743 - kommentarer till huvudtexten

Av Börje Sandén

([ukf/dal-kom.htm](#))

[UKF:s startsida](#) [Huvudtexten/Förord 1993](#) [Inledande artikel från 2003](#) [Ämnesområden](#)

Bjarne Beckman beträffande sanningshalten Kungl Maj:ts beskrivning av vad som hände.

I ett tilläg (Exkurs I sid 456) med rubriken "Källmaterialet för händelserna den 22 juni" visar Beckman att han är kritisk till den officiella beskrivningen av händelseförloppet.

Följande stycke är hämtat hur UKF:s bok från 1993

Vad säger den historiska forskningen?

Den forskare som alla moderna historieböcker och sentida uppsatser om dalupproret hänvisar till heter Bjarne Beckman. 1930 var han färdig med sin 500-sidiga doktorsavhandling. För sextio år sedan var man i kontroversiella frågor ännu ganska försiktig i sitt ordval. Det är först i den finstilta efterskriften som Beckman vågar sig på en tydligare och mer kritisk bedömning av regeringens handlande och dess beskrivning av händelsen. Man riktigt ser för sig hur Beckman sitter där på sin kammare och vrider och vänder på orden för att kunna uttrycka sin rätta övertygelse utan ett alltför utmanande ordval. Några exempel: ***Regeringens officiella berättelse om dalupproret "gör mera heder åt K. Maj:ts formuleringskonst än åt dess sanningskärlek"***. När det gäller frågan om vem som först började striden, militären eller dalkarlarna, säger han, när det i kungörelsen står att dalkarlarna började skottlossningen: ***"den uppgiften vittnar om ett mycket obesvärat umgänge med sanningen"***.

Många forskare av facket har rätt bedömt de många utomordentligt farliga situationer som landet befann sig i vid denna tid, men med några få undantag har denna bedömning inte nått fram till de populärhistoriska verken - i varje fall inte under 1900-talet. I ett särskilt kapitel återges vad som sagts om händelserna kring Dalupproret i [äldre och nyare historiska läse- och läroböcker](#).

Ur Carl Tersmedens memoarer - 5 fartyg ur flottan beskjuter demonstranter på Norra Björkfjärden midsommardagen 1743. Momoarerna är utgivna i 6 band av Nils Erdman 1912.

Efter en dags vila vid Ådö

"Klockan 11 gick vi till sjöss. Vi rodde helt sakta under den allra vackraste natt, och den 24, Midsommardagen, klockan 3 om morgonen, såg vi på ungefär en 1/4 mils avstånd en mängd med stora lastbåtar. Jag gav order att spanna en barquass för hvardera dubbla slupen och min slup för Karpen, att fortare kunna avancera. Så gjorde jag bägge mina 3-pundiga kanoner färdiga, för att skrämma dem med ett par kulor över hufvudet, och befallde bägge dubbla sluparna att på samma sätt elevera deras kanoner.

Jag stod i största förundran öfver denna fårscocken, som - oaktat de väl kunde se oss - likafult rodde midt emot oss, till dess vi voro knappa 200 alnar ifrån hvarnadra. Jag lossade några skrämskott, då de äntligen besinnade sig, kastade deras mordgevär och matsäckar i sjön och skingrades, den ena hit den andra dit. Vi sköt med kanonerna under avancerande efter dem, och en af sluparna, som Rundberg förde, aflossade skott, som jag tror av ilskenhet, midt i flocken, så att jag hörde ett ynkeligt skrik. Strax skickade jag slupen och bannade honom att sättas i arrest och bägge dubbla sluparna samt barkquasserna att pro forma förfölja de flyende.

Somliga af oss räknade 43, andra 45 båtar, med 30 à 40 man uti hvar båt, packade som sillar, och 6 à 7 man vid var åra, så att innan kl 10 på dagen kunde jag ej se en enda båt mera. Hvar och en sökte fast landet, de mesta åt Wästmanlandssidan.

Riksdagsmännens ansvar inför sina väljare

En svensk nymodighet på 1740-talet - representativ demokrati

([dalmemo1.htm](#))

[UKF.s startsida](#) [Huvudartikeln](#) [Register över artiklar](#) [Hörsamt memorial](#)

De många och långa riksdagsperioderna vid tiden för allmogeoroligheterna är en värdefull experimenttid för riksdagens kommande arbetssätt. Nu utvecklas en praxis att de ofrälse ståndens riksdagsmän skall framföra den hemmavarande befolkningens synpunkter vid riksdagarna; att riksdagsmännen är allmogens fullmäktige och att hemmabefolkningen är dessas "principaler" eller huvudmän.

Detta system utvecklas inte minst på allmogens eget initiativ, vilket framgår av de två följande dokumenten. I ett s.k. "[Underdånigst Memorial](#)" har skraddaren Kihlberg formulerat hemmavarande folkopinionens önskan och beslut att sända fullmäktige från varje socken till Stockholm för att vara de valda riksdagsmännen till hjälp. I det andra, "[Hörsamt Memorial](#)" har dalallmogens fullmäktige vänt sig till bondeståndet i sin helhet med sina synpunkter.

Numera använder man begreppet representativ demokrati för den företeelse som kom till uttryck i dalallmogens skrivelser och handlingar åren omkring 1743. I inget annat land var bönderna så starkt representerade. Man har gjort jämförelser med den engelska parlamentarismen, där de valda ledamöterna redan före 1700-talet var ansvariga inför sina valmän. Men det finns en mycket viktig skillnad. Parlamentsledamöterna valdes inte av bondebefolkningen. (Michael Roberts).

Observera att de två skrivelserna inte med ett ord berör vare sig kverulans över höga skatter, tullar och missväxt eller tronföljdsfrågan; de två argumenten som ständigt framhålls som drivkrafterna bakom den mäktiga demonstrationsmarschen till Stockholm.

Underdånigst memorial.

Eftersom vi, samtliga invånare här i "Dalelagen", nu på sex månaders tid, ända sedan riksdagen begyntes, inte fått vetskap om resultatet av fredsförhandlingarna eller om något beslut fattats beträffande generalerna som anförde svenska armén uti Finland, och eftersom vi för största delen av Dalarna endast avsänt en fullmäktig till pågående riksdag, och denne inte kan hinna bedriva allt så skyndsamt som sig bör, så har samtliga allmogen nu förenat sig i ett beslut att avsända en fullmäktig från varje socken att vara våra redliga herredagsmän till hjälp och biträde. Vi har också funnit oss föranlåtna att särskilt framhålla följande punkter inför den pågående riksdagen.

Nämligen:

1:o
Att få kunskap om rådslagen i Kungl. Maj:ts och Riksens Höglovliga Krigs-Collegio angående krigsväsendet.

2:o
Att någon av svenskt blod måtte utses till svensk tronföljare.

3:o

Att alla regementschefer skall noga rannsakas om hur var och en fullgjort sin anförtrodda tjänst, såväl till lands som till sjöss, eftersom inget motstånd gjordes och en stor arme gick till spillo. (...)

4:o

Att ingen tysk eller utländsk man måtte brukas vid de svenska regementena, ännu mindre anförtros något överkommando, utan att därtill antages svenska män, under vilkas styrelse vi kunna anförtro våra barn i ett så högviktigt värv; vilket jämväl grundar sig på regeringsformen och Kungl. Maj:ts höga försäkran.

5:o

Att de herrar, som fört överkommando i Finland, varigenom riket råkat i en obotlig skada, skola skyndsammast, efter föregången rannsaking, undergå de laga straff som lag och Kungliga förordningar innehålla.

6:o

Förmodar allmogen i underdånighet, samt därom jämväl i underdånighet anhåller, att ingen soldat måtte kommenderas på något krigståg förrän man kan vara försäkrad om ett redligt och troget överkommando för manskapet och armen (...).

7:o

Som vi erhållit säker underrättelse om att vår talesman för bondeståndet, samt sekreteraren försummat något mål och några dagar varit utur ståndet, så är vår ödmjuka anhållan att på vår egen omkostnad få hålla vår egen sekreterare och talesman. (...).

Fahlun d. 2 Martii 1743.

Efter begäran uppsatt av Johan Kihlberg

Regringens svar två dagar senare

Redan två dagar senare skickar konungen ett brev till landshövdingen Wennerstedt, där denne uppmanas att vara uppmärksam på händelseutvecklingen i hans län .

... Såsom på en eller annan ort i riket förspors ibland allmogen någon orolighet och misstänksamt förfarande, och det icke ligger ringa makt på att sådant vid närvarande konjunkturer må strax i början kunna förekommas och avböjas, så att det icke måtte utbreda sig och förorsaka några skadliga påföljder, finna Vi Oss föranlåtna (trots eder bekanta nit och ömhet för Vår och rikets tjänst etc, etc), att vid detta tillfälle i nåder påminna om att ett vaksamt öga och uppmärksamt inseende hålles på minsta steg och rörelse, som kunna göras till att uppväcka missnöje och orolighet bland menigheten.

Därefter uppmanas landshövdingen att uppsåra uppviglare, men inte omedelbart döma honom efter lagens stränghet, utan försöka tala honom till rätta. Särskilt bör allmogen uppmanas att inse vikten av ett samfällt försvar av riket. Detta som svar på dalallmogens krav att inte låta Dalregementet lämna det egna landskapet

... Om mot förmodan någon sådan vedervilja skull hos någon förspörjas i edert län förväntar Vi eder underdåniga berättelse därom genast det sig yppar; och om Ni ej skulle se eder kunna det straxt hindra och hämma, så må ni, såsom bäst kunnig om folkets sinnelag, giva Oss vid handen vilka medel som Ni förmenar kunna tagas och brukas däremot. Men om något skriftligt skulle hos någon finnas, måste författaren snarast efterspanas och allvarsamligen straffas. Varmed Vi befalle etc. etc.

Stockholm i Rådskammaren den 4 Martii 1743.

Brevväxlingen mellan regeringen och landshövdingen fortsätter i stegrad omfattning

Dalallmogen redovisar de tankegångar som styr deras handlande

Hur de ser på principalatsfrågan

Varför de vill läsa riksdagens protokoll

(*dalmemo2.htm*)

[UKF.s startsida](#) [Huvudartikeln](#) [Register över artiklar](#) [Underdånigst memorial](#)

Hörsamt memorial. - Deputerades Memorial till Bondeståndet

Det hedervärda och ärbara bondeståndet, som vi allaredan gjort så mycket besvär, hoppas vi ej må förtröttas när vi än en gång besvära eder. Ärendsmannen (= *riksdagsmannen*) är skyldig att göra dens vilja som sänt och anlitat honom (*principalatsfrågan*). Våra hemmavarande medbröder, menige allmogen i Dalarna, har, på grund av det svåra ödet i det olyckliga kriget, sänt oss i ett välment uppsåt hit till Stockholm med fullmakter, vilka är inlämnade till det hedervärda ståndet, jämte de besvärspunkter som vi uppmanats att hos riksens höglovliga ständer andraga, bland vilka är att allerödmjukast anhålla om att grundorsakerna till krigets uppkomst måtte undersökas.

Vi vilja väl förmoda att skäl därtill lär ha varit, och att de av mogna män noga prövats; men freden som oss alla är så kär, och som vi, Gudi ärat, uti några år njutit, blev oss likväl fräntagen, och att den, så mycket oss enfaldige är bekant, ej förlorades genom vår fiendes infall med krigshär, utan av oss själva.

Ryktet därom i landet torde till en del vara ogrundat, men beklagligen djupt inrotat, och misstanken bland undersåtarna och menigheten mycket inplanterad, så att mången oskyldig, som till intet ont varit vållande, likväl måst lida omilda omdömen.

Vi hava fått veta att Höglovliga Riksens Ständer redan fattat den goda föresatsen att göra sig underrättade om detta högst angelägna ärende, och som följd därav låta alla undersåtar i landet ta del av denna kunskap, vilket skulle tillfredsställa alla sinnen. Vår ödmjuka och hörsamma begäran är därför att det hedervärda bondeståndet behagade hos Sekreta Utskottet anhålla, att för det första taga reda på vilken den trängande orsaken varit till trupptransporten till Finland år 1739, vilken våra riksdagsmän vid föregående riksdag på tillfrågan betygar sig aldrig haft kunskap om, än mindre samtyckt till; vilken transport sedan i 2 år på rikets odrägliga kostnad måst underhållas.

För det andra vilja vi veta de omständigheter som förorsakat krigsförklaringen mot Ryssland. Skulle allt sådant befinnas vara beslutat till riktes nytta böra då alla välsinnade ledamöter, som haft del däruti njuta heder och beröm; men om det skulle befinnas vara annorlunda ställt, och att ett så skadligt krig varit byggt på oviss grund och för andra avsikter än de som kunna förknippas med rikets säkra nytta, då måtte de som haft del däruti bliva kända och de oskyldiga från dem avskilda.

Nöden och eländet, som förorsakats härav, är den pådrivare, som givit menigheten anledning att genom oss och å deras vägnar härmed framlägga nyss framställda anhållan om undersökning; och elaka utspridda rykten äro därjämte ej det minsta; sådant kan inte på annat sätt hindras än att det lägges fram i ljuset, så mycket som ej är med hemlighet så förbundet, att det ej uppgivas kan.

Vi förmoda därför att vårt påstående icke obenäget upptages, såsom en angelägenhet varom vi blivit anlitade.

Stockholm den 23 mars 1743.

Dalupproret 1743 - register över artiklar på hemsidan

Av Börje Sandén

([ukf/dal-reg.htm](#))

[UKF:s startsida](#) [Inledande artikel från 2003](#) [Ämnesområden](#)

Historik som visar hur tolkningen av händelserna 1743 vuxit fram

Kursiverad stil är Börje Sandéns kommentarer

[Inledande artikel från 2003](#) - Sammanfattning

0 - Förordet till den grundläggande boken Dalupproret 1743 - "Stora daldansen"	1993
Förord 1	
1 - Prof. Alf Åbergs recention i SvD - under strecket - 1994-07-17
<i>"Nytt ljus över Daldansens blodbad"</i>	1994
<i>artiklar.htm</i>
2 - Inledande artikel på hemsidan 1997
<i>Tidiga krav på offentliggörande av riksdagprotokoll</i>	1997
<i>dalkh.htm</i>
3 - Lokalhistorisk forskning lyfter fram en annan sida av en viktig händelse i svensk historia
<i>Riksdagsmännens ansvar inför sina väljare</i>	1997
<i>dalupp.htm</i>
4 - Tibbledokumentet
<i>Modern stavning - originaltext - faksimil</i>	1997
<i>daldoku.htm</i>
5 - Offentlighetsprincip, representativ demokrati och "Stora daldansen"
<i>Ett debattinlägg - Tibble-dokumentet i historiens ljus</i>	1998
<i>daupp98.htm</i>
6 - Budkavle från Dalarna till Regeringskansliet 1999 - Dalregementets nedläggning
<i>Rekognocering av gamla landsvägarna. - Förändrad syn på dalupproret växer fram</i>	1999
<i>subjmarsch99</i>
7 - Tankar på dagen 257 efter massakern i Stockholms centrum 22 juni 1743 år
<i>Kan historiska dokument tolkas på olika sätt? Demokratirörelse hos bönder och borgare. Bakgrunden till Börje Sandéns föredrag på Dalarnas museum</i>	2000
<i>dalupp00.htm</i>
8 - "Dalkarlar vill läsa hemliga protokoll år 1743"
<i>Ur Falukuriren med anledning av föredraget på Dalarnas museum</i>	2000
<i>falukuri.htm</i>
9 - När Sverige är ordförandeland i EU och vi kämpar för offentlighetsprincipen.
<i>Nyskrivet förord till boken Vad hände egentligen? / Dalupproret 1743</i>	Förord 2
2001
<i>eu-offen.htm</i>
10 - Riksdagsmännens ansvar inför sina väljare.
<i>En svensk nymodighet på 1740-talet - krav på representativ demokrati</i>
Underdånigst Memorial
Regerings svar	2001
<i>daldemo1.htm</i>
11 - Dalallmogen redovisar de tankegångar som styr deras handlande.
<i>Varför man vill läsa riksdagen protokoll. - Hur de ser på principalatsfrågan</i>
Hörsamt memorial	2001
<i>dalmemo2.htm</i>
12 - Ny akademisk avhandling om Dalupproret efter 70 år
Den politiska sjukan - Dalupproret 1743 och frihetstida politisk kultur
<i>Kan avhandlingen bana väg för en fördjupad tolkning av den svenska allmogens avsikter år 1743?</i>	2001
<i>nya/sennef1</i>

- 13 - [Dalupproret i tidigare forskning.](#) - Utdrag ur Karin Sennefelts doktorsavhandling ... Börje Sandén, som i likhet med Beckman också framhåller det rikspolitiska sammanhanget ...
Avsnittet som berör relationen till Börje Sandéns forskning
Endast 3 lokalthistoriska studier tas upp till behandling 2001
nya/sennef2
- 14 - [När Sverige öppnade dörren för folket](#) - rec av Sennefelts avhandling i SvD
En ny aspekt kommer in i bilden
- 15 - [Kanoner laddades med hagel och salvor avlossades rakt in i folkhopen.](#) 2002
Art. i Aftonbladet
Rec av Sennefelts avhandling och Alf Åbergs bok Tragedin på torget
Tolkningen av händelserna 1743 överensstämmer i väsentliga delar med de värderingar jag framfört i boken Vad hände egentligen?
nya/aftonbl
- 16 - [Vad säger läroböckerna om Dalupproret 1743?](#) 2002
Skolans, universitetens och folket historieböcker
dalbok2.htm
- 17 - [När herrarna skulle ställas till svars](#) **Förord 3** 2002
När Sverige öppnade dörren för folket
ukf/dalforo
- 18 - [UKF:s bok i bokklubben Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek](#) 2002
Sverige nära inbördeskrig - Recension
ukf/dalsmb
- 19 - [Innehållsförtckning](#) till Vad hände egentligen? Dalupproret 1743 - "Stora daldansen" 2002
ukf/bok123
- 20 - [Register över tryckta historiska handlingar](#) - * för de som återges i boken *ukf/dalakter*
- 21 - [Kommentarer](#) till huvudtext - *ukf/dal-kom*
- 22 - [Originalprotokollet från förhandlingarna 22 juni 1743](#) *ukf/dal-forh*
- 23 - [Högtidstal på Stortorget i Stockholm vid 260-årsminnet](#) av 1743 års händelser i Stockholms centrum *ukf/daltorg*
- 24 - Utdrag ur grundboken Dalupproret 1743 - "Stora daldansen"
[Tibbledokumentet](#) *Modern stavning - originaltext - faksimil*
[Underdånigst Memorial](#)
[Hörsamt memorial](#)
[Vad säger läroböckerna om Dalupproret 1743?](#)
Skolans, universitetens och folket historieböcker
[Innehållsförtckning](#) till Vad hände egentligen? Dalupproret 1743 - "Stora daldansen"
[Register över tryckta historiska handlingar](#) - * för de som återges i boken
[Originalprotokollet från förhandlingarna 22 juni 1743](#)
[Svenska flotta skjuter skarpt mot demonstranter op Norra Björkfjärden](#)
- 25 - [Ur Hans Gustaf Rålams memoarer.](#) Den viktiga rapporten om fredsfördrag

UKF:s bok om dalupproret publiceras i

Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek

Under rubriken: Sverige nära inbördeskrig 1743

(/ukf/dalsmb.htm) - 2002

[UKF:s startsida](#)

[Förord 2001](#)

[Förord 2002](#)

[Register över artiklar](#)

Sverige nära inbördeskrig

Med dessa ord presenteras UKF:s bok "Vad hände egentligen? Dalupproret 1743" i bokklubben SMB:s novemberkatalog. Katalogen är i själva verket en 50-sidig bok med många och långa artiklar i militärhistoriska ämnen. Vår bok får en hel sida. Du finner den illustrerade recensionen i vår samtidigt publicerade skrift Kultur & Historia. Själva texten återges här nedan.

I ännu ej sålda böcker finns nya förord inklustrade, som beskriver forskningshistoriken efter 1993 då boken skrevs. Förordet från 2001 finns i Kultur & Historia nr 1/2001. Det nyaste finns i Kultur @ Historia nr 1/2002 och på hemsidan, där de kan skrivas ut.

Vad hände egentligen?

Den frågan ställer författaren Börje Sandén i sin bok om Dalupproret 1743, allmänt kallat "Stora daldansen". Upproret var väl organiserat, majoren Wrangel hade satt upp regler för hur dalkarlarna skulle uppföra sig och han red själv i spetsen för Falu stads kavalleri. Marschen gick från Falun över Hedemora till Sala. På kvällen tog fältskären Herman hand om ömmande fötter och prosten Wallman om eventuellt ömmande själar. Den 20 juni var de framme i Stockholm, där de slog läger på Gustav Adolfs torg. Två dagar därefter lägrade sig trupper mittemot bönderna på torget, sedan brakade det loss. På torget dog fler människor än under Stockholms blodbad, folket kastade sig i strömmen och drucknade. Katastrofen var

ett faktum.

På ett mycket personligt sätt kombinerar forskaren vid Upplands-Bro kulturhistoriska institut, Börje Sandén, en lokahistorisk beskrivning av upproret, med det källmaterial han funnit i arkiven. Han studerar också ingående såväl händelser som föregick upproret som följderna av det. Han låter många av de inblandade personerna komma till tals, språket är livfullt och lättläst, de mustiga teckningarna understryker den populärhistoriska framställningen.

Vad föranledde dalabönderna att i ett antal av ca 4.500, med vapen i hand, tåga till Stockholm? Varför ingrep myndigheterna med sågan kraft? Dessa frågor är huvudtemat i boken - läs den och upptäckt en kanske tidigare något försummad del av svensk historia!

[UKF:s startsida](#)

[Förord 2001](#)

[Förord 2002](#)

[Register över artiklar](#)

När Sverige öppnade dörren för folket

(dal-svd.htm)

[UKF:s startsida](#) [Övriga artiklar i ämnet](#) [Ämnesområden](#)

“När Sverige öppnade dörren för folket”

Ur UKF:s nyhetsbrev mars 2002

I mitt förra nyhetsbrev berättade jag om den vändning som tolkningen av historien kring Dalupproret tagit genom en ny doktorsavhandling - den första på 70 år.

Jag ställde frågan: “Kan avhandlingen bana väg för en fördjupad tolkning av den svenska allmogens avsikter år 1743?”

Svaret kom per omgående i Svenska Dagbladet - under strecket - författat av historikern och nyligen avgångne redaktionssekreteraren vid Historiska Tidskrift, Mattias Legnér. Han tar den nya doktorsavhandlingen och ytterligare ett par böcker som utgångspunkt när han formulerar rubriken till sin bokanmälan: “När Sverige öppnade dörren för folket”. Han fortsätter: “I tre nya böcker nyanseras bilden av förhållandet mellan överhet och undersåtar i 1700-talets Sverige. Sammantaget vittnar de om hur grunden lades för ett större folkligt inflytande i det statliga projektet”

Alltsedan dalupproren och Dackefejden 200 år tidigare hade staten ansett sig behärska den folkliga opinionen. Man hade ställt in sig på att allmogen verkligen var så politiskt omogen som man föreställde sig. Den massiva folkliga reaktionen på regeringens politik som hade lett till såväl ett nesligt förlorat krig som en ekonomisk kris som närmades sig den vid Karl XII:s död 25 år tidigare var därför en ny erfarenhet som man inte visste hur man skulle tackla.

De krav som kom från den oupplysta allmänheten var dock så seriösa så att allmogen fick ett tydligt övertag i sina argument gentemot staten. Osäkerheten om hur regeringen, den sammanträdande riksdagen och militären skulle agera var total. Två av de högsta regeringsföreträdarna flydde från Stockholm. När till slut frågan såg ut att lösas med för allmogen framgångsrika förhandlingar gick militären till aktion mot demonstranterna som samlats på nuvarande Gustav Adolfs torg inför återfärden till sina hembygder - den stora massakern var ett faktum.

Att bilden av Dalupproret 1743 radikalt ändrats visar även en annan bokanmälan i Dala-demokraten där Hakon Ahlberg använder rubriken “Herrarna skulle ställas till svars.”

Jag har många gånger framhållit att situation år 1743 var synnerligen komplex och jag kan inte åta mig att i några få ord till närmelsevis täcka in hela frågan. (Två doktorsavhandlingar använder 500 resp 350 sidor) Det är så mycket svårare som det inte finns en sanningsenlig beskrivning av vad som hände. Det finns många beskrivningar. Jag ser det som helt klart att det är den hårt ansatta regeringens egen beskrivning av händelseförloppet som blivit den “officiella sanningen”. Om detta har jag skrivit i många sammanhang och är således inte något nytt för mina läsare.

En ny aspekt kommer in i bilden

När jag 1993 skrev om Dalupproret i Vad hände egentligen? Del 3, var ambitionen närmast att skriva om en sak som för många var helt okänd och som jag tyckte hade förtjänstfulla inslag för den framtida utvecklingen i vårt land, exempelvis de tidiga spåren av offentlighetsprincipen. Och det var just dokumentet som författades i Tibble som skulle visa sig innehålla ett material som övriga skribenter inte beaktat. Det är slutet av punkten 5

(av de sex punkter som skrevs i Kungsängen) det gäller. Det jag kallar Tibble-dokumentet skiljer sig på flera sätt från andra uttalanden som dalfolkets representanter tidigare gjort.

1) Det har tillkommit som svar på upprepade förfrågningar från regeringsmakten om precisering av de frågor man ville diskutera i Stockholm. Det författas till slut i stor hast av ett antal personer ur ledningen för marschen bara en dagsmarsch från staden. 27 dalasocknar är undertecknare med angivande av socken och representant, men dessa är i de flesta fall skrivna med samma handstil.

Några få deltagare har varit närvarande vid tillfället för skrivelsens tillkomst och därvid lämnat sitt bomärke. Alla är - av naturliga skäl - inte samlade för gemensam underskrift.

2) Det innehåller svar på en fråga som inte blivit aktuell förrän under själva marschen. Man tänker inte göra halt här vid Stäket utan fortsätta till staden, dock så att menige allmogen stannar utanför och genom sina fullmäktige andraga och utföra ovannämnda ärender, då berörda allmoge har så mycket kortare väg och bättre lägenhet, att med allmogen rådpläga uti de omständigheter den vill bli hörd.

Detta är kärnpunkten i frihetsidens demokratibegrepp och speglar det under 1740-talet återuppståndna kravet att de representanter som bondeståndet sänder till riksdagen skall vara ansvariga inför sina väljare, en fråga som under denna tid kallas principalatsfrågan. (de hemmavarande är de utsändas principaler = uppdragsgivare).

Ingen av de två doktorsavhandlingarna diskuterar denna fråga trots att den var utomordentligt aktuell vid varje riksdag på 1740-talet, i den sista avhandlingen finns inte ens det kursiverade avsnittet här ovan medtaget.

Jag tycker denna fråga borde vara central i diskussionen om dalfolkets agerande 1743, eftersom den kommer till klara uttryck i deras egna memorial och andra skrivelser även om man inte själva använder ordet principalatsfrågan. Ordet är en vetenskaplig term. Frågan är mycket utförligt diskuterad i andra avhandlingar om Frihetstidens förhållanden. Jag ser den som ett tidigt uttryck för modern representativ demokrati, och därför har händelserna 1743 betydelse ännu idag.

Lite förenklat kan det kanske sägas att den första avhandlingen (1930) grundligt utreder omständigheterna kring Dalupproret. I den nya avhandlingen (2001) undersöks hur dalallmogen bar sig åt för att genomföra sina syften, vilket plötsligt givit hela Dalupproret en hög grad av legitimitet.

Jag riktar helst in mig på resultatet för framtiden av det komplicerade skeendet för 260 år sedan. Med utgångspunkt från de snabbt sammanfattade punkterna vid Tibble har jag blickat både bakåt och framåt och funnit att vi här har tidiga spår av såväl *offentlighetsprincipen* som *den representativa demokratin*.

Vi kan naturligtvis inte göra så mycket åt det som en gång skedde. Men jag är glad över att det jag upptäckte som seriösa avsikter hos den svenska allmogen nu tycks bli anammade. Att hela den folkliga rörelsen från 1740-talet, som krävde insyn i Sveriges politiska styrning, inte avstannade efter allmogens "nederlag" på Gustav Adolfs torg har historien visat många gånger. Nu är den aktuell igen - som en bakgrund till debatten av Sveriges medlemskap i EU.

Tal vid 260-års minnet av dalfolkets demonstration 1743

Av Börje Sandén

[/ukf/daltorg.htm](#)

[UKF:s startsidea](#) [Inledande artikel från 2003](#) [Länk till Projektet Dalkarlsvägen / Falukuriren](#)
[Ämnesområden](#)

*Detta är en förkortad version av en redan starkt förkortad framställning.
Tiden medgav endast 7-8 min.*

Så här skrev Falukuriren:

Vid mötet högtidlighölls också 260-årsjubileet av "Stora Daldansen" i Stockholm 1743, då åtskilliga dalkarlar fick sätta livet till.

Att mördandet av dalkarlar var obefogat fastslog Börje Sandén från Upplands-Bro, som i sin forskning utrett att dalkarlarna 1743 inte hade några bloddrypande krav på revolution utan snarare ville ha en redovisning av vad orsaken var till det krig Sverige deltog i, samt reste krav på en rad demokratiska reformer.

Stortorget 17 maj 2003

Börje Sandén – Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut

Det har ofta framhållits att arbetsvandringarna inte bara bokstavligt öppnade nya horisonter för dalfolket. Deras kontakter med människor utanför den vanlige allmogemannens isolering i den egna bygden gjorde dem öppna för nya idéer och tankar – inte minst på det politiska planet.

Det var något som kom till tydligt uttryck – i själva verket ett synnerligen dramatiskt uttryck - för 260 år sedan - vid midsommartid 1743, då militären ingrep mot flera tusen demonstranter som samlats på nuvarande Gustav Adolfs torg för att uttrycka sitt missnöje med de senaste årens svenska politik.

Det var en händelse som senast - för bara något år sedan - beskrivits av professor Alf Åbergs i boken Tragedin på torget, som gått till historien under namnet "Stora daldansen", i den senaste versionen av Nationalencyklopedin, med den inledande kommentaren:

- ”en vedertagen men till sitt ursprung avsiktligt nedsättande benämning”

Styrkan i allmogens argumentation var så stark att regering blev tvungen att avrätta den som haft det högsta politiska ansvaret för tillkomsten av kriget.

Någon kanske höjer på ögonbrynen – var det inte generalerna för kriget som avrättades för att de skött kriget så illa?

- Visst! men den som lät utropa sig till fältmarskalk var vid tiden för krigets planering lantmarskalk, dvs riksdagen officiella förespråkare: Vilket i realiteten betyder att det var svenska folket som hade förklarat krig mot Ryssland.

I många tusental hade alltså allmogemän från främst Dalarna, Västmanland och Uppland begett sig på vandring till Stockholm. Om de politiska krav, som allmogen framställt, skulle vinna gehör. så skulle huvudena sitta

mycket löst på landets högsta politiska ledning, något som landet mycket snart fick bokstavligen se förverkligat.

Regeringen hade genom hemliga utskott planlagt och startat det krig, som sedan slutat i fullkomlig katastrof, med total kapitulation, hela Finland ockuperat och all krigsmateriel beslagtagen. Och inte minst: 2/3 av de utskickade soldaterna – ca 12000 - hade dött utan att ha varit i strid.

Och nu kom till råga på allt svensk allmoge och begärde att få läsa de protokoll, som skulle avslöja att Sverige kommit i krig med Ryssland, utan att Ryssland hotat oss.

Ett koncentrat av de frågor man ville diskutera med statsmakten skrev man ner ett par dagar före ankomsten efter flera påtryckningar från regeringen. Förutom den nyss nämnda frågan om rätten att få tillgång till riksdagens protokoll, dvs ”principen om rätten att ta del av offentliga handlingar”, så framställde man ytterligare en principiellt mycket viktig sak.

- Man krävde att de riksdagsmän, som man utvalt och sänt till riksdagen skulle vara ansvariga inför sina väljare, en princip som nu förtiden känns mycket naturlig och riktig och ingår i begreppet representativ demokrati.

- I en promemoria till riksdagen skrev man:

”riksdagsmannen (ärendsmannen) är skyldig att göra dens vilja som sänt och anlitat honom”

- Det är första gången i europeisk historia – för att tala med en utländsk historikers tunga - som en bondefolkning kommer med sådana krav.

Den här principen är i vår tid högsta lag i ett demokratiskt tänkesätt. Men den var 1743 så dubiös att den avfärdades med motiveringen att riksdagen då skulle förlora sin suveränitet.

Jag misstänker att det är sådana tankar som låg bakom det faktum att 1743 års riksdag inte förhindrade militären att begå en massaker på demonstranter - en aktion som vid 250-årsjubileet 1993 jämfördes med Peking 1989.

Man får detta ännu tydligare klart för sig, om vi tar del av vad den därpå följande riksdagens beslöt i frågan. Efter att ha dömt en stockholmsborgare till livstids fängelse för att han inte gav med sig i frågan om riksdagsmännens ansvar inför sina väljare, blev det beslutat att det skulle anses vara en landsförrädisk handling att i fortsättningen hävda denna sak.

Totalt var det 6 saker i skrivelsen, som man ansåg särskilt viktiga att framhålla. Samtidigt skall vi ha klart för oss att redan ETT år tidigare hade man i en skrivelse till regeringen lyft fram ett 20-tal frågor som var angelägna för den svenska bondebefolkningen.

I den pressade situation som ledningen för demonstrationsmarschen befann sig i, med stora folkmassor på marsch mot Stockholm drivande den svenska armén framför sig, är det imponerande att se hur skickligt man kunde formulera sig.

Det kommer särskilt till uttryck i frågan om tronföljarvalet som skulle äga rum ett par dagar efter skrivelsens tillkomst. Den var så skickligt formulerad att regering fann för gott, när den efter ett par veckor sände ut sin officiella rapport om vad som hänt, att ta bort de ord som alltför tydligt skulle påminna eftervärlden om de eftergifter för allmogens krav som regeringen tvingats till.

Detta fick åsyftad verkan för framtiden.

Ända fram till en ny doktorsavhandlingen år 2001 (den enda på de senaste 70 åren) har svensk historieskrivning hävdad att den främsta anledningen till allmogens protestmarsch var att tvinga fram valet av just deras kandidat till tronföljare.

- Denna böndernas orubblig hållning ansågs vara skäl nog för att slå ner demonstrationen och sedan kalla den för ett uppror mot staten.

- I själva verket avfördes saken från dagordningen, när allmogen under förhandlingarna gick med på valet av de

andra ståndens kandidat till tronföljare, - åtminstone om man får tro vad som står i protokollet från förhandlingen med statsledningen.

Det har framhållits av en historieberättare i TV att allmogen lade fram ”konkreta revolutionära krav”, - såsom att kungen skulle gripas av avsättas, adelsprivilegier avskaffas och regering och höga herrar avrättas. - Men - de här uppgifterna hittades i fickorna hos somliga deltagare efter militärens ingripande. Sådana krav framfördes aldrig vid förhandlingarna och det finns således inga anteckningar om det vare sig i koncept eller renskrivet protokoll.

Det där med att gripa och avsätta kungen rimmar illa med marschledningens avslutningsord i sin skrivelse, där man önskar att få träffa kungen innan återtåget till hembygden för att muntligen få betyga honom sin undersåtliga vördnad. Så uttrycker sig inte dom, som står i begrepp att störta regimen.

De politiska krav man lade fram var förvisso revolutionerande eftersom de var nya för sin tid, men man kan inte säga att det handlade om konkreta revolutionära krav – i den meningen att en revolution stod för dörren. - Jag tycker det är märkligt att historieskrivningen så föga tagit hänsyn till vad allmogen själv har anfört som orsak till marschen. - Det var inte ett uppror mot staten såsom Alf Åberg formulerade saken i SvD 1994 vid recensionen av min bok och i sin egen bok 2001. - Vi menar bägge att historien på traditionellt sätt kommit att skrivas av segraren.

Det viktiga i dag är att lyfta fram hur allmogens protest 1743 banade väg för nya viktiga beslut i framtiden. - Lagg märke till att frågan om offentlighetsprincipen blev i lag fastställd redan 1766, bara drygt 20 år senare - och därmed först i världen - och tillika en dagsaktuell fråga för en europeiska gemenskapen - Lösningen på frågan om valda representanters ansvar inför sina väljare skulle dröja mycket längre, men den fanns där redan 1743, nästan 50 år före franska revolutionen.

Tack för ordet.

Lokalhistorisk forskning lyfter fram en annan sida av en viktig händelse i svensk historia

[UKF:s startsida](#) [Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

(dalupp.htm) - 1997

Har de verkliga orsakerna till en av de största protestmarscherna i vårt land förtigits?

Om så är fallet - varför?

Läs om den spännande händelsen.

Vad hände egentligen i Kungsängen 19 juni 1743?

Läs dokumenten som avslöjar upprorsmännens egna ord om orsaken.

Och du förstår varför saken måste tystas ned.

[Artikel](#) i ämnet

Bok som utförligt behandlar ämnet:

Vad hände egentligen?

Dalupproret 1743 - "stora daldansen"

Del 3 i Forskningsinstitutets skriftserie [Vad hände egentligen?](#)

Pris 180:- Finns att köpa på biblioteken i Upplands-Bro, Söders bokhandel i Bålsta eller

- sätt in 225:- på UKF:s pg 27 58 94-4 och du får boken i brevlådan.

- fax/telefonsvarare 08-582 413 55. Upplysningar tel 08-582 405 15.

- beställ via [E-post\(Börje Sandén\)](#)

Dalupproret 1743 i ny belysning

Beträffande [del 3, Dalupproret 1743](#)- "Stora daldansen", bör det framhållas att framställningen inte skildras ur ett lokalt perspektiv, så som det görs i den av Dalarnas hembygdsförbund samtidigt utgivna boken "Fem tusen man från dalorten sprang". Vår bok är en omfattande skildring av händelsen, stödjande sig på ett 50-tal historiska handlingar. Dessa återges i moderniserad språkform med avsikten att läsaren själv skall kunna bedöma om detta daluppror verkligen har skildrats på ett rättvisande sätt.

Se detaljerad [innehållsförteckning](#).

Prof. Alf Åberg menar ([rec i SvD "under strecket"](#)) att boken kastar nytt ljus över händelsen. Det är just demonstranternas skriftliga förklaring i Kungsängen om avsikten med marschen mot Stockholm, som visar att de viktigaste skälen inte skulle vara de som historiker ännu 1993 normalt brukar framhålla. "Tibble-dokumentet" innehåller således inte ett ord om klagomål över höga skatter eller missväxt och hungersnöd, vilket alltid brukar framhållas som främsta skäl, så även i den allra senaste historieboken av Herman Lindqvist. Det är faktiskt enbart storpolitiska krav man prioriterar vid detta

tillfälle. Vid de protokollförda förhandlingarna med regeringen intar de också tre första punkterna.

Offentlighetsprincipen

Två av de viktigaste frågeställningarna, som demonstranterna lyfter fram i första hand, är synnerligen aktuella i våra dagar. Allmogen ville 1743 få tillgång till riksdagens protokoll. Just under den s.k. Frihetstiden, var bondeståndet utestängt från alla viktiga beslut i riksdagen. Nu ville man åtminstone få läsa protokollen. Där stod dock så generande saker för regering och riksdag, att kraven inte kunde tillgodoses. När den folkliga politiska processen åter kom igång 20 år efter massakern på Gustav Adolfs torg kom mycket riktigt Europas liberalaste tryckfrihetsförordning till stånd, intimt förknippad med offentlighetsprincipen.

Riksdagsmännens ansvar inför sina väljare

Storheten i de folkliga tankegångar som kommer till uttryck i en av Tibble-dokumentets punkter hade jag ännu inte klar för mig, när boken skrevs 1993. Idén om att bönders och borgares riksdagsmän skulle vara ansvariga inför sin hemmaopinion har framställts som en lära uppkommen i England. Men 1995 kom en översättning till svenska av den brittiska historieprofessorn Michael Roberts bok "Sverige under Frihetstiden". Där menar han att idén uppkommit under 1740-talet hos den svenska allmogen. I Tibble-dokumentet motsätter man sig regeringens krav att stanna vid Stäket av den anledningen att deras förhandlare i Stockholm skulle ha mycket närmare väg för att rådsla med allmogen om man forsatte ända till stadsgränsen: "så att berörda fullmäktige hava så mycket kortare väg och bättre lägenhet, att med allmogen rådpläga". Man skulle bra gärna vilja veta vem eller vilka allmogeledare det var, som vid gästgivargården i Tibble var så påverkade av upplysningstidens anda, att de formulerade sig så klart i en fråga, som nyss lämnat filosofernas penna. När allmogedemonstrationen slagits ned förklarade riksdagen att allmogens idé var alldeles befängd. Om riksdagsmännen skulle vara tvungna att ta hänsyn till vad deras valmän ("principaler") begärde skulle ju riksdagsmännen förlora sin suveränitet.

Europa-parlamentet

Man frågar sig hur våra ledamöter i Europaparlamentet ställer sig i den sist omnämnda frågan. Och att det finns problem med offentlighetsprincipen ute i Europa har vi hört många gånger de senaste åren. Nog är det intressant att se hur dessa frågor diskuterades på 1740-talet med fara för livet. En borgare som fortsatte allmogens diskussioner dömdes till livstidsfängelse. Många allmogemännen själva fick sätta livet till antingen vid militärens angrepp eller genom avrättning.

[UKF:s startside](#) [Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

Upplysningar [E-post till Börje Sandén](#)

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

Lokalhistorisk forskning lyfter fram en helt annan sida av en viktig händelse i svensk historia

[UKF:s startsida](#) [Till Dalupproret](#)

[dalupp.htm](#)

Har de verkliga orsakerna till en av de största protestmarscherna i vårt land förtigits?

Om så är fallet - varför?

Läs om den spännande händelsen.

Vad hände egentligen i Kungsängen 19 juni 1743?

Läs dokumenten som avslöjar upprorsmännens egna ord om orsaken.

Och du förstår varför saken måste tystas ned.

[Artikel](#) i ämnet

Bok som utförligt behandlar ämnet:

Vad hände egentligen?

Dalupproret 1743 - "stora daldansen"

Del 3 i Forskningsinstitutets skriftserie [Vad hände egentligen?](#)

Pris 180:- Finns att köpa på biblioteken i Upplands-Bro, Söders bokhandel i Bålsta eller - sätt in 225:- på UKF:s pg 27 58 94-4 och du får boken i brevlådan.

- fax/telefonsvarare 08-582 413 55. Upplysningar tel 08-582 405 15. _

Dalupproret 1743 i ny belysning

Beträffande [del 3, Dalupproret 1743](#)- "Stora daldansen", bör det framhållas att framställningen inte skildras ur ett lokalt perspektiv, så som det görs i den av Dalarnas hembygdsförbund samtidigt utgivna boken "Fem tusen man från dalorten sprang". Vår bok är en omfattande skildring av händelsen, stödjande sig på ett 50-tal historiska handlingar. Dessa återges i moderniserad språkform med avsikten att läsaren själv skall kunna bedöma om detta daluppror verkligen har skildrats på ett rättvisande sätt. Se detaljerad [innehållsförteckning](#) .

Prof. Alf Åberg menar ([rec i SvD "under strecket"](#)) att boken kastar nytt ljus över händelsen. Det är just demonstranternas skriftliga förklaring i Kungsängen om avsikten med marschen mot Stockholm, som visar att de viktigaste skälen inte skulle vara de som historiker ännu 1993 normalt brukar framhålla. "Tibble-dokumentet" innehåller således inte ett ord om klagomål över höga skatter eller missväxt och hungersnöd, såsom alltid brukar framhållas som främsta skäl, så även i den allra senaste historieboken av Herman Lindqvist. Det är faktiskt enbart storpolitiska krav man prioriterar vid detta tillfälle. Vid de protokollförda förhandlingarna med regeringen intar de också de tre första punkterna.

Offentlighetsprincipen

Två av de viktigaste frågeställningarna, som demonstranterna lyfter fram i första hand, är synnerligen aktuella i våra dagar. Allmogen ville 1743 få tillgång till riksdagens protokoll. Just under den s.k. Frihetstiden, var bondeståndet utestängt från alla viktiga beslut i riksdagen. Nu ville man åtminstone få läsa protokollen. Där stod dock så generande saker för regering och riksdag, att kraven inte kunde tillgodoses. När den folkliga politiska processen åter kom igång 20 årefter massakern på Gustav Adolfs torg kom mycket riktigt Europas liberalaste tryckfrihetsförordning till stånd, intimt förknippad med offentlighetsprincipen.

Riksdagsmännens ansvar inför sina väljare

Storheten i de folkliga tankegångar som kommer till uttryck i en av Tibble-dokumentets punkter hade jag ännu inte klar för mig, när boken skrevs 1993. Idén om att bönders och borgares riksdagsmän skulle vara ansvariga inför sin hemmaopinion har framställts som en lära uppkommen i England. Men 1995 kom en översättning till svenska av den brittiska historieforskaren Michael Roberts bok "Sverige under Frihetstiden". Där menar han att idén uppkommit under 1740-talet hos den svenska allmogen. I Tibble-dokumentet motsätter man sig regeringens krav att stanna vid Stäket av den anledningen att deras förhandlare i Stockholm skulle ha mycket närmare väg för att rådslå med allmogen om man forsatte ända till stadsgränsen: "så att berörda fullmäktige hava så mycket kortare väg och bättre lägenhet, att med allmogen rådpläga". Man skulle bra gärna vilja veta vem eller vilka allmogeledare det var, som vid gästgivargården i Tibble var så påverkade av upplysningstidens anda, att de formulerade sig så klart i en fråga, som nyss lämnat filosofernas penna. När allmogedemonstrationen slagits ned förklarade riksdagen att allmogens idé var alldeles befängd. Om riksdagsmännen skulle vara tvungna att ta hänsyn till vad deras valmän ("principaler") begärde skulle ju riksdagsmännen förlora sin suveränitet.

Europa-parlamentet

Man frågar sig hur våra ledamöter i Europaparlamentet ställer sig i den sist omnämnda frågan. Och att det finns problem med offentlighetsprincipen ute i Europa har vi hört många gånger de senaste åren. Nog är det intressant att se hur dessa frågor diskuterades på 1740-talet med fara för livet. En borgare som fortsatte allmogens diskussioner dömdes till livstids fängelse. Många av allmogemännen själva fick sätta livet till antingen vid militärens angrepp eller genom avrättning.

Tankar på dagen 257 år efter massakern i Stockholms centrum 22 juni år 1743

Bakgrunden till Börje Sandéns föredrag
på Dalarnas museum 22 nov 2000.

([dalupp00.htm](#))

[UKF:s startsida](#)

[Register över artiklar](#)

[Dalfolkets arbetsvandringar](#)

[Demonstrationsmarschen 1743](#)

[Tibble-dokumentet](#)

Prof. [Alf Åbergs artikel](#) i SvD

[Offentlighetsprincipen 1743](#)

[Representativ demokrati](#)

[Underdånigst memorial](#)

[Hörsamt memorial](#)

Kan historiska dokument tolkas på olika sätt?

Tolkningen av historiska dokument ger olika resultat beroende på tolkarens inställning till - och kunskap om - den tid som dokumenten beskriver. Man kan jämföra med notskrift; exakt samma kombination av noter klingar olika beroende på vilka förtecken man använder. Tolkningen av ett historiskt skeende är med andra ord en följd av de förtecken historikern använder. Valet kan vara avsiktligt för att nå en viss effekt. Men oftast är det nog oavsiktligt. Man faller tillbaka på tradition och skolning i ämnet.

Det är inte första gången jag torgför mina tankar om händelserna i Stockholm 1743. Det har skett i såväl bokform som på UKF:s hemsida. Jag återkommer till ämnet därför att de frågeställningar som låg till grund för aktionen på 1700-talet är synnerligen aktuella idag och därför att det vill synas som om "historien" inte tagit de viktigaste historiska vittnesbörderna på fullt allvar. Ingenstans i de traditionella historieböckerna - i varje fall inte i senare tid - lägger man någon vikt vid de argument och skriftliga handlingar som visar vad ledarna för den folkliga demonstrationen menade med sin manifestation.

Den största demonstrationen mot en svensk regering någonsin?

Vad är orsaken till att så många människor engagerade sig i den svenska regeringens göranden och låtanden. Marschen mot Stockholm torde nämligen vara den största demonstrationen mot en svensk regering någonsin; för det var många, många fler som deltog än den officiella siffran 5000. För att få veta detta måste man frångå den traditionella uppfattningen om orsakerna: kverulans över bl a höga skatter, missväxt och höga tullar. Det var i själva verket något annat och vida mer modernt.

Tidig demokratirörelse hos bönder och borgare - först i Europa?

De verkliga orsakerna till den folkliga demonstrationen 1743 har för länge sedan blivit en naturlig del i statens offentliga verksamhet nämligen den *representativa demokratin* och *offentlighetsprincipen*.

Svenska folket engagerar sig i riksdagens arbetsformer och regeringens utrikespolitik

Att det verkligen förhåller sig så finner man i de många historiska dokument som tillkom på den svenska allmogens initiativ åren 1742-43, liksom i Michael Roberts bok Sverige under Frihetstiden, svensk översättning 1995.

Allmogens argument för sin sak var emellertid alltför moderna för att kunna uppfattas av den maktavande samtiden.

1. När allmogen ville komma tillrätta med de egna riksdagsmännens ställningstaganden i viktiga riksdagsfrågor -- en provocerande svensk krigshandling 1739, följd av en krigsförklaringen mot

Ryssland 1741 -- genom att kräva att de valda riksdagsmännen skulle vara ansvariga inför sina väljare, reagerade man med att "då skulle ju riksdagsmännen förlora sin suveränitet". [Hörsamt memorial](#)

2. När man dessutom begär att få tillgång till riksdagens hemliga protokoll (de som tillkommit i det stora sekreta utskottet, där bondeståndet saknade representation) menar man att allmogen är ute i revolutionära avsikter eftersom lagen/författningen sedan 1720-talets början inte tillät att 90 % av befolkningen fick ta del av de viktiga besluten i riksdagen. (Frihetstiden). [Underdånigst memorial](#)

Ledarna för demonstrationsmarschen skrev vid Tibble gästgivargård (Kungsängen) en kortfattad sammanfattning av de många frågor som man redan året innan formulerat i skrift och låtit kungöra. De sex punkterna - av 22 man tidigare redovisat - som man i all hast formulerade 19 juni i Kungsängen måste anses som verkligen relevanta för hur allmogens ledare såg på saken i den stressade situation de befann sig i vid detta tillfälle, när ett regemente ligger några km bort med order att stoppa den fortsatta marschen till Stockholm.

Har "historien" påbördat den demonstrerande allmänheten andra motiv än de verkliga?

De skriftliga handlingarna kring 1743 överensstämmer inte med de orsaker som redan sedan 1700-talet tillskrivits allmogen av regeringen. Ända sedan 1743 har "historien" sanktionerat påståendet att grundorsaken (till det s.k. upproret) varit kverulans över höga skatter, missväxt och ekonomisk misär på grund av ändrade tullbestämmelser. Genom att framhålla kverulansmotivet och i all hast lyfta fram tronvalsfrågan har man glidigt undan ifrån de utomordentligt allvarliga frågor som upplysta ledare för allmogen fört fram.

Naturligtvis måste påpekas att det i en så stor folklig demonstration måste ha funnits många som inte uppfattat ledningens avsikter med marschen, utan mera tagit tillfället i akt att föra till torgs personliga åsikter i stil med att runka perukerna av herrarna och skära halsen av dem. Men att - som "historien" gjort - bortse från ledarnas skriftliga deklARATIONER och befintliga protokoll är förvånande.

Genom att ge händelsen ett nedvärderande namn "stora daldansen", minska antalet demonstranter och förklara allmogens aktion för ett uppror lyckades den dåvarande regeringen över hövan i sin historieskrivning.

Förutom de nu nämnda principfrågorna innehåller händelserna kring 1743 - både före och efter - en rad utomordentligt dramatiska inslag. Du får en mycket åskådlig bild av 1700-talets moderna tänkesättet genom all läsa handlingarna. Såväl det historiska händelseförloppet som innehållet i dokumenten finner du i UKF:s bok. Vad hände egentligen? Del 3 och i ett antal artiklar här på hemsidan.

Handlingar och argument finns i [UKF:s bok Vad hände egentligen? Del 3](#) av Börje Sandén, med specialartiklar av Lars Ericson och Pär Frohnert (1993). Viktiga synpunkter som tillkommit efter bokens utgivning - särskilt frågorna kring offentlighetsprincipen och den representativa demokratien - finns att läsa på UKF:s hemsida. Se nedan

Börje Sandén 2000-06-22, på dagen 257 år efter massakern i Stockholms centrum.

[UKF:s startsida](#)

[Register över artiklar](#)

[Dalfolkets arbetsvandringar](#)

[Demonstrationsmarschen 1743](#)

[Tibble-dokumentet](#)

Prof. [Alf Åbergs artikel](#) i SvD

[Offentlighetsprincipen 1743](#)

[Representativ demokrati](#)

[Underdånigst memorial](#)

[Hörsamt memorial](#)

Offentlighetsprincip, representativ demokrati och "Stora daldansen"

Av Börje Sandén med anledning av föredraget 23 september 1998

(dalupp98.htm)

[UKF:s första sida](#)

[Register över artiklar](#)

[Andra ämnesområden](#)

Kan lokalhistorisk forskning ge en ny syn på "gamla sanningar"?

Ett debatt inlägg - motsatta tolkningar

Både i UKF:s skrifter och vid en rad anföranden inom och utanför UKF har jag åtskilliga gånger berättat om Dalupproret 1743, den s.k. "Stora daldansen". Det som främst intresserat mig är innehållet i den skrivelse som ledningen för den stora allmogedemonstrationen författade vid sitt uppehåll på Tibble gästgivargård i Kungsängen. På riksledningens uppmaning nedtecknade man de viktigaste frågorna, som man ville diskutera med de styrande när man väl kommit fram till Stockholm. Det blev sex punkter. När man startade marschen i Dalarna hade man en lista med 22 punkter.

Det var således det allra viktigaste som sattes på pränt i Tibble. Det är något vi måste hålla i minnet inför den fortsatta framställningen av det som hände. Vi har anledning att antaga att det verkligen var de viktigaste skälen som här kom till uttryck. Det fanns nämligen inte tid att formulera sig taktiskt inför de förväntade förhandlingarna, dels var det mycket bråttom att komma fram till Stockholm senast nästa dag, dels hade man en beväpnad militärstyrka framför sig på andra sidan Stäketsundet. Och naturligtvis fanns det inte tid att formulera sig taktiskt inför framtidens bedömning av protestmarschens avsikter. Det bevarade dokumentet från Tibble är ett i hast tillkommet aktstycke, undertecknat av de dalasocknar som för tillfället fanns representerade vid gästgivargården. I den pressade situationen har man kortfattat skrivit ner sitt hjärtas mening utan några biavsikter.

Mycket betydelsefullt för bedömningen av det som sedan hände är också det protokoll som upprättades över förhandlingarna i Stockholm. Protokollet finns både som minnesanteckning och i renskrift. Ett aldrig renskrivet protokoll från Stockholms magistrat är också betydelsefullt i sammanhanget.

Tibble-dokumentet - i historiens ljus.

Nu är vi framme vid det märkliga i saken.

Under 250 år har historikerna haft en närmast oomtvistad förklaring till varför "Fem tusen man från dalorten sprang". När man jämför [Tibble-dokumentets ordalydelse](#) med historieböckernas finner man egentligen inte någon som helst överensstämmelse. Hur kan det komma sig? Är förklaringen lika enkel som den kända iakttagelsen att "segraren skriver historien". Att 1743 års regering gett sin egen förklaring är inget att säga om. Dess handlande hade varit alltför generande för att det skulle tillåtas komma i offentlighetens ljus. Vilket skulle visa sig, när väl offentlighetsprincipen blivit lagfäst 1766.

Men varför står samma regerings förklaring fortfarande som den sanna? Varför sätter man inte tilltro till demonstranternas egna ord? Varför har inte senare tiders historiker analyserat innebörden i Tibble-dokumentet? Det har dock publicerats (i den segrande regeringens version!) i Handlingar rörande Skandinaviens historia så tidigt som 1816. Observera att man där inte går till källdokumentet utan återger den censurerade version, som offentliggjordes av regeringen redan 17 dagar efter militärens attack mot den svenska allmoge, som var samlad på nuvarande Gustav Adolfs torg.

Massakern på Gustav Adolfs torg

Efter framgångsrika förhandlingar med representanter för regering och riksdag hade man samlats på torget för att få utlovad färdkost före marschen tillbaka till respektive hembygder. Det som därefter hände har jämförts med massakern på Himmelska Fridens torg 1989. 1743 dödades faktiskt fler människor än vid Stockholms blodbad. Historieböckerna använder inte heller "klartext" när de i undantagsfall ger sig på att förklara varför regeringen i 9 månader efter "Stora daldansen" skyddades av 12 000 ryska soldater förlagda norr och söder om Stockholm.

"Stora daldansen" - ett seriöst folkligt inbrott i rikspolitiken

Om du inte läst 3:e delen av UKF:s bokserie Vad hände egentligen? eller hört mina utläggningar, förstår jag att du ställer dig frågande inför mina påståenden. Läs boken! Den försöker besvara många frågor och innehåller dessutom ett 50-tal historiska dokument, med vilkas hjälp du själv kan avgöra "vad som är sant". Du kan också läsa åtskilligt på UKF:s Internetsida, bl a professor [Alf Åbergs mycket positiva recension](#) i SvD, där han menar att händelserna nu kan tolkas på ett nytt sätt.

Vid föredraget 23 september kommer jag att koncentrera mig på två framträdande principiella drag bakom allmogens aktion. Det ena är "Stora daldansen" som ett tidigt exempel på ett folkligt krav att riksdagens protokoll skulle ges offentlighet. Det andra är att samma allmoge för till torgs den tanken att de valda riksdagsmännen med sitt agerande i riksdagen skall vara bundna av sina väljares önskemål i olika frågor.

Den representativa demokratins födelse

Man skulle kunna säga att den representativa demokratien har sin utgångspunkt i den s.k. **principalatsläran**. Dvs den hemmavarande befolkningen ses som riksdagsmännens uppdragsgivare, principaler. Idag tycker vi det är helt naturligt att våra riksdagsmän skall föra sin hemmaopinions talan. Men 1743 var det något alldeles nytt för Europa, åtminstone om vi skall tro den brittiske historieprofessorn Michael Roberts. Han har skrivit en synnerligen intressant bok om svenskt 1700-tal. Den finns sedan några år i svensk översättning. Jag fick inte boken i min hand, förrän vår egen bok redan blivit tryckt. Roberts tycker att det är märkligt att upplysningstidens närmast filosofiska idéer och tankegångar så till den grad slagit rot hos en bildad svensk allmoge att den kommer till uttryck i Sverige redan 1742-43. Han motsäger därmed svenska historiker som menar att liknande tankegångar först skulle ha lanserats i England.

Michael Roberts uppfattning, att det inte var England som stod för kravet att parlamentsledamöterna skulle ha kontakt med sina väljare, utan i stället den svenska allmogen, gavs en glädjande tyngd i svensk debatt, när professorn i journalistik Stig Hadenius i början av detta år talade vid Riksarkivets presentation av den nya beståndsöversikten, som gäller riksdagens många handlingar. I UKF:s bok återger vi de promemorior som allmogen lämnade till riksdagen under det dramatiska året 1743.

Tibble-dokumentet - offentlighetsprincipen och den representativa demokratien

De bägge frågorna i rubriken skall vi behandla med utgångspunkt från formuleringarna i Tibble-dokumentet och protokollet från de därav följande förhandlingarna. Vi skall analysera [innehållet](#) i dem och jämföra det med den traditionella beskrivningen av orsakerna till den största demonstration som en svensk regering varit utsatt för. Jag vill beskriva den seriösa avsikt, som allmogen hade, och om möjligt rehabilitera ett oförskyllt dåligt rykte som vederfarits just dalallmogen, alltsedan Olof von Dalin på 1700-talet diktade:

"Fyra tusen mörka gastar liksom obegravna lik
Med gevär av påkar, kvastar, klubbor, liar, knivar, spik
Under spel av djävuldansen ... ville ge vårt rike lag.

Så sent som 1993 - till 250-årsminnet - publicerar Dalarnas forskningsråd i Dalarnas hembygdsförbunds årsbok en beskrivning av Dalupproret med en i min mening nedlåtande titel "Fem tusen man från dalorten sprang". Titeln är hämtad ur en visa vars första strof lyder:

"Femtusen man från dalorten sprang
med spikbelagda skor och klubbor i hand
till att försvara landom,
och somliga gick och somliga sprang,
somliga tröttna innan de kom fram
och somliga tappa skorna".

Diametralt motsatta slutsatser

Forskningsrådet framhåller i inledningen, att talet om att det skulle föreligga ett samband mellan dåtidens storpolitik och dalupproret grundar sig på några kända 1800-tals historikers omedvetna påverkan av den skandinavistiska idéströmningen.

Jag kan bara konstatera att samtliga punkter i Tibble-dokumentet berör "storpolitik":

1. valet av tronföljare, 2. de "Commenderande Generalers Wederbörliga afstraffande", 3. undersökning om hur krigsförklaring gått till, 4. bestraffning av dem som handlat landsförrädiskt under kriget, 5. att allmogen vill följa med ända till Stockholm, för att deras fullmäktige vid förhandlingarna lättare skall kunna rådpläga med allmogen. 6. Att man innan återtåget måtte få möta sin konung.

Den traditionella förklaringen till upproret är att finna inom området kverulans över höga skatter, missväxt och den av regeringen förbjudna gränshandeln med Norge. Som synes finns inte ett ord i Tibble-dokumentet om de orsaker som pådyvlats allmogen ända från första början. Tilläggas skall att ansvaret för upproret traditionellt läggs på dalkarlarna, trots att minst ett halvduzin landsändar var på marsch mot Stockholm. Ingen modern historiebok nämner heller något om förhandlingarna, som skedde med representanter även för Västmanland och Uppland.

Demonstrationen var i grunden så allvarligt berättigad att den måste ges andra förtecken för att man skulle kunna motivera det blodiga angreppet på en demonstrerande allmoge. Benämningen "daldansen" var en medvetet nedsättande och förlöjligande beteckning som kommit väl till pass för att förringa allvaret bakom allmogens aktion.

Var Dalupproret 1743 verkligen ett uppror?

Ett uppror är per definition en handling, då man vill störta en regim.

I Tibble-dokumentet säger man i den [sista \(6:e\) punkten](#) att man hoppas få tillfälle att möta sin konung innan man vänder åter till sin hembygd. Jag tror inte att man skulle uttryckt sig så om man haft revolutionära tankar. De övriga punkterna innehåller liknande tongångar. Man vill veta varför vissa saker hänt, eller inte hänt. Man säger helt klart, att man vill med sitt massiva tåg till Stockholm vara ett stöd för sina fullmäktige, som skall förhandla med statsledningen. Man har bara ett egentligt krav: att de som handlat landsförrädiskt i kriget mot Ryssland skall dömas efter lagen.

Den för statsledningen känsligaste saken var allmogens begäran, att få en undersökning till stånd om hur kriget mot Ryssland uppkommit, utan att Ryssland hotat vårt land. Ett svar på den frågan skulle avslöja de märkligaste utrikespolitiska turer, som jag tror Sverige någonsin invecklat sig i. Bland dessa fanns det faktum att svenska folket i hemliga utskott (utan insyn från den svenska allmogen) i riksdagen startat kriget mot Ryssland. Ett krig som vi förlorat, såsom vi aldrig förlorat något krig varken förr eller senare, med en fullständig kapitulation, och med hela Finland invaderat av ryska trupper.

När allmogens fullmäktige från Dalarna, Västmanland och Uppland förhandlat sig till löftet att få läsa riksdagens protokoll, gick den svenska armén till anfall mot den väntande allmogen och det skedde innan den avtalade tidpunkten för allmogens tillbakadragande. Anfallet skedde för övrigt innan förhandlarna hunnit lämna förhandlingslokalen.

[UKF:s första sida](#)

[Register över artiklar](#)

[Andra ämnesområden](#)

Ny akademisk avhandling om Dalupproret 1743

framlagd 23 nov 2001 av Karin Sennefelt

(/nya/sennef1.htm) - 2001

[UKF:s startsida](#) [Utdrag ur avhandlingen](#) [Register över artiklar](#)

- * Den politiska sjukan - Dalupproret 1743 och frihetstida politisk kultur
- * Kan avhandlingen bana väg för en fördjupad tolkning av den svenska allmogens avsikter år 1743?

Syftet med avhandlingen är att skapa en helhetsbild av dalupproret och analysera det som ett uttryck för en politisk kultur. Karin Sennefelts huvudfråga är: "Hur gjorde dalallmogen uppror 1743?". Hon menar att en undersökning av upprorets *grundorsaker* knappast skulle kunna tillföra forskningen något nytt.

Av det nedan anförda framgår att det dock finns några viktiga samtida dokument som inte fullt ut beaktats. De visar dels allmogens *avsikter* enligt ledarnas egen uppfattning och dels lyfter de fram allmogens *politiska medvetenhet* i två frågor som inte forskningen beaktat, nämligen ett par tidiga uttryck för *offentlighetsprincipen* och *hur folket skall representeras i riksdagen*. En värdefull sak i avhandlingens är, som jag ser det, att den lyfter fram hur allmogen uppfattade det som skedde, det är inte bara *officiella skrivelser och protokoll* som skriver historien.

Det vill synas som om Karin Sennefelts studier i ämnet öppnar dörren för en fördjupad forskning om dalallmogens avsikter och är därför ett välkommet bidrag till historieskrivningen kring en *proteströrelse* och demonstration som dåtidens regering kallade *uppror i betydelsen revolution*. Den demonstrerande allmogen kallades vid något tillfälle en samling "rebeller" av en framstående hattledare Nationalencyklopedins definition av uppror lyder:

(organiserat och ej tillfälligt) angrepp mot statsmakten av någon grupp i samma land, vanligen av våldsamt slag, med syfte att störta regeringen, ändra det politiska systemet e.d.

Syftet var inte att störta regeringen men naturligtvis ville man påverka det politiska system som rådde.

Kan avhandlingen bana väg för en fördjupad tolkning av den svenska allmogens avsikter år 1743?

Av Börje Sandén

Med Karin Sennefelts avhandling har en 70-årig debatt kring det som benämns Dalupproret 1743 fått en ny fruktbar infallsvinkel. En i själva verket seriös folklig manifestation behandlas nu officiellt med positiva förtecken. Den nedvärderande benämningen "daldansen" kan nu tvättas bort. Benämningen började användas redan av samtidens historiker. Bjarne Beckman anförde i sin avhandling upp två traditioner vid tolkningen av det som skedde, den ena till stöd för regerings agerande, den andra var "allmogevänlig". Det blev segraren som skrev historien.

När jag år 1993 - inför 250-årsminnet - analyserade händelsen med utgångspunkt från de förklaringar av orsaken till marschen som ledarna formulerade vid gästgivargården i Kungsängen fann jag, att såväl dessa som protokollen från deras förhandlingar med statsmakten några dagar senare inte fullt ut beaktats i historieskrivningen. I boken menade jag att de synpunkter som de själva lyft fram flera gånger borde vägas in i bedömningen av den dramatiska händelse, som ägde rum i Stockholms centrum inför många länders diplomatiska representanter.

Vid närmare studium visade det sig att de krav som allmogen framförde 1743 skulle bli högsta sanning redan 22 år senare, när landet fick både tryckfrihets-förordning och därmed följande offentlighetsprincip. Det skulle dröja ännu mycket längre innan deras idé slog igenom "att riksdags-mannen är skyldig att göra dens vilja som sänt och anlitat honom", dvs riksdags-männen är valmanskårens representanter i landets högsta beslutande organ.

Dessa principer, som vi nu är mycket stolta över, kom alltså till ett tidigt uttryck redan 1743. Dalfolket misslyckades i sin strävan men principerna var födda och skulle verka i bakgrunden. För att vi skall finna dessa tidiga åsikter måste vi studera härför relevanta dokument och det förefaller mig, som om detta inte gjorts, förrän saken blev belyst utifrån ett lokal-historiskt perspektiv genom tredje delen i bokserien Vad hände egentligen? av Upplands-Bro Kultur-historiska Forskningsinstitut (1993), där även historikerna Lars Ericson och Pär Frohnert med-verkar.

1743 finns ännu inte ordet "offentlighetsprincip", men det är just detta det är frågan om enligt originalkonceptet till förhandlingsprotokollet, där man begär "att nu strax publicera 1738 års protokoll och rätta grundorsakerna till krigets begynnelse, och till transportens (soldaternas) överskickande till Finland, jämte 1740 års riksdagsprotokoll". Man hade också flera gånger tidigare begärt att få veta "hur kriget kommit till stånd utan att Ryssland hotat oss".

Beträffande frågan om riksdagsmännens ansvar gent-emot sin valmanskår begär man redan ett år innan marschen, att "de utvalda riksdagsmännen först måste avlägga trohetsed i närvaro av socknens äldsta, innan de reser till riksdagen", och i mars 1743 vill man på egen bekostnad få sända egen sekreterare och talesman eftersom man inte är nöjd med de sittande.

Nog måste detta ses som politiskt engagemang - och ett storstilat sådant - hos den svenska allmogen. Det var således vår lokalhistoriska forskning som visade att svensk allmoge på 1700-talet faktiskt hade ambitionen att lägga sig i rikspolitiska frågor, något som också noteras av Karin Sennefelt i kapitlet om tidigare forskning. (s. 23-24).

Dalupproret 1743 är ett belysande exempel på vikten av allsidigt studium av historiska handlingar. Det är naturligt att forskare lägger vikt vid sådana handlingar som stöder just den tolkning man kommit fram till. Därför bör fältet öppnas för flera tolkningar. En motsatt tolkning till min publicerar Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund sin årsbok "Fem tusen man från dalorten sprang" där man i inledningskapitlet tar upp frågan om storpolitiska sammanhang. Det sker dock inom ett mycket snävt område, nämligen i den infekterade frågan om tronföljarvalet. De historiska skriben-terna har alltid framhållit att den frågan var den viktigaste för dalfolket, och att det var därför som deras protest måste slås ned med våld. Jag kan inte finna att den var den viktigaste. Den fanns inte med i de tidiga handlingarna, där allmogen presenterade sina politiska krav.

Nej, tronföljarfrågan var ett skickligt realpolitiskt schackdrag från den hårt pressade regeringen, när den ville avleda uppmärksamheten från de alltmer besvär-ande frågorna och aktionerna från allmogen med anledning av kriget. Man visste nämligen att den svenska allmogen var mycket kungavänlig, därför att kungen nästan alltid varit folkets värn mot rikets herrar. Att tronföljdsfrågan var ett taktiskt drag illustreras av det faktum att drottningen dog redan 24 nov 1741, men inte förrän dalallmogens tålmod tog slut i början av 1743 kommer regering på att vi nödvändigtvis måste ha en tronföljare!

Tronföljdsfrågan var inte heller viktigare för allmogen än att man föll till föga under förhandlingarna för att rädda Sverige från ett fortsatt krig med Ryssland. Detta står att läsa i protokollet, som trycktes redan i början av 1800-talet och således borde vara känt av alla som behandlat ämnet.

Det är därför med tillfredsställelse jag finner att Sennefelt inleder sin avhandling med konstaterandet att "allmogen godkände fredsavtalet med Ryssland". Jag vill tillägga att denna klart formulerade orda-lydelse i själva verket inte är så klar som det vill synas. Det var faktiskt bara en preliminär överens-kommelse, den riktiga freden skulle dröja ända till augusti.

Proteststormen hos svenska folket 1742-1743 är mycket komplex med orsak, konkreta yttringar och följdverkningar som inte i korthet kan överblickas och beskrivas. Mycket övrigt är att säga, och en del bör omtolkas, men genom Sennefelts studier har synen på folkets engagemang i politiska frågor nyanserats i allra högsta grad.

Denna syn på folkliga aktioner passar som hand i handske med de tre program i Utbildningsradion som jag medverkat i under oktober i år, då jag från ett lokalhistoriskt perspektiv bl.a. lyft fram det storpolitiska möte som hölls vid Kungsängen kyrka år 1502 i närvaro av representanter från den svenska allmogen, ett möte som räknas som ett av de första riksmötena i historiken över den svenska riksdagen. Ett annat program behandlade det politiska spelet kring rivningen av ärkebiskopsborgen vid Stäket/Kungsängen, då den folkvalde Sten Sture d.y. myntade uttrycket "Det som angår alla bör av alla samtyckas". I det tredje programmet tog jag upp frågorna vid Kungsängens gästgivargård 1743.

En detaljerad skildring av händelseförloppet finns i del 3 av UKF:s bokserie Vad hände egentligen? Där presenterar Börje Sandén också ett antal kritiska synpunkter på den traditionella tolkningen av vad som egentligen hände. Du kan själv bilda dig en uppfattning om bakgrunden till den stora marschen till Stockholm genom att studera de ca 50 historiska dokument som finns i boken.

Efter bokens tillkomst 1993 har tankegångarna i boken utvecklats och formulerats i ett flertal artiklar dels [på hemsidan](#), dels i UKF:s nyhetsbrev.

Ett nytt förord till boken är infäst på pärmens insida i böcker som nu levereras.

Samma text finns i UKF:s publikation Kultur & Historia 2001:1

Du kan också läsa den [här](#)

[UKF:s startsida](#) [Utdrag ur avhandlingen](#) [Register över artiklar](#)

Dalupproret i tidigare forskning

Utdrag ur Karin Sennefelts doktorsavhandlingen

Avsnittet som berör relationen till Börje Sandéns forskning i ämnet

(/nya/sennef2.htm) - 2001

[UKF:s startsida](#)

[Kommentar till avhandlingen](#)

[Register över artiklar](#)

Den politiska sjukan. Dalupproret 1743 och frihetstida politisk kultur

Avsnitt som berör avhandlingens relation till Börje Sandéns lokalhistoriska forskning.

Ur kapitlet **Dalupproret i tidigare forskning:**

....

En icke föraktlig mängd lokalhistoriska artiklar för diverse hembygdsföreningars årsböcker, liksom artiklar i dagstidningar har skrivits efter Beckmans avhandling (1930). Det mesta bygger i stort på Beckman - något som är fullt görligt tack vare hans utförlighet - och skall inte redovisas närmare här. Upproret har även inspirerat till skönlitterära verk såsom historiska romaner och pjäser. Ny forskning om dalupproret har varit mer sällsynt, men med dalupprorets 250-års minne 1993 utkom några böcker i ämnet med vetenskapliga ambitioner.

I Femtusen man från dalorten sprang, redigerad av Maths Isacson och Gunnar Ternhag, anläggs ett lokalhistoriskt perspektiv på upproret. Fyra yrkeshistoriker och fyra lokalhistoriker har fått ge bidrag till dalupprorets historia där tanken varit att producera lättillgängliga sockenundersökningar på vetenskaplig grund. Syftet med boken är att undersöka om det har funnits lokala anledningar att göra uppror och om socknarna har agerat olika samt hur följderna har sett ut i olika socknar. Dessutom vill man bidra till diskussionen av centralt och lokalt i historien och om vilken roll historiska händelser spelar för dagens människor.

Samma år utkom även i **Upplands-Bros kulturhistoriska instituts serie Vad hände egentligen?** en bok som kombinerar en beskrivning av upproret med tryckt källmaterial. Särskild tonvikt läggs på Upplands-Bros roll i upproret, som mestadels fungerade som genomfartsort för marschen. Medverkar med kortare artiklar gör bland andra historikerna Lars Ericson och Pär Frohnert. Dalupproret och den frihetstida politiska historien är inte tillräckligt kända bland allmänheten menar Börje Sanden, projektledare, som i likhet med Beckman också framhåller det rikspolitiska sammanhanget.

Årsmindet 1993 var däremot knappast en viktig faktor i utgivandet av Pär Frohnerts avhandling **Kronans skatter och bondens bröd** detta år. Dalupproret står heller inte i fokus utan utgör bakgrund till en delundersökning i avhandlingen om hur den lokala förvaltningen fungerade i Sätters fögderi under upprorsperioden 1742-43. Bland annat studeras hur de lokala ämbetsmännens uppgifter förändrades, vilka maktresurser de hade och hur deras relationer till allmogen och länsstyrelsen påverkades av upproret. Frohnert finner att myndigheternas legitimitet undergrävdes kraftigt genom hanterandet av frågan om hungersnöd i landet och kriget med Ryssland. Han menar att dalallmogens goda sammanhållning och organisation tack vare ett väl utvecklat lokalt bondesjälvstyre gjorde att upproret kom igång.

Forskningsläget om dalupproret 1743 kan alltså lite drastiskt reduceras till en sjuttio år gammal vetenskaplig studie av upproret ur rikspolitiskt perspektiv samt några moderna studier med lokala perspektiv. Dalupprorets normer, värderingar, symboler och praktiker är således inte analyserade, trots den mängd skrifter som finns om upproret.

Kommentar:

I Vad hände egentligen? lägger jag faktiskt tyngdpunkten vid den rikspolitiska aspekten till skillnad mot prof Maths Isaksson och fil. dr. Gunnar Ternhag som i inledningskapitlet till "Fem tusen man från Dalorten sprang" tycks ta avstånd från de 1800-talshistoriker som menade att det fanns rikspolitiska förtecken 1743. Men de kan knappast mena att de tar avstånd från de rikspolitiska ambitionerna i stort.

Så här låter det på tal om tronföljdsfrågan :

"... Från dessa skildrare stammar en seglivad föreställning om ett starkt samband mellan upproret och storpolitiken. Tronföljdsfrågan och de (därmed) sammanhängande planerna på en skandinavisk union som en betydelsefull bakgrund till upproret går igen på anmärkningsvärt många håll." (i den historiska litteraturen)

[UKF:s startsida](#)

[Kommentar till avhandlingen](#)

[Register över artiklar](#)

"Stora daldansen"

i nytt historiskt ljus.

- *har de verkliga skälen till folkupproret 1743 avskiktligt undanhållits?*
- *var folkets krav att få läsa riksdagens protokoll så farligt för landets ledning att upproret måste slås ned med våld?*
- *ca 140 personer omkom vid masakern i Stockholms centrum*
- *offentlighetsprincipen formulerades redan 23 år innan den blev lagfäst*

[/dalkh.htm](#) (97-01-28)

[UKF:s startside](#)

En första [uppföljande artikel 1997](#)

[Dalfolkets arbetsvandringar](#)

Andra artiklar om [Dalupproret 1743](#)

[Register över artiklar](#)

I nedanstående artikel har jag aktualiserat ett par frågeställningar från [boken Dalupproret 1743 - "Stora daldansen"](#) utgiven av UKF 1993.

Vad hände egentligen i Kungsängen? - I Sverige?

Av Börje Sandén

Historieböckerna berättar ganska lite om "Stora daldansen", Sveriges sista stora allmogeuppror. Det var dock en allvarlig händelse - och mycket farlig! Många tiotusental medborgare var på olika sätt engagerade i den. Det var minsann inte bara dalallmogen som var inblandad, vilket man kan tro av benämningen.

Man känner inte till att allmogen i Kungsängen eller Bro skulle varit inblandad. Däremot figurerar ägarna av Almarestäket, Granhammar och Ådö i händelseförloppet. Prästen i Bro, vårt lands första romanförfattare, skrev om den spända politiska situationen i landet. Och i våra farvatten - i trakten av Västra Högholmen på Norra Björkfjärden - mullrade flottans kanoner när ca 1400 allmogenmän försökte ta sig till Stockholm sjövägen för att bistå dalkarlarna i deras uppgörelse med regeringen.

Det viktigaste som hände här i Kungsängen var den skrivelse som ledningen för dalallmogen skrev den 19 juni på gästgivargården i Tibble-Kungsängen. I den formulerade man de frågor man ville diskutera med regeringen. De var så skarpt formulerade och berörde så känsliga områden att demonstrationståget till Stockholm var dömt att misslyckas. Innan de två dagarnas förhandlingar ens var avslutade och innan den överenskomna tidpunkten för allmogens uttåg ur staden var inne, gick militären till angrep. Sedan militärledningen misslyckats med att få flera regementen att skjuta mot sina landsmän fick man till slut fram nya trupper som var villiga att lyda order. Eldgivningen avslutades med en fullkomlig massaker. Totalt dödades omkring 140 allmogenmän. Även militärer fick sätta livet till liksom några bondeledarna som avrättades.

UKF:s senaste bok kastar nytt ljus över händelseförloppet.

Detaljerna kring allt detta har UKF publicerat i tredje delen av sin skriftserie Vad hände egentligen? Dalupproret 1743 - "Stora daldansen". Professor [Alf Åberg skriver](#) i en anmälan av boken att den kastar "Nytt ljus över Daldansens blodbad", och att "uppbådet inte var någon sammansvärjning mot staten utan syftade till att återge bönderna deras bestämmanderätt i riksdagen". Han säger vidare att "det är populärhistoria i gammal god mening, där författaren själv gjort undersökningar i arkiven och ställer

självständiga och intressanta frågor till materialet. Mycket värdefullt är det stora [aktmaterialet](#) som han publicerar och som ger läsaren möjlighet till egna studier."

Vad boken ytterst handlar om är hur det kom sig att Sverige fick sin berömda offentlighetsprincip.

Offentlighetsprincipen - i ett historiskt perspektiv

Den svenska offentlighetsprincipen är tvilling med tryckfrihetsförordningen. Bägge tillkom 1766 när det s. k. mösspartiet fått makten i den svenska riksdagen. Våra historieböcker brukar framhålla att den nya generationen mössor lyckades driva igenom sin politik i riksdagen under starkt motstånd från de s.k. hattarna. Vad var det då för misshaglig politik som hattarna hade fört? Vad var det för politik som varit så uppseendeväckande att effekten i slutändan blev en lagstiftning som ännu gäller och som tycks framstå som ett mönster för andra länder i Europa? För att förstå orsaken till missnöjet måste vi lyfta fram en del historiska fakta, som tyvärr kommit i bakgrunden i den traditionella beskrivningen av den politiska historien i mitten av 1700-talet.

Önskan att få veta orsaken till en svensk krigsförklaring skapar offentlighetsprincipen.

År 1764 hade hattarna i 21 år lyckats dölja för svenska folket de innersta orsakerna till att Sverige startat två anfallskrig, först mot Ryssland, sedan mot Preussen. Redan under första kriget 1741-43 uppkom en mycket stark folkopinion i landet som krävde att riksdagens hemliga protokoll skulle offentliggöras så att man finge klarhet i *hur Sverige kommit i krig med Ryssland utan att detta land på något vis hotat Sverige*. De olika politiska och militära överväganden som föregick krigsförklaringen fanns att läsa i protokollen från ett av riksdagens sekreta (=hemliga) utskott. Bondeståndet, som representerade 90-95 % av befolkningen, fick normalt inte delta i sekreta utskottet som bestod av 100 riksdagsmän. Genom en smart manipulation hade krigsförespråkarna (hattarna) lyckats övertala de bonderiksdagsmän som inför krigsföretaget tillfälligt invalts i sekreta utskottet att godkänna krigsförklaringen utan att förutsättningarna för krigets genomförande redovisats i utskottet. När sedan kriget blev ett totalt fiasko - det slutade med krigsmaktens fullständiga kapitulation och med att hela Finland kom i ryssarnas händer - började befolkningen avkräva sina riksdagsmän ansvar för krigets såväl igångsättande som genomförande. Särskilt igångsättningen av kriget vilade på hasardartad optimism hos riksledningen, vilken, när det gällde krigsförberedelserna, låg i händerna på endast sju personer.

Stark folkopinion uppkommer i landet

Folkopinioner i stora delar av landet krävde att få veta vad som stod i sekreta utskottets protokoll angående kriget. Ett krig som ju faktiskt förklarats i svenska folkets namn. När allmänheten under närmare ett års tid förgäves sökt få svar på sina frågor gick budkavlarna runt om i landet. Inte bara i Dalarna utan även i Hälsingland, Västmanland, Södermanland och flera andra delar av landet krävde man insyn i protokollen. I Dalarna startade en protestmarsch mot Stockholm - "Stora daldansen" kom den senare att kallas. Demonstrationen slogs som bekant ned med brutalt våld i Stockholms centrum. Mindre bekant - för att inte säga helt obekant - för de flesta historieintresserade är det faktum att massakern på Gustav Adolfs torg föregicks av framgångsrika förhandlingar i vilka den demonstrerande allmogens fullmäktige utlovades att "en kommission förordnas att skyndsammeligen och allrasist inom 8 dagar rannsaka och döma över dem vilka allt detta åstadkommit." (punkt 1 i protokollet).

Bortglömda dokument kastar nytt ljus över Dalupproret 1743

Eftersom dalupproret - understött av tusentals människor i andra landskap - slogs ned, hade samtidens politiker naturligtvis ingen tanke på att rätta sig efter löftet i förhandlingsprotokollet. Märkligt är att inte heller eftervärldens historiker brytt sig om innehållet i flera dokument som visar på den seriösa avsikten med marschen till Stockholm. I stället har dalupproret 1743 givits ett förklenande namn och gått till historien som ett misslyckat folkligt revolutionsförsök. Genom att eftervärlden inte brytt sig om de

historiska dokumenten från tiden närmast kring "Stora daldansen" har en otydlig bild av avsikten med demonstrationen uppstått. Så sent som 1993 hävdas således i Dalarnas hembygdsbok att det inte låg storpolitik bakom upproret utan att det i stället grundade sig på lokalt missnöje med skatter, tullar och missväxt m.m.

Om man i stället tar hänsyn till upprorsmännens i skrift formulerade svar på regeringens uppmaning att precisera sina krav ([Tibble-dokumentet](#) 19 juni 1743) skall man finna att den gängse uppfattningen om deras motiv är felaktig. Deras egna krav i nämnd ordning handlar om:

- 1) tronföljdsfrågan,
- 2) de kommenderande generalernas bestraffning
- 3) hur gick krigsförklaringen till,
- 4) krigsförrädare skall straffas utan uppskov,
- 5) allmogen tänker tåga till Stockholm så att deras fullmäktige vid förhandlingarna lättare skall kunna rådgöra med uppdragsgivarna,
- 6) allmogen vill muntligen betyga sin undersåtliga vördnad för kungen.

Dalupprorets samband med offentlighetsprincipen

Dalupproret hade en bieffekt - en följdverkan - som inte heller den uppmärksammas särskilt tydligt i våra historieböcker: när fredsvännerna - de yngre mössorna - kom till makten 1764, blev en av deras första åtgärder att ge offentlighet åt riksdagens protokoll och alla andra offentliga handlingar.

Handlingarna skulle också få tryckas utan några inskränkningar, såvida de inte särskilt förklarats som hemliga. Sverige fick härigenom Europas mest frisinnade tryckfrihetsförordning. Detta ägde rum långt före Franska revolutionen 1789. Vid tiden för Dalupproret hade ännu inte motståndarna till hattpolitiken (= krigspolitiken) hunnit organisera sig fullt ut. Det skedde senare under namn av det s.k. mösspartiet, som alltså kom att fullfölja upprorsallmogens avsikter 1743. Härigenom kan man hävda att "Stora daldansen" banade väg för vår omtalade och berömda offentlighetsprincip och tryckfrihetsförordning.

Boken skickas hem till dig om du sätter in 210:- på UKF:s pg 27 58 94 - 4.

Upplysningar genom Börje Sandén, 582 405 15, eller telefonsvarare/fax 582 413 55.

[UKF:s start sida](#)

[Dalfolkets arbetsvandringar](#)

En [uppföljande artikel](#)

[Dalkarlvägen - vandring år 2000](#)

Andra artiklar om [Dalupproret 1743](#)

[Register över artiklar](#)

Upplysningar [E-post till Börje Sandén](#)

Förändrad syn på Dalupproret börjar växa fram

Var Dalupproret 1743 en revolution eller en demonstration?

Var det "upprorsmän" som vandrade till Stockholm 1743?

Vad säger Nationalencyklopedin?

([demonstr.htm](#); 990625)

[UKF:s startsida](#)

[Dalfolkets arbetsvandringar](#)

[Demonstrationsmarschen 1743](#)

[Tibble-dokumentet](#)

Prof. [Alf Åbergs artikel](#) i SvD

[Offentlighetsprincipen 1743](#)

[Representativ demokrati](#)

[Förändrad syn på 1743 års demonstration](#)

Två händelser vid Tibble gästgivargård 1743 och 1809 kan belysa frågeställningen

Tibble gästgivargård - I

[Frågor kring offentlighetsprincip](#) -och [representativ demokrati](#)

Några ord om vad som hänt vid gästgivargården kan vara på sin plats. Vid två tillfällen har Tibble gästgivargård varit centrum för storpolitiska händelser. 1743 var den under något dygn högkvarter vid det största - och framförallt - farligaste demonstrationståget mot en svensk regering någonsin. Vår egen kronofogde rapporterade till landshövdingen att sammanlagt 15000 demonstranter var på väg mot Stockholm. Vid gästgivargården sammanställde man de viktigaste punkterna i den långa klagolista man redan något år tidigare officiellt burit fram till riksdag och regering, men som man inte fått något klart svar på. Två av punkterna lyfter fram frågor som är högaktuella ännu i dagens politik - och som då var nya inom praktisk europeisk politik. Nämligen: offentlighetsprincipen och principen för representativ demokrati.

Kan lokalhistorisk forskning lyfta fram en annan sida av traditionell historia?

[Läs mer här](#)

Över hundra demonstranter dödas av militären 1743

Bägge frågorna var alltför ömtåliga för en lyftas fram i ljuset, varför det politiska etablissemanget inte lade hinder i vägen när militären gick till aktion mot flera tusen demonstranter som samlats på nuvarande Gustav Adolfs torg. Av "riksdagens talman" hade man fått löfte om en hedersam behandling av de frågor som diskuterats. Redan innan överläggningarna avslutats gick militären till aktion och det som sedan hände fick inte en adekvat beskrivning förrän 1993 vid det "Historiska året" 250 år efter 1743. Historiska museet beskrev det som hände, som en parallell till Peking 1989. Sammanlagt 140 demonstranter fick sätta livet till.

Tibble gästgivargård - II

[Tillägg 2009 - påbörjat ett antal dokument kring saken](#)

Högkvarter för revolutionsarmé 1809.

Vid denna tidpunkt stod Napoleon på höjden av sin makt. Av Europas stater var det egentligen bara Storbritanien och Sverige som ännu inte gett vika för honom. Ryktet från hemliga förhandlingar berättade att Sverige skulle utplånas från kartan. Ryssland skulle få Sverige ovanför Motala ström och resten skulle tas om hand av Danmark-Norge. Dessa rykten var bevekelsegrunden för aktörerna i den kommande revolutionen.

Motståndet mot Napoleon kom från den enväldige kungen Gustav IV Adolf. Några bestämde sig för att avsätta

kungen. Ledare var befälhavaren för den västra armén, Georg Adlersparre, som befann sig i Värmland för att möta ett befarat anfall från Norge. Han samlade ca 3000 frivilliga soldater som tågade mot Stockholm för att tvinga kungen att ändra sin politik eller avgå. Dessförinnan hade han kommit överens med sin norske kollega att denne inte skulle gå in i Sverige förrän man prövat möjligheten att avsätta den enväldige kungen. När Adlersparre kom till Tibble hade kungen vidtagit sådana motåtgärder att ett inbördeskrig var hotande nära. I det läget hade några militärer i Stockholm på eget bevåg tagit sig in på slottet och arresterat kungen.

<>Initiativet till denna revolution hade således glidit över från Adlersparre till konkurrerande revolutionärer och här stod nu Adlersparre i Kungsängen med en revolutionsarmé som inte behövdes! På gästgivargården författade han under några dagars bryderi en skrift vari han bl.a. motiverade sitt beslut att trots allt fortsätta till Stockholm med sin armé. Redan innan revolutionsarmén började sin marsch mot Stockholm hade Adlersparre sagt att dess uppgift i Stockholm skulle vara att göra det möjligt för riksdagsmännen att fritt kunna debatera den svåra situationen landet befann sig i.

Som bekant blev kungen avsatt och skickad utomlands. Man kunde knappast tydligare följa Napoleons vilja, när riksdagen till tronföljare valde Napoleons vapenbroder Bernadotte, sedermera Carl XIV Johan.

Revolution - eller demonstration?

Händelsen 1809 kan verkligen beskrivas som en revolution, då man i akt och mening hade för avsikt att ändra på styrelseskicket i vårt land. Vilket såldes gjordes med våld, låt vara utan blodsutgjutelse. Men hur var det med händelsen 1743 - revolution eller demonstration?

En förändrad syn på Dalupproret börjar växa fram.

Vanligtvis brukar även det som hände 1743 kallas revolution. Men frågan är om det är en sann beskrivning av vad som hände. Förvisso fanns det enskilda deltagare som "ville runka perukerna på herrarna" och som var beredda att bruka våld. Men sådana tendenser stoppades av ledning ända tills militären gick till aktion mot demonstranterna - medan ännu ledningen satt i förhandlingar! Det var således inte allmogen som tog initiativ till striderna på Gustav Adolfs torg.

Att avsikten från början endast varit att med eftertryck få komma till tals med regeringen framgår med önskvärd tydlighet av sista punkten i [Tibble-dokumentet](#), där man uttrycker en önskan att få träffa kungen för att "muntligen få betyga sin undersåtliga vörndnad" *innan man vänder åter hem*.

Ingenting i ett års skriftlig korrespondens mellan allmogen och regeringen kan tolkas som revolutionstendenser. Inte ens det som allmogen alltid beskyllts för ända sedan 1743, nämligen dess krav att välja danska kronprinsen till tronföljare i Sverige. Han var ju bara en kandidat av många, vilkens val riksdagen faktiskt accepterat (för att lugna folkopinionen) men förhalat verkställigheten av. Inte i någon historiebok för allmänheten kan man läsa, att allmogen vid förhandlingarna samma dag som massakern ägde rum, faktiskt hade accepterat den ryska kandidaten till tronföljarposten i Sverige. Därmed var frågan avförd från dagordningen, och den finns inte med i protokollen från förhandlingarna. Trots detta är allmogens inblandning i tronföljarfrågan en av de stora frågorna i de flesta historieböcker.

Eftervärldens syn på händelserna 1743

Allmogens utgångskrav vid förhandlingarna var endast att riksdagen skulle verkställa ett redan fattat principbeslut. Detta principbeslut, omnämnt i Tibble-dokumentets första punkt, togs påpassligt bort av regeringen när man i en omfattande "vitbok" redogjorde inför samtiden - och för eftervärlden!! - vad som hände under de dramatiska dagarna; ett klassiskt exempel på att segraren skriver historien.

Den vetenskapligt använda beteckningen för demonstrationen är "Dalupproret 1743". I populärlitteratur och skolböcker har den ända sedan 1700-talet haft den förklenande beteckningen "Stora daldansen", ett tydligt uttryck för exemplets makt över tanken. Regeringen ville få demonstrationen att framstå som något ofarligt, när den i själva verket var ett uttryck för en av de allvarligaste inrikespolitiska kriser som Sverige varit med om,

bevittnad av ledande europeiska stater som sänt ambassader till Stockholm inför det viktiga tronföljarvalet.

Armborstet - Dalregementets kamratförenings årsbok

Med tanke på Dalregementets demonstrationsmarsch till Stockholm 1999, vill jag lyfta fram vad Dalregementets kamratförening skrev i sin årsbok Armborstet 1958 om synen på marschen 1743. Skribenten har naturligtvis tagit intryck av den traditionella historieskrivningen och får till det på nedanstående sätt vid beskrivningen av två uppmärksammade händelser vid Tuna och Tuna bro för länge sedan, nämligen Gustav Vasas räfst- och rättarting och marschen till Stockholm 1743. Ännu 1999 tycks uppfattning hos dalfolket vara, att det man gjorde 1743 var något suspekt, som man skäms för att tala om.

"Lika ogärna som om Wasens räfst- och rättarting
tala vi dalkarlar om det krigs- och löskefolk,
som drog över bron mot Stora Daldansen"

Vad säger Nationalencyklopedin?

Att en förändrad syn på demonstrationsmarschen 1743 börjat växa framgår med önskvärd tydlighet i Nationalencyklopedin. Artikeln om "daluppror" skrevs år 1990. Min bok från 1993 avslutade jag med följande ord:

Dalupproret 1743 behandlas inte under slagordet daluppror. Slagordet daldansen hänvisar till Stora daldansen. Det bandet har ännu inte utkommit. Det kan dock vara värt att lägga märke till att Dalupproret 1743 i ett uppslagsverk av detta slag kommer att beskrivas under ett förklenande - om dock vanligt - uttryck.

Vad står då i nationalencyklopedin när verket kommit fram till bokstaven "S" år 1995?

stora daldansen, vedertagen men till sitt ursprung avsiktligt nedsättande benämning på ett bondeuppror som utgick från Dalarna 1743, mer korrekt benämnt *dalupproret 1743*

Jag tänker inte här närmare gå in vad Nationalencyklopedin ytterligare säger i artikeln. Men några randanmärkningar kan jag inte undanhålla den som läst så här långt av min artikel.

Nationalencyklopedin nämner nedanstående klagomål från allmogen

- * de främst framhållna orsakerna till *upproret* (sic!) är *missväxt och ekonomisk misär*
- * missnöje med regeringens misslyckade krig mot Ryssland
- * upprorsmännen krävde att kungamakten skulle förstärkas
- * de för krigsnederlaget ansvariga skulle straffas
- * att danske kronprinsen skulle väljas till tronföljare

Kommentar till ovanstående

- * inte ett ord nämns om att allmogen ville få veta *hur* kriget uppkommit
- förhandlingarna gav ett visst löfte om tillgång till riksdagens protokoll inom 8 dagar

- * inget sägs om riksdagsmännens ansvar inför sina väljare
- framhållet i såväl memorial som i Tibbledokumentet

Observera

- * man säger traditionsenligt att 4500 dalkarlar deltog i marschen
 - kronofogen för Bro och Håbo härad rapporterade att ca 15000 var på marsch
 - kungens adjutant Axel von Fersen uppskattade antalet till 10000 utanför nortull
 - NE säger ingenting om att västmanlänningar och upplänningar deltog i förhandlingarna
- * man påstår att upprorsmännen vägrade att lämna huvudstaden
 - i själva verket hade man samlats på torget för att ta emot erbjuden matsäck för återtåget
 - militären gick till attack flera timmar före den utsatta tidsfristen
- * resningen spreds snabbt i Dalarna
 - inget nämns om att många andra landskap också deltog i protestmarschen, men inte hann fram
- * allmogeupproret medförde en del oroligheter på andra håll i landet
 - militär trupp fick ett par gånger sändas till Dalarna för att hålla befolkningen i schack
 - fem enheter (ca 275 man) ur svenska flottan gick in i Mälaren för att skingra demonstranter

En ovanlig uppgift, som jag inte sett förut

- * allmogen utsätts för beskjutning
 - vanligtvis heter det att allmogen började skjutandet, vilket den de facto gjorde

Börje Sandén, juni 1999

[UKF:s startsida](#)

[Dalfolkets arbetsvandringar](#)

[Demonstrationsmarschen 1743](#)

[Tibble-dokumentet](#)

Prof. [Alf Åbergs artikel](#) i SvD

[Offentlighetsprincipen 1743](#)

[Representativ demokrati](#)

[Förändrad syn på 1743 års demonstration](#)

När Sverige är ordförandeland i EU och vi kämpar för den svenska offentlighetsprincipen

([eu-offen.htm](#))

[UKF:s startsida](#)

[Demonstrationsmarschen 1743](#)

[Alf Åbergs artikel](#) i SvD

[Representativ demokrati](#)

[Underdånigst memorial](#)

[Register till artiklar](#)

[Tibble-dokumentet](#)

[Offentlighetsprincipen 1743](#)

[Förord år 2002](#)

[Hörsamt memorial](#)

Betydelsen av öppenhet i politiken

- argumenten är av gammalt datum
- intensiv debatt för mer än 250 år sedan.

Nyskrivet förord år 2001 till boken Dalupproret 1743 - "Stora daldansen" (från 1993)

Boken Dalupproret 1743 - "Stora daldansen" gavs ut hösten 1993 - 250 år efter den märkliga tilldragelsen på nuvarande Gustav Adolfs torg, då militären gick till aktion mot ca 2000 bönder som samlats på torget för att förbereda återtaget till sina hemorter efter en kraftfull demonstration mot regeringens sätt att styra landet. Året 1993 hade också utropats till "Det historiska året", något som landets museer manifesterade med utställningar av olika slag. Händelsen på dåvarande Norrmalmstorg jämfördes med militärens aktion mot demonstranterna i Peking 1989.

Militärens ingripande skedde i slutet av andra dagens förhandlingar mellan representanter för folket från Dalarna, Västmanland, Uppland och regering och riksdag - dvs den del av de regeringsansvariga som vågat stanna kvar i huvudstaden. Att exempelvis dåtidens främsta politiker Karl Gustav Tessin, som gått till historien som 1700-talets stora kulturpersonlighet, flydde från huvudstaden och inväntade båtlägenhet för att kunna lämna landet, förklaras av att han varit en av de första förespråkarna för det anfallskrig som den s.k. hattregimen startat mot Ryssland - det svenska krig som blev det sämst genomförda någonsin, med total kapitulation som följd jämte förlust av all krigsmateriel, förutom två tredjedelar av soldaterna. Till de viktigaste punkterna i förhandlingsprotokollet hörde dels en redovisning (inom 8 dagar) för hur kriget kommit till stånd och dels hur rikets penningmedel hanterats i samband med kriget.

Krav på öppenhet i politiska frågor

Kraven på ett offentliggörande av rikets skötsel kunde naturligtvis inte tillåtas bli verkställda. I den förvirring som rådde inom statsledningen kunde militären ingripa. Och den gjorde det så mycket hellre som de militära ledarna, vilka alla tillhörde adeln, i sin civila verksamhet hade medverkat i beslutet att starta kriget och nu kunde riskera efterräkningar.

Krav på politiskt ansvar hos riksdagsledamöterna

Ytterligare en märklig företeelse inträffar år 1743. I den skriftliga kommunikationen mellan bondeståndets hemmavarande väljare och deras av dem utsedda riksdagsmän ligger fröet till den representativa demokratin. I början av året kommer nämligen till den församlade riksdagen såväl skrivelser som utsända fullmäktige, vilka påpekar att "riksdagsmannen är skyldig att göra dens vilja som sänt och anlitat honom". Detta mot bakgrunden av att bondeståndets talman (och andra bonderepresentanter i riksdagen) sanktionerat anfallskriget mot Ryssland utan att valmännen fått veta något om det förestående kriget.

Enligt den brittiske historieforskaren Michael Roberts (brittisk minister i Sverige under andra världskriget)

är det första gången i europeisk historia som ett sådant krav framförs i ett land där bondebefolkningen har representation i landets parlament. När jag skrev min bok 1993 stödde jag mig på svenska historiker som menar att krav på riksdagsmäns ansvar inför sina väljare först finns formulerat i samband med det engelska parlamentet. Roberts menar att valmansgårderna i England inte omfattade en så bred befolkningsandel som i Sverige, där endast de s.k. frälsebönderna var utestängda från politiskt inflytande i det svenska parlamentet, för övrigt det näst äldsta i Europa.

Att 1740-talets bondebefolkning överhuvudtaget kunde föra en sådan debatt hänger samman med den urgamla traditionen från forntiden-vikingatiden, då den fria bonden hade både rätt och skyldighet att framföra sina åsikter vid tinget, en germansk egenhet som endast överlevde i Sverige/Finland där befolkningen aldrig blev helt förslavad under medeltiden.

Kan verkligen historien skrivas om - vem skriver egentligen historien?

I skilda sammanhang och i olika medier - främst UKF:s hemsida - har jag sedan 1993 utvecklat tankegångarna från boken, där jag ifrågasätter om verkligen hela historien kring 1743 lagts fram i ljuset. Vissa saker går stick i stäv mot den traditionella historieskrivningen. Jag hade väntat mig att någon person med historisk auktoritet skulle på något sätt tala mig till rätta och påvisa att mina slutsatser är felaktiga (med vår tids kraftfulla informationskanaler är det viktigt att felaktigheter snabbt beivras, så att de inte slår rot i den allmänna uppfattningen). Så har emellertid inte skett. Ett stöd för min uppfattning lämnar professor Alf Åberg i sin redogörelse för boken "under strecket" i SvD 1994 när han menar att dalfolkets aktion inte var riktad mot staten. Han menar rent av att min tolkning kastar "nytt ljus över Daldansens blodbad".

Lokalhistoriens roll i ett större sammanhang

En intressant poäng i detta sammanhang är det faktum att det var mina lokalhistoriska studier som riktade uppmärksamheten på problemet. Det var nämligen i Kungsängen som ledarna för marschen formulerade de frågor man ville diskutera med statsledningen. Skrivelsens sex punkter, tillkomna i ett kritiskt skede av marschen med en militär styrka väntande några km längre fram efter vägen, måste anses som väsentliga för tolkningen av vad den demonstrerande allmogen hade för avsikt med den långa marschen till Stockholm. Det verkar som om svenska historiker inte tagit hänsyn till deras egna ord, trots att de varit kända ända sedan den dåvarande regeringen publicerade en sammanfattning av det historiska händelseförloppet. (1743-07-09 - med en mindre, men betydelsefull censurering!) Dokumentet från Kungsängen trycktes emellertid inte i Handlingar rörande Skandinaviens historia, som började utges 1816.

De verkliga orsakerna till den folkliga manifestationen 1743

Man läser bl.a. i handlingen från Kungsängen, att man ville få reda på hur kriget med Ryssland tillkommit, och att man ville gå ända fram till Stockholm för att deras förhandlare skulle få "så mycket kortare väg att rådplåga med allmogen" uti de frågor den ville diskutera med regeringen. Här nämns inte ett ord om de avsikter - kverulans över höga skatter, missväxt och ekonomisk misär - som historien ända fram till Nationalencyklopedin (1995) brukar framhålla som den främsta drivkraften bakom folkets tilltag att mot regeringens vilja och order - och under god ordning! - marschera den långa vägen till Stockholm.

Den som läser dokumentet från Kungsängen finner således att svensk allmoge tar ställning i storpolitiska frågor. Det finner man också lika tydligt i andra skriftliga dokument från samma tid. Därför förvånade det mig storligen när Dalarnas forskningsråd (1993) i sin rapport med lokalhistoriska perspektiv på 1743 års daluppror säger motsatsen och skriver, att frågan om "ett starkt samband mellan upproret och storpolitiken är en seglivad föreställning som härstammar från en rad 1800-talsförfattare".

"Fem tusen man från dalorten sprang"

Under det historiska året 1993 visade Dalarnas museum en utställning kring Dalupproret 1743 under beteckningen Fem tusen man från dalorten sprang. I högtalarna hördes visan med samma namn.

"Fem tusen man från dalorten sprang,
med spikbelagda skor och klubbor i hand till att försvara landom.

Och somliga gick, och somliga sprang,
somliga tröttna innan de hann fram
och somliga tappa skorna”

Man kan inte undgå att märka den nedlåtande inställningen till dalfolkets ingripande i historien. När även Dalarnas hembygdsbok 1993 fått titeln “Fem tusen man från dalorten sprang” förstår man att det är en djupt inrotad inställning bland Dalarnas befolkning att det inte var något hedervärt som förfäderna tog sig för. Detta tänkesätt kommer till klart uttryck i Dalregementets kamratförenings årsbok 1958, där det på tal om Gustav Vasas rättarting i Tuna sägs: “Lika ogärna tala vi dalkarlar om det krigs- och löskefolk som drog över bron mot Stora daldansen”. Den nedvärderande attityden formuleras redan av Olof von Dahlin som kallar händelsen djävladansen som vill ge vårt rike lag. Han döljer inte sin inställning: här skall inte gement folk komma med pekpinnar om hur landet skall styras.

Vad säger nationalencyklopedin?

Nationalencyklopedin syn på folkdemonstrationen 1990

När jag 1993 avslutar min bok går jag till Nationalencyklopedin som just är under utgivning för att finna den senaste sanningen om 1743. Citat: Dalupproret 1743 behandlas inte under slagordet dalupproren. Slagordet daldansen hänvisar till Stora daldansen, som ännu inte utgivits, när detta skrivs. Det kan dock vara värt att lägga märke till att dalupproret 1743 i ett uppslagsverk av detta slag kommer att beskrivas under ett förklenande - om dock vanligt - uttryck.

Vad står det då när encyklopedin kommer fram till bokstaven S?

Citat: “*stora daldansen, vedertagen men till sitt ursprung avsiktligt nedsättande benämning på ett bondeuppror som utgick från Dalarna 1743, mer korrekt benämnt dalupproret 1743.*”

- Man tackar.

Men allt är inte frid och fröjd med denna omvärdering. Det vill synas som om fler omvärderingar vore på sin plats. Samma encyklopedis ordbok förklarar ordet uppror på följande sätt: organiserat och ej tillfälligt angrepp mot statsmakten av någon grupp i samma land vanligen av våldsamt slag, med syfte att störta regeringen, ändra det politiska systemet e.d.

Var den s.k. Stora daldansen ett uppror i ordets rätta bemärkelse?

Redan från första början beskrivs händelsen som ett uppror. Även här säger skrivelsen från Kungsängen raka motsatsen: innan man vänder hem igen vill man få tillfälle att hälsa på sin kung. Dåtidens statsledning ville få böndernas och soldaternas gemensamma aktion förklarad som revolution för då var det legitimt att med våld slå ner saken.

Skribenter i historiska ämnen uppfattar händelsen 1743 ännu i dag som ett uppror och man närmast raljerar över den tafatthet upprorsledarna visar prov på, då de inte drar nytta av den starka politiska ställning de uppnådde i huvudstaden. Man menar att revolutionärerna saknade en plan för genomförandet. Visst saknade de plan för en revolution. Deras handlande var aldrig avsett att bli en revolution.

Jag uppfattar i stället saken så att statsledningen saknade förmåga att hantera de seriösa krav som demonstranterna visade prov på. I den villervalla som uppkom när de främsta politikerna lämnade staden blev spelrummet fritt för militären att ingripa med det katastrofala blodbadet som följde.

Vad säger historikern Sven Lagerbring i sin historia 1775?

Sven Lagerbring brukar räknas som en av våra första gedigna historiker. När han skriver sin historia “til Ungdomens Tjenst upsatt” återger han händelserna nästan ordagrant efter regeringens egen historieskrivning såsom den kom till uttryck i Kungl Maj:ts brev till samtliga landshövdingar 17 dagar efter massakern i Stockholms centrum. Brevet har rubriken Berättelse om en del Dalallmoges och dess medföljes sammangaddning och uppror.

När man läser historiska verk före mitten av 1800- talet skall man hålla i minnet att syftet med

historieskrivningen ännu inte var att skildra vad som egentligen hände. Man gjorde en historia som var nyttig för samtiden att höra - och kanske också framtiden! Om svenska folket fick veta att sex ledare för folket avrättades och därtill två generaler, den ena tillika lantmarskalk och högsta ansvarig för krigets tillkomst, skulle misstankar lätt kunna uppstå att allt inte stått rätt till. Lagerbring säger därför att de nämnda personerna fick den lön de varit värda.

Hur många deltog i demonstrationen?

Det var inte heller lämpligt att samtiden och eftervärlden fick veta hur stor demonstrationen i verkligheten varit. Vi skall jämföra vad encyklopedin säger om antalet deltagare med andra samtida uppgifter.

- * Encyklopedin (och alla sentida historieverk) säger att 4500 man tågade från Falun till Stockholm.
- * Kronofogden i Bro härad rapporterade till landshövdingen att hans kunskapare uppgivet att 8000 man passerat gästgivargården kl 2 och att ytterligare 7000 var på väg.
- * Axel von Fersen - vid denna tid kungens adjutant med uppdrag att ta reda på hur stor allmogeskara som befann sig utanför Norrtull - skriver i sina memoarer att det måste vara minst 10000 man. Han om någon skulle haft anledning att undervärdera antalet deltagare eftersom han skulle bli den ledande hattpolitikern i sinom tid.
- * Vi vet dessutom genom Carl Tersmeden att ca 1300 man var på väg i båtar till Stockholm.
- * Många tusen längs vägarna mot Stockholm hann aldrig fram.

Det går naturligtvis aldrig att få fram en till närmelsevis riktig uppgift om antalet demonstranter, men det var stort, mycket större än den officiella siffran.

När du hunnit så här långt i läsning kanske du håller med mig om att det som hände i Stockholm 1743 är ett vackert och tidigt uttryck för såväl offentlighetsprincipen som formerna för riksdagsmäns och EU-delegaters ansvar inför sina väljare. Dessa principer bör vi värna om.

Det ovan anförda är ett försök att reducera den historiska beskrivningen av händelserna 1743 till det väsentligaste. I själva verket är det ett mångskiftande och invecklat historisk skeende. Det har jag försökt utveckla med olika infallsvinklar i UKF:s skrifter och på dess hemsida.

Se länkar överst och nederst på sidan.

All medlemsinformation sedan 1987 finns i UKF:s pärmar på biblioteken i Kungsängen och Bro för den som är intresserad men inte har tillgång till internet.

Här följer ett prov på svensk allmoges sätt att skriftligen uttrycka sina politiska tankar. De fullständiga texterna finns i avdelningen Historiska handlingar - dokumenten berättar i boken. Dessa avsnitt är försedda med rikliga kommentarer.

Ur Hörsamt Memorial 23 mars 1743.

- ärendsmannen är skyldig att göra dens vilja som sänt och anlitat honom
- våra hemmavarande landsmän har i välment uppsåt sänt oss för att allerödmjukast anhålla om att grundorsakerna till krigets uppkomst måtte undersökas.
- freden som oss alla är så kär, och som vi, Gudi ärat, uti några år njutit blev oss likväl fråntagen, och att den, så mycket oss enfaldige är bekant, ej förlorades genom vår fiendes infall med krigshär, utan av oss själva
- ryktet härom i landet torde till en del vara ogrundat, men beklagligen djupt inrotat, och misstanken bland undersåtarna och menigheten mycket inplanterad.
- vår ödmjuka och hörsamma begäran är därför att det hedervärda bondeståndet behagade hos Sekreta Utskottet anhålla att för det första taga reda på vilken den trängande orsaken varit till truppransporten till Finland 1739, vilken våra riksdagsmän vid föregående riksdag på tillfrågan betygar sig aldrig haft kunskap om, än mindre

samtyckt till.

- för det andra vilja vi veta de omständigheter som orsakat krigsförklaringen mot Ryssland. Skulle allt sådant befinnas vara beslutat till rikets nytta böra då alla välsinnade ledamöter, som haft del däruti njuta heder och beröm; men om det skulle befinnas vara annorlunda ställt, och att ett så skadligt krig varit byggt på oviss grund och för andra avsikter än de som kunna förknippas med rikets säkra nytta, då måtte de som haft del däruti bliva kända och de oskyldiga från dem avskilda.

- nöden och eländet, som förorsakats härav, är den pådrivare, som givit menigheten anledning att genom oss och å deras vägnar härmed framlägga nyss framställda anhållan om undersökning; och elaka utspridda rykten äro därjämte ej det minsta; sådant kan inte på annat sätt hindras än att det lägges fram i ljuset, så mycket som ej är så med hemlighet förbundet att det ej uppgivas kan.

Börje Sandén 01-03-01

[UKF:s startsida](#)

[Demonstrationsmarschen 1743](#)

[Alf Åbergs artikel i SvD](#)

[Representativ demokrati](#)

[Underdånigst memorial](#)

[Register till artiklar](#)

[Tibble-dokumentet](#)

[Offentlighetsprincipen 1743](#)

[Förord år 2002](#)

[Hörsamt memorial](#)

Dalkarlar ville läsa hemliga protokoll år 1743

(falukuri.htm) 2000

UKF:s [startside](#)

[Register till artiklar](#)

[Introduktion](#) till Falukurirens artikel

[Läs mer](#) om händelserna 1743

Ur Falukuriren 22 nov år 2000

Falukurirens artikel med anledning av Börje Sandén föredrag

I dag diskuterar man offentlighetsprincipen i EU-byråkratin.

Den diskussionen förde Dalarnas allmoge redan för över 250 år sedan.

Det var hemliga riksdagsbeslut som var orsaken till den Stora Daldansen.

Det visar Börje Sandéns forskning. I kväll berättar han om sina resultat på Dalarnas museum.

Börje Sandén leder sedan 1987 forskningsverksamheten vid Upplands-Bro Kulturhistoriska forskningsinstitut. Han har också skrivit en bok om Stora Daldansen och studerat ett 50-tal historiska dokument som handlar om 1743. Dokument som de etablerade forskarna känt till, men inte brytt sig om.

- Samtiden ville få det till ett pöbelupplopp men det var seriöst i allra högsta grad, säger Börje Sandén om dalkarlarnas vandring till Stockholm.

- Det var regeringens fel att det gick snett när de försökte dölja sanningen.

Utgångspunkten för Börje Sandéns intresse är de lokalhistoriska aspekterna. Redan tidigt blev han misstänksam mot den vanliga historiebeskrivningen.

Sedan hittade han Tibbledokumentet. Den skrivelse som ledningen för Dalaallmogen skrev den 19 juni på gästgivargården i Tibble-Kungsängen.

Det är ursprungsdokumentet. Där skriver dalkarlarna ner vad de vill göra i Stockholm.

- De sex punkter som de författade finns inte med i historieböckerna, säger Börje Sandén.

Historikerna skriver om kverulans över höga skatter och sådant medan innehållet i Tibble-dokumentet är storpolitik. Börje Sandén har tolkat dokumentet.

- Där finns de första indikationerna på offentlighetsprincipen och den representativa demokratin lyfts för första gången fram på det här viset.

- Min tolkning är att de begär att få läsa riksdagens protokoll för att få reda på varför kriget mot Ryssland startade.

Det var hemliga riksdagsprotokoll där sekreta utskottet beslöt att starta krig mot Ryssland.

Dalkarlarna ville veta hur Sverige kom i krig. De ville läsa protokollen. Och när de förhandlade i Stockholm skulle de få läsa protokollen inom åtta dagar. Men det måste stoppas. Så man anföll dalkarlarna på Gustav Adolfs torg.

Kravet att få läsa riksdagsprotokollet slås ner med våld. Men 20 år sedan vinner tankarna gehör. "Stora daldansen" hade banat väg för vår omtalade och berömda offentlighetsprincip och tryckfrihetsförordning som kom till åren 1765-1766.

Den representativa demokratin är nästa fråga som Börje Sandén tänker prata om, principalatsfrågan som det kallades på 1700-talet. Där går han också emot den vanliga historiebeteckningen som förklarar att den läran kommer från England.

Börje Sandén tar den engelske historieforskaren Michael Roberts till stöd. Forskaren har skrivit en bok om Sverige under Frihetstiden. Där menar han att idén uppkommit under 1740-talet hos den svenska allmogen.

Så idén att politikerna ska vara ansvarig inför sina väljare är en typisk svensk företeelse.

Börje Sandén har funnit att Dalarnas riksdagsmän skulle rösta i riksdagen som deras väljare bestämt. Tvärt emot makthavarnas åsikter. När allmogedemonstrationen slagits ned förklarade riksdagen att allmogens idé var alldeles befängd. Om riksdagsmännen skulle vara tvungna att ta hänsyn till vad deras valmän begärde skulle ju riksdagsmännen förlora sin suveränitet.

Falukuriren 22 nov. 2000. Sven Hallerdal

UKF:s [startside](#)

[Register till artiklar](#)

[Introduktion](#) till Falukurirens artikel

[Läs mer](#) om händelsen 1743

Aftonbladet 2002-06-24

Kanoner laddades med hagel och salvor avlossades rakt in i folkhopen

(/nya/aftonbl.htm) - 2002

UKF:s [Startsida](#) [Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

GUNDER ANDERSSON läser två böcker om den stora daldansen - det sista stora bondeupproret

Både Alf Åberg och Karin Sennefelt påtalar att den officiella redogörelsen om "den stora daldansen" är lögnaktig. Syftet var inte att störta kungen, tvärtom ville man ha en starkare kung och var trött på det kaotiska ständerväldet.

Ibland erbjuder historien förvånande paralleller. Så finns det faktiskt likheter vad gäller lagtolkning och påföljder mellan efterspelet till "den stora daldansen" 1743 och Göteborgskravallerna 2001.

Likheten ligger på det principiella planet, i de i förhållande till gärningarna osedvanligt stränga straffen. Låt vara att statsmakten var betydligt brutalare på den tiden.

Två böcker om "den stora daldansen" har kommit under våren: **Karin Sennefelts** stora doktorsavhandling Den politiska sjukan, där hon på ett detaljspäckat vis sätter in skeendet i ett större, politiskt sammanhang, och **Alf Åbergs Tragedin på torget**, som snarast har populärvetenskaplig karaktär. De två böckerna kompletterar varann på ett utmärkt sätt.

Det hånfulla uttrycket "stora daldansen" myntades av skalden **Olof Dalin**, redaktör för tidskriften Then Swänska Argus. Han bevittnade den blodiga upplösningen från sin lägenhet vid Gustaf Adolfs torg. Som tack för ett antal hatiska dikter om dessa "djävlar i kött" och "skälmar och levande lik", dessa "troll" som var "rasande boskap ämnad till slakt" kunde han senare samma höst peta in ett "von" i sitt namn.

Det fanns tre utlösande faktorer till att cirka 5 000 dalkarlar, beväpnade med allt från hötjugor till flintlåsgevär, efter ett mer än årslångt, allt ilsknare muttrande i juni 1743 marscherade mot Stockholm för att "skaka perukerna av herrarna."

Dels det katastrofala kriget mot Ryssland, där Dalregementet lidit oerhörda förluster, trehundra döda i själva slaget och ännu fler i de farsoter som härjade i vinterkvarteret, där över 2 000 man strök med.

Dalkarlarna krävde att de ansvariga generalerna **Lewenhaupt** och **Buddenbrock** skulle avrättas och vägrade ställa upp med mannar till ett nytt krig. Man krävde fred med Ryssland.

I den akuta tronföljdsfrågan ville man ha den danske kronprinsen **Fredrik** och avvisade tanken på att välja den tyske furstbiskopen **Adolf Fredrik av Holstein-Gottorp**, släkt med den ryska tsarfamiljen.

Därtill ville man att handelshindren med Norge skulle avskaffas.

Sennefelt ger en fyllig bild av förspelet till marschen, med hårda motsättningar och slagsmål mellan allmoge och bondeståndets deputerade. Både hon och Åberg ger också suggestiva bilder av ett Stockholm, där det ledande skiktet blev allt nervösare ju närmare staden bondehären kom. När den nådde Norrtull ville militärledningen gå till attack, men den åldrige kung Fredrik sade nej.

Den 20 juni 1743 marscherade så dalkarlarna in i Stockholm och lät inkvartera sig på malmarna och i Gamla

stan.

Av förväntade plundringar och allmänt kaos blev intet. Trots ett omfattande supande vidmakthölls disciplinen i bondeleden. Stockholms horor lär dock, precis som i samband med bondetåget 1913, ha upplevt en högkonjunktur.

Det som nu hände var att böndernas talesmän snopet kunde konstatera att de flesta av deras krav redan var uppfyllda. De två generalerna var redan dömda, och avrättades senare. Freden med Ryssland var i hamn. Fredsdokumentet hade av en överstelöjtnant **von Lingen**, efter en vådlig färd över Ålands hav med strapatser typ spännande ungdomsbok, överlämnats till kungen den 19 juni. Löften gavs att handelshindren med Norge skulle avskaffas.

Återstod tronföljdsfrågan. Efter lite grumsande gick bönderna med på Adolf Fredrik, som efter den oväntat milda freden med Ryssland inte upplevdes som något hot längre. Återtåget förbereddes. Lantmarskalken utlovade fri lejd ut ur staden för dalallmogen, men också proviant och en penningssumma för utgifter under hemmarschen.

Hela aktionen verkade på väg att upplösas i frid och fröjd och västgötaklimax. Så blev det inte. Medan förhandlingarna pågick hade regeringen kommenderat in militär från Ladugårdsgärde som förlades på södra sidan av Gustaf Adolfs torg och skar av staden på mitten. Samtidigt fängslades dalkarlar runt om i staden.

I några timmar stod tvåtusen soldater och tvåtusen dalkarlar mot varann där på torget, hoppackade som sillar. Soldaterna från Västmanlands och Upplands regementen vägrade ge eld och gjorde för fot gevär, Västgöta kavalleri och Älvsborgs regemente gjorde dock slag i saken. Kanoner laddades med druvhagel och salvor avlossades rakt in i bondehoppen. Manspillan blev stor. De som klarat sig och försökte fly mejades ned av kavalleristernas sablar.

Båda författarna påtalar att den officiella redogörelsen om "stora daldansen" är lögnaktig på flera punkter. Det talas om ett "uppror" med syfte att störta kungen. Så var det definitivt inte. Tvärtom ville man ha en starkare kung, man var trött på det kaotiska ständerväldet.

Enligt officiella källor dog femtio bönder på torget och åttio sårades, vilket sannolikt var bra mycket i underkant. Bland de tretusen bönder som fängslades och internerades i slottet Makalös och på olika sjukinrättningar dog över tvåhundra, men siffrorna är osäkra eftersom sjuklistorna inte är kompletta.

Straffen blev hårda, trots kungens uttalade önskemål om mildhet för att inte reta upp folket ute i bygderna. Sex man avrättades, åtskilliga dömdes till spöslitning mellan 30 och 60 rapp och långa fängelsestraff. De rättsliga processerna skyndades på och domsskälerna är ofta ofullständiga. Samtidigt jagade kungliga trupper ute i bygderna rätt på bönder som lyckats ta sig ut ur Stockholm och förde dem inför skranket.

Varför dessa drakoniska åtgärder, sedan allt gått lugnt till och löfte om fri lejd getts?

Tydligast svar på den frågan ger Karin Sennefelt: det rörde sig om det politiska etablissemangets raseri inför att en folklig opinion alls lade sig i politikens innehåll och inriktning. I sakfrågorna var oenigheten i stort sett uttraderad redan när bönderna tågade förbi Skanstull.

De domar som utdelades var uttalat politiska. Det som lades de dömda till last var själva marschen och avsikten att påverka politiken mer än rent fysiska gärningar i samband med konfrontationen på torget.

Därvidlag kan man ta ett 260-årigt kliv genom historien och notera att samma argumentation använts i samband med Göteborgskravallerna. Stenkastning mot "demokratin" (i gestalt av polismän) ska straffas hårdare än stenkastning mot samma polismän i samband med en fotbollsmatch.

"Den stora daldansen", det sista stora bondeupproret, är en lite förbisedd parentes i den svenska historien. Främst

Karin Sennefelts bok fyller en lucka, inte minst genom sin detaljerade skildring av vilka uttryck den politiska kulturen tog sig ute i landet, långt bortom intrigmakeriet kring kung och riksdag.

Samtidigt är både hennes och Åbergs bok påminnelser om en tidlös sanning: att makten icke bär sitt svärd för ro skull

PS av Börje Sandén

Ovanstående beskrivning Sennefelts och Åbergs tolkningar av händelserna överensstämmer i väsentliga avseenden med de värderingar som jag framfört i Boken Vad hände egentligen? del 3. Dalupproret 1743 "Stora daldansen", UKF 1993. (aftonbl.htm)

UKF:s [Startsida](#) [Register över artiklar](#) [Ämnesområden](#)

Alf Åbergs recension i SvD - under strecket 1994-07-17

Nytt ljus över daldansens blodbad

([artiklar.htm](#)) - 1997

[UKF:s Startside](#)

[Register över artiklar](#)

[Ämnesområden](#)

[Till bok 3 - Dalupproret 1743](#)

[UKF:s bokutgivning](#)

Dalupproret 1743

Artikel "under strecket" i SvD 1994-07-17 av Alf Åberg

FÖR MER ÄN 60 ÅR SEDAN skrev Bjarne Beckman en grundläggande avhandling om dalupproret 1743. Sedan dess har en hel del nytt material kommit fram, och man hälsar med glädje den nya sammanställning som publicerats av Börje Sandén vid Upplands-Bro kulturhistoriska forskningsinstitut - Vadhände egentligen? Dalupproret 1743. "Stora Daldansen".

Det är populärhistoria i gammal god mening, där författaren själv gjort undersökningar i arkiven och ställer självständiga och intressanta frågor till materialet. Mycket värdefullt är det stora aktmaterial som han publicerar och som ger läsaren möjlighet till egna studier.

Sandén har dessutom haft hjälp av specialister: Lars Ericson behandlar militärens deltagande och Pär Frohnert skriver om vissa ämbetsmäns roll under dessa dramatiska dagar. Dessutom ger hembygdsforskaren Stefan Nordin intressanta uppgifter om hur dalallmogen lyckades ta sig över Stäketsundet på så kort tid.

Så skriver Alf Åberg med anledning av UKF:s bok som utom i slutet av 1993

Nytt ljus över Daldansens blodbad

Rec. i SvD 1994-07-17 (Under strecket)

I början av juni 1743 utgick från Mora ett stort antal bönder och soldater i protest mot det pågående kriget med Ryssland. I Stockholm inleddes förhandlingar med regeringen. Dessa urartade dock i strider, under loppet av vilka fler människor dog än vid Stockholms blodbad. Om "Den stora daldansen", som vårt sista stora folkuppstånd kallats, har på senare nytt material kommit fram. Av detta framgår att uppståndet inte var någon sammansvärjning mot staten utan syftade till att återge böndernas deras bestämmanderätt på riksdagen.

Av ALF ÅBERG

Stora daldansen har blivit ett begrepp i svensk historia. Det har blivit det halvt förklenande namnet på det folkuppstånd som utgick från Mora i början av juni 1743 och hade Stockholm som mål. Bakom det låg ett kokande missnöje med de stora manskapsförlusterna under det pågående kriget med Ryssland. Bönderna ville ha fred på rimliga villkor och räfst och rättarting med de "herrar" och generaler som bar skuld till krigsförklaringen och den nesliga kapitulationen i Helsingfors.

Samtidigt hade ett tronföljdsval blivit aktuellt i Sverige efter den barnlösa drottningen Ulrika Eleonoras död. Eftersom ingen svensk tronpretendent fanns till hands, samlade sig dalmasarna kring kronprins

Fredrik av Danmark. De ansåg det vara den bästa lösningen. Med Norge hade de goda handelsförbindelser, och en nordisk union skulle kanske kunna förhindra nya krig.

Inför hotet om att nya rekryter skulle skickas bort från Dalarna reste man uppbådet. Budkavlar skickades runt till socknarna med kallelse om man ur huse. En stor del av Dalregementets soldater och korpraler - minst 600 man - följde med sina rotebönder på vägen till huvudstaden. Medan kronofogden höll sig undan, var det många länsmän som frivilligt gick med. Landshövdingen och landssekreteraren tvangs att följa med: de hade ordet i sin makt och kunde förklara vad dalallmogen önskade. Mellan 4 000 och 5 000 bönder tågade med i huvudtruppen.

UPPBÅDET VAR VÄL ORGANISERAT.

Majoren Wrangel som red i spetsen för Falu stads kavalleri hade gjort upp regler för hur de marscherande dalkarlarna skulle uppföra sig och hur försörjningen skulle fungera under marschen. Mat hade man hela vägen att tillgå, och truppen förde sig väl. Den medföljande

regementsfältskären Johan Herman skötte om illa medfarna fötter på deltagarna, och prosten Wallman i Gagnef hade hand om själavården och förrättade morgonbönen under färden. Marschen gick från Falun över Hedemora till Sala. Här skildrade dem ett ögonvittne: "15 juni klockan 10

om morgonen började dalallmogen i god ordning med raka led och jämna steg, med fanor och klingande spel samt försedda med gevär av alla sorter jämte bagage efter var trupp tåga in i staden. Detta pågick till eftermiddagen ungefär klockan 2."

Den 19 juni var de framme i Tibble, och på gästgivargården skrev de ner de "besvär" som de ville förhandla om. Verkligt farligt för hattregeringen var deras krav på en undersökning av vilka som bar ansvaret för att kriget påbörjades och genomfördes. Beslutet om kriget hade genomdrivits i riksdagens sekreta utskott, där bondeståndet inte var representerat. Deras krav på en redovisning av utskottsprotokollen kunde få många hattpolitiker att blekna. De tog sig över sundet. På krogen i Stäket mötte dem en stor delegation från Stockholms stad. Stockholmarna hade med sig mat och dryck men bad dem samtidigt stanna utanför staden. Samma önskemål framförde också Fredrik I som i egen person mötte dem vid Norrtull. Så snart han lämnat dem, fortsatte de sockenvis sin marsch på Drottninggatan fram till nuvarande Gustav Adolfs torg, där de slog läger. De var redan bekanta med staden som de besökt under sina arbetsvandringar, och sedan de satt ut sina vakter, sökte de kvarter hos borgerskapet, som tog emot dem vänskapligt och gav dem husrum, pengar och mat.

FÖR MER ÄN 60 ÅR SEDAN skrev Bjarne Beckman en grundläggande avhandling om dalupproret 1743. Sedan dess har en hel del nytt material kommit fram, och man hälsar med glädje den nya sammanställning som publicerats av Börje Sandén vid Upplands-Bro kulturhistoriska forskningsinstitut - Vadhände egentligen? Dalupproret 1743. "Stora Daldansen". *Det är populärhistoria i gammal god mening, där författaren själv gjort undersökningar i arkiven och ställer självständiga och intressanta frågor till materialet. Mycket värdefullt är det stora aktmaterial som han publicerar och som ger läsaren möjlighet till egna studier.*

Sandén har dessutom haft hjälp av specialister: Lars Ericson behandlar militärens deltagande och Pär Frohnert skriver om vissa ämbetsmäns roll under dessa dramatiska dagar. Dessutom ger hembygdsforskaren Stefan Nordin intressanta uppgifter om hur dalallmogen lyckades ta sig över Stäketsundet på så kort tid.

Det som stockholmarna särskilt fäste sig vid var dalkarlarnas besynnerliga beväpning. Större delen av dem bar spikkklubbor, avbrutna liar på långa skaft och störar med långa järnpikar på ändan. Olof von Dalin skrev om dem i en försmädlig dikt: "Fyra tusen mörka gastar liksom obegravna lik, med gevär av påkar, kvastar, klubbor, liar, knivar, spik."

Varför styrde dalkarlarna ut sig på detta ålderdomliga sätt? De hade ju ändå möjlighet att utrusta sig med moderna vapen på Dalregementet som var i deras händer. Min tro är att de levde i det förgångnas traditioner, i minnena av Engelbrekt, Sturarna och Gustav Vasa, då de så ofta hade ingripit i landets öden. De var vana att gå i spetsen för Sveriges bönder, och nu ville de på nytt vara ett "rop ur historien" för dem. Samtidigt markerade de med denna klena beväpning att de inte var ute efter något militärt uppror eller inbördeskrig. Med sitt uppåd ville de demonstrera sin styrka och tala allvar med "herrarna".

UNDER TVÅ DAGAR FÖRHANDLADE dalaböndernas representanter med regeringen. Egentligen fanns det inte så mycket att förhandla om. När dalkarlarna stod vid Norrtull, kom budet om fred till Stockholm. I fredsvillkoren hade den ryska kejsarinnan begärt att Sverige till tronföljare skulle välja furstbiskopen i Lybeck Adolf Fredrik, och valet av honom godkändes också av bondeståndet. Två ledande generaler Lewenhaupt och Buddenbrock lät hattpartiet offra som syndabockar. De dömdes till döden och bönderna inbjöds att åskåda deras avrättning. Under tiden började regeringen diskutera möjligheten att med våld driva ut dalkarlarna ur staden. Trupper fanns tillgängliga bland de regementen som deltog i de årliga fältövningarna på Ladugårdsgärde, och från Finland anlände den svenska skärgårdsflottan och ankrade på Strömmen. Den 22 juni lägrade sig trupperna mitt emot bönderna på torget. Dalkarlarna fick ett ultimatum att före klockan fem lämna staden. De gjorde sig redo att avtåga, men redan vid ettiden började man avvärpa grupper av dalkarlar på olika ställen i staden. Stämningen var uppjagad, och klockan tre började uppgörelsen på torget. Ingen av böndernas ledare var närvarande, och *Sandén betraktar utbrottet av striden som ett rent olycksfall i arbetet*. Märkligt nog vägrade flera regementen, bland dem Västmanlands, att skjuta på "föräldrar, bröder och släktingar", och livregementet till häst red i samlad trupp bort från torget. Förbanden från södra Sverige var mera stridsvilliga liksom livgardet, där dock några soldater vägrade att skjuta på landsmän. Lars Ericson, som skildrar striden, anser att situationen var katastrofal för Sverige och att sönderfallet i frihetstidens armé hade gått längre än vad många forskare ansett.

STRIDEN PÅ GUSTAV ADOLFSTORG blev en tragedi, där fler människor dog än vid Stockholms blodbad. Bönderna flydde åt alla håll. Flera kastade sig i Strömmen och drunknade. 140 dalkarlar stupade och över 3 000 bönder och 600 soldater togs till fånga. De spärrades in på Arsenalsgården och på olika kyrkogårdar. Här satt de fångna i två månaders tid. En epidemi härjade och dödade en tredjedel av dem. Resten fick marschera hem "med hatten under armen" under kavallerieskort. Sex bönder avrättades, bland dem deras ledare Schedin.

Alla deltagarna hann inte fram i tid utan hejdades på vägen. Vid Stocksund stoppades Roslagsbönderna. Kapten Carl Tersmeden berättar att han överraskade många Västerdalsbönder vid Eldgarnsön vid norra Svartsjölandet. I norra Björkfjärden hejdade han drygt 30 båtar fullpackade med 1500 demonstranter.

Var de kom ifrån visste han inte och de försvann bort mot samma okända adress. Sin värsta nesa upplevde den svenska regeringen på hösten 1743. Då måste den ta emot 1200 ryska soldater som till "den svenska frihetens skydd" blev förlagda i nio månader i städerna runt Stockholm. I regeringens officiella berättelse framställdes Stora daldansen som en sammangaddning och ett uppror. Mycket "gement och löst folk" hade sällat sig till denna beväpnade allmoge som löpte runt överallt i staden. Allmogen hade satt sig upp mot regeringens ultimatum att utrymma staden och i stället låtit larmtrumman gå. Soldaterna hade då fått order att slå ner upproret. 50 bönder hade stupat. Resten lade ner sina vapen. Därmed hade faran undanröjts på randen till rikets undergång.

(partsinlaga)

Denna partsinlaga har använts i historieskrivningen fram till vår tid, men själva historien är långt mer komplicerad. Dalaböndernas missnöje hade djupa rötter och var sedan länge känt av regeringen. Uppbådet var inte någon sammansvärjning mot staten utan syftade till att återge bönderna deras bestämmanderätt på riksdagen. De blev besegrade men missnöjet skulle leva kvar bland dem och myndigheterna skulle tvingas att ta hänsyn till det.

Alf Åberg är professor och f d krigsarkivarie.

[UKF:s Startside](#)

[Register över artiklar](#)

[Ämnesområden](#)

[Till bok 3 - Dalupproret 1743](#)

[UKF:s bokutgivning](#)

Upplysningar [E-post till Börje Sandén](#)

Budkavle från Dalarna till Regeringskansliet

Passerar Upplands-Bro på gamla landsvägar

torsd 1 juli går man mellan Bålsta och Karlbergs slott

[subjects/marsch99.htm](#)

[UKF:s startside](#)

[Register över artiklar](#)

[Ämnesområden](#)

[Tibble-dokumentet](#)

[Dalfolkets arbetsvandringar](#)

[Demonstrationsmarschen 1743](#)

Prof. [Alf Åbergs artikel](#) i SvD

[Offentlighetsprincipen 1743](#)

[Representativ demokrati](#)

[Förändrad syn på 1743 års demonstration](#)

Ur Upprop utfärdat av

Dalregementets Kamratförening och

Frivilligorganisationerna i Dalarnas och Gävleborgs län

Överbefälhavarens förslag hotar arméns existens och därmed även våra läns eget regemente.

Vi värnar om ett folkförankrat värnpliktsförsvar och Dalregementets fortlevnad

Med start sönd. 27 juni kl 11 från Stora Torget i Falun förs en budkavle till Stockholm och Regeringskansliet.

Den skall överlämnas på fredag kl 12.00.

Marschvägen är den gamla "Dalavägen" till Stockholm från herrarbetenas tid.

Olika grupper av deltagare marscherar 5 delsträckor på vardera ca 4 mil.

Torsd 1 juli går man mellan Bålsta och Karlbergs slott.

Fred 2 juli förs budkavlen från Karlberg till Regeringskansliet.

UKF har engagerats för rekognoscering av de gamla landsvägarna.

Man kan ännu idag följa bevarade vägsträckningar från Grans f d gästgivargård via Tibble f d gästgivargård i Kungsängen till Dalkarlsbacken. Här går nämligen de gamla vägarna till stor del vid sidan av de moderna vägarna.

Marschvägen Grans gård - Dalkarlsbacken

En 7 km lång gång- och cykelväg finns således från Grans gård till numera nedlagda järnvägsbommarna vid Thoresta. På Bålstasidan kom den "Gamla Enköpingsvägen" uppe på Åsen försvinna rakt ut i luften när motorvägen byggdes. Men en parallellväg leder fram till det stora grustaget, och därifrån går en väg ner under motorvägen och ansluter på nytt till den gamla 1700-talsvägen. Efter några mindre kringelkrokar vid Dragets industriområde kommer du återigen upp på 1700-talsvägen, som löper fram genom Håbo häradsallmänning.

Nya järnvägssträckningen har tvingat fram en ny gångstig till [Rövärgrottan eller Fridegårdsgrottan](#), som den också kallas. Se [kartskiss](#).

Från Tåtorps skola kan du gå på gamla vägar fram till Bro samhälle, där den gamla vägen mestadels ligger under asfalten på huvudvägen genom samhället. Men naturligtvis kan du begagna den gamla stenvalvbron alldeles intill asfaltvägen, just som du passerat den första bensinmacken i Bro.

Mellan Bro och Kungsängen finns särskild gång och cykelväg. Vid busshållplatsen för villaområdet Sylta bör du gå upp på den gamla grusvägen som leder fram till Tibble gård, dvs den månghundraåriga gästgivargården. Strax innan den kan du förse dig med en broschyr som berättar om det som ligger längs vägen, milstolpe, postgård, gästgivargård, hållstall, väghållningssten.

Tibble gästgivargård - offentlighetsprincip - representativ demokrati

Några ord om vad som hänt vid gästgivargården kan vara på sin plats. Vid två tillfällen har Tibble gästgivargård varit centrum för storpolitiska händelser. 1743 var den under något dygn högkvarter vid det största - och framförallt - farligaste demonstrationståget mot en svensk regering någonsin. Vår egen kronofogde rapporterade till landshövdingen att sammanlagt 15000 demonstranter var på väg mot Stockholm. Vid gästgivargården sammanställde man de viktigaste punkterna i den långa klagolista man redan något år tidigare officiellt burit fram till riksdag och regering, men som man inte fått något klart svar på. Två av punkterna lyfter fram frågor som är högaktuella ännu i dagens politik - och som då var nya inom praktisk europeisk politik. Nämligen: offentlighetsprincipen och principen för representativ demokrati.

Kan lokalhistorisk forskning lyfta fram en annan sida av traditionell historia?

[Läs mer här](#)

Över hundra demonstranter dödas av militären 1743

Bägge frågorna var alltför ömtåliga för en lyftas fram i ljuset, varför det politiska etablissemanget inte lade hinder i vägen när militären gick till aktion mot flera tusen demonstranter som samlats på nuvarande Gustav Adolfs torg. Av "riksdagens talman" hade man fått löfte om en hedersam behandling av de frågor som diskuterats. Redan innan överläggningarna avslutats gick militären till aktion och det som sedan hände fick inte en adekvat beskrivning förrän 1993 vid det "Historiska året" 250 år efter 1743. Historiska museet beskrev det som hände som en parallell till Peking 1989. Sammanlagt 140 demonstranter dödades.

Tibble gästgivargård - högkvarter för revolutionsarmé 1809.

Vid denna tidpunkt stod Napoleon på höjden av sin makt. Av Europas stater var det egentligen bara Storbritanien och Sverige som ännu inte gett vika för honom. Ryktet från hemliga förhandlingar berättade att Sverige skulle utplånas från kartan. Ryssland skulle få Sverige ovanför Motala ström och resten skulle tas om hand av Danmark-Norge.

Motståndet mot Napoleon kom från den enväldige kungen Gustav IV Adolf. Några bestämde sig för att avsätta kungen. Ledare var befälhavaren för den västra armén, Georg Adlersparre, som befann sig i Värmland för att möta ett befarat anfall från Norge. Han samlade ca 3000 frivilliga soldater som tågade mot Stockholm för att tvinga kungen att ändra sin politik eller avgå. När Adlersparre kom till Tibble hade kungen vidtagit sådana motåtgärder att ett inbördeskrig var hotande nära. I det läget hade några militärer i Stockholm på eget bevåg tagit sig in på slottet och arresterat kungen.

Initiativet till denna revolution hade således glidit över från Adlersparre till konkurrerande revolutionärer och här stod nu Adlersparre i Kungsängen med en revolutionsarmé som inte behövdes! På gästgivargården författade han under några dagars bryderi en skrift vari han motiverade sitt beslut att trots allt fortsätta till Stockholm med sin armé. Den kunde behövas som påtryckning på riksdagen som skulle godkänna arresteringen av kungen.

Som bekant blev kungen avsatt och skickad utomlands. Man kunde knappast tydligare följa Napoleons vilja när riksdagen till tronföljare valde Napoleons vapenbroder Bernadotte, sedermera Carl XIV Johan.

Revolution - eller demonstration?

Händelsen 1809 kan verkligen beskrivas som en revolution. då man i akt och mening hade för avsikt att ändra på styrelseskicket i vårt land. Vilket såldes gjordes med våld, låt vara utan blodsutgjutelse.

En förändrad syn på Dalupproret börjar växa fram.

Vanligtvis brukar även händelsen 1743 kallas revolution. Men frågan är verkligen om det är en sann beskrivning av vad som hände. Förvisso fanns det enskilda deltagare som "ville runka perukerna på herrarna" och som var beredda att bruka våld. Men sådana tendenser stoppades av ledning ända tills militären gick till aktion mot demonstranterna medan ännu ledningen satt i förhandlingar. Det var således inte allmogen som tog initiativ till striderna på Gustav Adolfs torg.

Att avsikten från början endast varit att med eftertryck få komma till tals med regeringen framgår med önskvärd tydlighet av sista punkten i Tibble-dokumentet, där man uttrycker en önskan att få träffa kungen för att "muntligen få betyga sin undersåtliga vördnad" *innan man vänder åter hem.*

Ingenting i ett års skriftlig korrespondens mellan allmogen och regeringen kan tolkas som revolutionstendenser. Inte ens det som allmogen alltid beskyllts för ända sedan 1743, nämligen dess krav att välja danska kronprinsen till tronföljare i Sverige. Han var ju bara en kandidat av många, vilken riksdagen faktiskt accepterat men förhalat verkställigheten av. Inte i någon historiebok för allmänheten kan man läsa att allmogen vid förhandlingarna samma dag som massakern ägde rum hade accepterat den ryska kandidaten till tronföljarposten i Sverige.

Eftervärldens syn på händelserna 1743

Allmogens utgångskrav vid förhandlingarna var endast att riksdagen skulle verkställa ett redan fattat principbeslut. Detta principbeslut, omnämnt i Tibble-dokumentets första punkt, togs påpassligt bort av regeringen när man i en omfattande "vitbok" redogjorde inför samtiden - och för eftervärlden!! - vad som hände under de dramatiska dagarna; ett klassiskt exempel på att segraren skriver historien.

Den vetenskapligt använda beteckningen för demonstrationen är "Dalupproret 1743". I populärlitteratur och skolböcker har den ända sedan 1700-talet haft den förklenande beteckningen "Stora daldansen", ett tydligt uttryck för exemplets makt över tanken. Regeringen ville få demonstrationen att framstå som något ofarligt, när den i själva verket var en av de allvarligaste inrikespolitiska kriser som Sverige varit med om, bevitnad av ledande europeiska stater som sänt ambassader till Stockholm inför det viktiga tronföljarvalet.

Armborstet - Dalregementets kamratförenings årsbok

Med tanke på bakgrunden till den här artikeln, Dalregementets demonstrationsmarsch till Stockholm 1999, vill jag lyfta fram vad Dalregementets kamratförening skrev i sin årsbok Armborstet 1958 om synen på marschen 1743. Skribenten har naturligtvis tagit intryck av den traditionella historieskrivningen och får till det på följande sätt vid beskrivningen av två uppmärksammade händelser vid Tuna och Tuna bro för mycket länge sedan, nämligen Gustav Vasas räfst- och rättarting och marschen till Stockholm 1743:

"Lika ogärna som om Wasens räfst- och rättarting tala vi dalkarlar om det krigs- och löskefolk, som drog över bron mot Stora Daldansen"

Vad säger Nationalencyklopedin?

Att en förändrad syn på demonstrationsmarschen 1743 börjat växa framgår med önskvärd tydlighet i Nationalencyklopedin. Artikeln om daluppror skrevs år 1990. Min bok från 1993 avslutade jag med följande ord:

Dalupproret 1743 behandlas inte under slagordet daluppror. Slagordet daldansen hänvisar till Stora daldansen. Det bandet har ännu inte utkommit. Det kan dock vara värt att lägga märke till att Dalupproret 1743 i ett uppslagsverk av detta slag kommer att beskrivas under ett förklenande - om dock vanligt - uttryck.

Vad står då i nationalencyklopedin när verket kommit fram till bokstaven "S" år 1995?

stora daldansen, vedertagen men till sitt ursprung avsiktligt nedsättande benämning på ett bondeuppror som utgick från Dalarna 1743, mer korrekt benämnt *dalupproret 1743*

Jag tänker inte här närmare gå in vad Nationalencyklopedin ytterligare säger i artikeln. Men några randanmärkningar kan jag inte undanhålla den som läst så här långt av min artikel.

Nationalencyklopedin nämner nedanstående klagomål från allmogen

- * de först framhållna orsakerna till *upproret* (sic!) är *missväxt och ekonomisk misär*
- * missnöje med regeringens misslyckade krig mot Ryssland
- * upprorsmännen krävde att kungamakten skulle förstärkas
- * de för krigsnederlaget ansvariga skulle straffas
- * att danske kronprinsen skulle väljas till tronföljare

Kommentar till ovanstående

- * inte ett ord nämns om att allmogen ville få veta hur kriget uppkommit
 - förhandlingarna gav ett visst löfte om tillgång till riksdagens protokoll inom 8 dagar
- * inget sägs om riksdagsmännens ansvar inför sina väljare
 - framhållet i såväl memorial som i Tibbledokumentet

Observera

- * man påstår att 4500 dalkarlar deltog i marschen
 - kronofogen i Bro härad rapporterade att ca 15000 var på marsch
 - kungens adjutant Axel von Fersen uppskattade antalet till 10000 utanför nortull
 - NE säger ingenting om att västmanlänningar och upplänningar deltog i förhandlingarna
- * man påstår att upprorsmännen vägrade att lämna huvudstaden
 - i själva verket hade man samlats på torget för att ta emot erbjuden matsäck för återtåget
 - militären gick till attack flera timmar före den utsatt fristen
- * resningen spreds snabbt i Dalarna
 - inget nämns om att många andra landskap också deltog i protestmarschen, men inte hann fram
- * allmogeupproret medförde en del oroligheter på andra håll i landet
 - militär trupp fick ett par gånger sändas till Dalarna för att hålla befolkningen i schack

En ovanlig uppgift, som jag inte sett förut

- * allmogen utsätts för beskjutning
 - vanligtvis heter det att allmogen började skjutandet, vilket den de facto gjorde

Börje Sandén, juni 1999